

OPPLEVELSER MED FENGSELSSONING

Kvinnens møte med belastninger i fengsel

Marion Hellebust

Masteroppgave i kriminologi

Institutt for kriminologi og rettsosiologi

UNIVERSITETET I OSLO

22. mai 2020

Opplevelser med fengselssoning

Kvinneres møte med belastninger i fengsel

© Marion Hellebust

2020

Opplevelser med fengselssoning. Kvinner møte med belastninger i fengsel

Marion Hellebust

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Tittel: Opplevelser med fengselssoning. Kvinners møte med belastninger i fengsel

Av: Marion Hellebust

Veileder: Peter Scharff Smith

Levert ved: Institutt for kriminologi og rettsosiologi

Kvinner utgjør ca. seks prosent av den totale fengselspopulasjonen i Norge. Dette gjør kvinnelige innsatte til en tydelig minoritet i fengselssystemet. Mens menn ofte har en nøytral og uskreven posisjon som innsatt er det stort sett tydelig markert når det snakkes om kvinnelige innsatte. I følge en rekke tidligere litteratur tyder mye på at kvinner også opplever en diskriminering i møte med fengselssystemet, da med bakgrunn i sin marginale rolle.

Avhandlingen har som mål å belyse kvinners opplevelser i møte med fengselssoning. Problemstillingen som danner grunnlaget for analysen er «Hvordan opplever kvinner deres frihetsberøvelse?» Dette spørsmålet blir besvart gjennom drøftelse av underproblemstillingen «Hvilke belastninger opplever kvinnene i forbindelse med temaene tapt autonomi, kontrolltiltak, sosial kontakt, helseutfordringer og aktivitetstilbud». Avhandlingens fokus ligger på belastningene kvinnene opplever, men det trekkes også frem positive opplevelser der det er aktuelt.

Empirien bygger på intervjuer med seks kvinner som sonet i fengsel på intervjutidspunktet. Her kommer det frem hvordan kvinnene føler seg lite sett og hørt. De opplever å bli behandlet som barn, noe som fører til stort frustrasjon. I tillegg opplever de redusert kontakt med pårørende og et svekket helsetilbud. På den andre siden opplever de også mestringsfølelse gjennom aktivitetstilbudet, som bidrar til at fengselssoningen oppleves mindre invaderende.

Opplevelsene drøftes ut i fra fengselsosiologiske teorier. Her er det først og fremst Sykes's opprinnelige teori «Pains of Imprisonment» som er gjeldende. Denne teorien er blitt videreutviklet til å omhandle opplevelser og belastninger ved fengselssoning i Ben Crewes «Depth, Weight and Tightness». I teorien «Gendered Pains of Imprisonment» inkluderes også et kjønnsperspektiv.

Konklusjonen er at kvinnene opplever en rekke ulike belastninger under soningsoppholdet. De opplever å bli umyndiggjort og avskåret fra samfunnet. I tillegg utsettes de for ubehagelige kontrolltiltak, kontakten med pårørende svekkes og de får et redusert helsetilbud. Kvinnene opplever likevel fengselssoningen ulikt, til tross for at de soner under samme soningsforhold. Dette skyldes at kvinnene har ulike forutsetninger forut for innsettelsen, noe som resulterer i at det en kvinne opplever som en belastning, kan en annen oppleve som et gode.

Forord

Først og fremst vil jeg takke kvinnene som stilte til intervju og delte av sine personlige opplevelser og livshistorier. Oppgaven hadde ikke vært mulig å gjennomføre uten dem, og for det er jeg svært takknemlig.

Videre, tusen takk til min veileder, Peter Scharff Smith, for god hjelp og endeløse mengder litteraturforsalg. Møtene med deg ga alltid ny motivasjon, både i person og over videosamtaler.

En ekstra stor takk til Pappa, min faste korrekturleser gjennom alle år. Takk for at du lærte meg litterærstruktur helt fra begynnelsen av.

Og ikke minst, tusen takk til min verdens fineste kjæreste som har delt av egne mastererfaringer, korrekturlest i utallige antall timer og generelt bidratt til god stemning i hjemmet når jeg har gjort det motsatte. Uten deg hadde dette vært så uendelig mye vanskeligere.

Nå er oppgaven endelig ferdig, og det skal feires!

Oslo, Mai 2020

Marion Hellebust

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Avhandlinges avgensninger og oppbygning	2
1.2	Fengselsstraff i Norge	3
1.2.1	Ulike sikkerhetsnivå under soningen	4
2	Bakgrunn og tidligere forskning	6
2.1	Kvinneres fengsling i et historisk perspektiv	7
2.2	Hvem er kvinner i fengsel?	8
2.2.1	Fengslede kvinners familieforhold	9
2.3	Kvinneres soningsforhold	10
2.3.1	Er diskriminering av fengslede kvinner i Norge en myte?	12
2.4	Kjønnsperspektiver på kvinners fengsling	14
2.4.1	«Doing Gender in a Women’s Prison»	15
3	Teori.....	18
3.1	Pains of Imprisonment	18
3.1.1	Deprivation of Liberty	20
3.1.2	Deprivation of Goods and Services	21
3.1.3	Deprivation of Heterosexual Relationships	22
3.1.4	Deprivation of Autonomy	23
3.1.5	Deprivation of Security	24
3.1.6	Kritikk av «Pains of Imprisonment»	24
3.2	Depth, Weight and Tightness – Et gjensyn med Pains of Imprisonment	25
3.2.1	Depth	26
3.2.2	Weight	27
3.2.3	Tightness	27
3.2.4	Kritikk av «Depth, Weight and Tightness»	28
3.3	Gendered Pains of Imprisonment	28
3.3.1	Losing contact	30
3.3.2	Power, autonomy, control	31
3.3.3	Mental health and psychological well-being	31
3.3.4	Trust, privacy, intimacy	32
3.3.5	Kritikk av «Gendered Pains of Imprisonment»	33

4	Metode og datainnsamling.....	35
4.1	Forskningstilnærming.....	36
4.2	Rekruttering av intervjupersoner.....	37
4.3	Utvalg.....	38
4.4	Gjennomføring av intervju.....	39
4.4.1	Intervjuguide.....	40
4.5	Forskningsetiske overveielser.....	41
4.5.1	Informert samtykke.....	42
4.5.2	Konfedensialitet.....	42
4.5.3	Konsekvenser av deltakelse i forskningsprosjektet.....	43
4.6	Vitenskapelig kvalitet.....	44
4.6.1	Validitet og relabilitet.....	44
4.6.2	Forholdet mellom forsker og informant.....	45
4.7	Analyse og fortolkningsprosessen.....	47
5	Frihetsberøvelse, tapt autonomi og kontrolltiltak.....	49
5.1	Frihetsberøvelse og tapt autonomi.....	49
5.1.1	Normalitetsprinsipp.....	51
5.1.2	Regler og rutiner.....	52
5.2	Kontrolltiltak.....	55
5.3	Utmattelse som et resultat av belastningene.....	59
6	Sosial kontakt og familierelasjoner.....	61
6.1	Familierelasjoner.....	61
6.2	Ulike måter å opprettholde kontakt med pårørende.....	64
6.2.1	Telefonkontakt.....	64
6.2.2	Besøksstid.....	66
6.2.3	Permisjonsmuligheter.....	69
6.3	Konsekvenser av tapt kontakt.....	70
6.4	Sosial kontakt med medinnsatte i fengsel.....	71
6.5	Sekundærprisonisering.....	73
6.5.1	«Intensive parenting».....	75
7	Opplevelser av helsetilbud i fengsel.....	77
7.1	Normalitetsprinsipp og helsetilbud.....	78
7.2	Psykisk helse.....	82

7.3	Fysisk aktivitet, treningstilbud og vektøkning	84
7.4	Rusmiddelmissbruk og rusmestring.....	86
8	Aktivering i fengsel.....	90
8.1	Arbeidstilbud.....	91
8.2	Skole og utdanningstilbud.....	94
8.3	Andre aktivitetstilbud og fritid i fengsel	96
8.4	Valgmulighetenes sammenheng med «Depth, Weight and Tightness».....	99
9	Konklusjon.....	101
9.1	Videreutvikling av studien	105
	Litteraturliste.....	107
	Vedlegg 1: Informasjonsskriv	115
	Vedlegg 2: Intervjuguide	117
	Vedlegg 3: Godkjennelse fra Kriminalomsorgen.....	119
	Vedlegg 4: Godkjennelse fra NSD	121

1 Innledning

Å bli dømt til straffegjennomføring i fengsel innebærer en rekke belastninger for den innsatte. Straffen er ment for å oppleves som et onde (Andenæs og Fliflet, 2017). Innsatte opplever å miste friheten og retten til å bestemme over egne liv. De utsettes for en rekke felles kontrolltiltak, men opplevelsen av å sone i fengsel er også svært individuell. Det en innsatt opplever som en byrde kan en annen oppleve som et gode. Mye av dette avhenger av de forhold man har levd forut for innsettelsen (Sivilombudsmannen, 2016, JURK, 2018).

Av den totale fengselspopulasjonen i Norge er det kun en liten andel av de innsatte som er kvinner. I følge Kriminalomsorgen (A) utgjør kvinner seks prosent av den totale fengselspopulasjonen. Det vil si at det soner mellom 200 og 300 kvinner i norske fengsler, i følge SSB (tabell 10530). På verdensbasis har antallet kvinner som soner i fengsel økt betraktelig de siste ti årene, mens det i Norge har vært relativt stabilt (Sivilombudsmannen 2016, s. 8). Kvinnene er med andre ord en åpenbar minoritet i fengselssystemet. Mens menn ofte har en nøytral og uskreven posisjon som innsatt, er det stort sett tydelig markert når det snakkes om kvinnelige innsatte. Dette ser vi også i forskningslitteraturen der det nærmest konsekvent forskes på menn i sammenheng med kriminalitet og straffegjennomføring (Kriminalomsorgen, 2015, Mathiassen, 2017). Denne tendensen er gjeldende for flere kriminologiske temaer.

De siste årene har likevel kvinners posisjon i fengselssystemet fått et økende fokus. Eksempelvis foreligger det en rekke litteratur som peker mot at kvinner i fengsel diskrimineres. Mye av fokuset er rettet mot hvordan kvinner har dårligere eller mindre tilpasset soningsforhold og soningstilbud enn menn (Sivilombudsmannen, 2016, s. 4, JURK, 2018, s. 8). Rapporter fra Sivilombudsmannen (2016) peker for eksempel på hvordan tilbudet i fengslene ofte tilpasses menn, da kvinner er i betydelig mindretall.

Denne avhandlingen har ikke som formål å sammenligne mannlige og kvinnelige innsattes soningsforhold. Fokuset er rettet mot å undersøke kvinnenens subjektive opplevelser av fengselsoppholdene. Det vil bli vektlagt hvordan kvinnene selv ser på sin situasjon. Hovedsakelig vil dette innebære hva kvinnene opplever som belastende med

straffegjennomføringen. Godene innsatte opplever ved fengselssoning vil også bli trukket frem der det er aktuelt. Prosjektet har et fenomenologisk utgangspunkt, der kvinnenes virkelighet danner grunnlaget for empirien (Creswell og Poth, 2017).

Avhandlingens problemstilling er følgende: *«Hvordan opplever kvinner i norske fengsler deres frihetsberøvelse?»* Dette vil bli analysert og drøftet ut i fra underproblemstillingen: *«Hvilke belastninger opplever kvinnene i forbindelse med temaene tapt autonomi, kontrolltiltak, sosial kontakt, helseutfordringer og aktivitetstilbud.»*

1.1 Avhandlingens avgrensninger og oppbygning

Avhandlingen deles inn i ni kapitler, der fire av disse kapitlene er forbeholdt analyse og drøfting. Videre i dette første kapitlet bli gitt en kort introduksjon til fengselsstraff i Norge, som inkluderer en redegjørelse av de ulike sikkerhetsnivåene i fengsel.

Kapittel 2 vil ta for seg prosjektets bakgrunn og tidligere forskning. Her vil det først bli gitt en introduksjon til kvinners fengsling i et historisk perspektiv. Det vil også bli påpekt hvordan rettssystemet preges av kjønnsforskjeller. Videre vil det bli presentert hvem kvinner i fengsel er og hva som kjennetegner deres livssituasjon forut for innsettelsen. Deretter vil det være fokus på kvinners soningsforhold i fengslene. Avslutningsvis vil det bli trukket frem og belyst kjønnsperspektiver på kvinners fengsling.

Teorikapitlet er avhandlingens tredje kapittel. Her vil det bli redegjort for en klassisk og to nyere fengsels sosiologiske teorier. Teoriene vil være aktuelle for videre analyse. Først vil det dreie seg som Grasham Sykes's «Pains of Imprisonment» fra 1958. Deretter presenteres Ben Crewes teori «Depth, Weight and Tightness» som ble utgitt i 2011 og denne kan ses som en modernisering av Sykes sin teori. Avslutningsvis vil teorien «Gendered Pains og Imprisonment» utgitt av Ben Crewe, Susie Hulley og Serena Wright i 2017 bli presentert. Her knyttes også kjønnsperspektiver inn i teorien.

Det fjerde kapitlet består av avhandlingens metodiske valg. Her vil det bli diskutert hvilke metodiske avgjørelser som er blitt tatt i forhold til datainnsamlingen. Det vil bli redegjort for avhandlingens utvalg, rekrutteringen av utvalget og gjennomføringen av intervjuene som analysen tar utgangspunkt i. I tillegg vil det være fokus på oppgavens validitet.

Avslutningsvis vil det også bli drøftet avhandlingens vitenskapelige kvalitet.

Oppgavens analyse og videre drøfting vil ha en tematisk oppbygning. Det er temaene som informantene selv hadde størst engasjement for som er blitt vektlagt. Intervjuene lot seg i stor grad styre av hva informantene selv ønsket å fortelle. Dette gjenspeiles i analysetematikken som deles inn i fire deler. Oppgavens femte kapittel, og første analysekapittel vil ta for seg hvordan kvinnene opplever frihetsberøvelsen, den tapte autonomien og kontrolltiltakene de utsettes for. Dette kapittelet har til hensikt å danne en plattform for videre drøfting, da de kommende opplevelsene i stor grad kan knyttes tilbake til disse tre klassiske fengsels sosiologiske temaene.

Kapittel 6 vil omhandle mulighetene og opplevelsene rundt sosial kontakt i fengselet. Her vil hovedfokuset være på familiekontakt. Det vil bli diskutert hvilke kommunikasjonsmuligheter kvinnene har under soningsoppholdet og hvilke opplevelser de har rundt dette. Det vil også bli drøftet konsekvenser av tapt kontakt, «sekundærpisonisering» og «intensive parenting».

Kapittel 7 vil ta for seg kvinnenes opplevelser av helsetilbudet under soningsoppholdet. Fokuset ligger på spørsmålet om kvinnene opplever å få det tilbudet de selv mener de har behov for. Det vil bli drøftet både fysiske og psykiske helsetilbud, muligheter for fysisk aktivitet og rusmestringstilbudet.

Det avsluttende analysekapittelet vil omhandle kvinnenes opplevelser av aktivitetstilbudet i fengselet. Her er det arbeids- og utdanningstilbud som har hovedfokus. I tillegg vil det bli drøftet andre aktivitetsformer kvinnene har mulighet til å delta i, da hovedsakelige ulike kurs de kan ta i fengselet.

I siste kapittel vil det foreligge en oppsummering og konklusjon av avhandlingens funn og drøftelser samt forslag til videreutvikling av studien.

1.2 Fengselsstraff i Norge

Slik det ble nevnt innledningsvis har fengselssoning til hensikt at den skal oppleves som en straff. Johs Andenæs's definisjon av straff er som følger: «*Straff er et onde som staten tilføyer en lovovertreder på grunn av lovovertreddelsen, i den hensikt at han skal føle det som et onde*»

(Andenæs og Fliflet, 2017, s. 9). Dette innebærer at straffen er ment å oppleves som belastende for den innsatte. Straff kommer i ulike former og skal tilpasses og justeres etter lovbruddet som er utført. Desto mer alvorlig lovbrudd, desto strengere straff. For denne avhandlingen er det fengselsstraffen som er tema, og mer spesifikt fengselsstraff for kvinner.

Fengselsstraff innebærer inkapasitering, altså at lovbrøyteren fjernes fra samfunnet. Dette skal forhindre at ny kriminalitet blir begått. Fengselsstraffen er med andre ord grunnleggende frihetsberøvende. Den dømte har ikke lengre mulighet til å bestemme over eget liv og dette medfører en rekke belastninger. I Norge skal straffen etter straffegjennomføringsloven motvirke nye straffbare handlinger, virke betryggende for samfunnet og sikre de innsatte tilfredsstillende forhold. I tillegg skal det gis tilbud om gjenopprettende prosess under straffegjennomføringen (Strgfl, § 2). Den gjenopprettende prosessen innebærer at rehabilitering legges til grunn i straffegjennomføringen. For å nå målet om et liv uten kriminalitet etter endt soning må soningen blant annet fylles med hensiktsmessig innhold. Dette kan eksempelvis være aktivitetstilbud og opprettholdelse av kontakt med familierelasjoner under soningsoppholdet. Mer om dette vil drøftes under avhandlingens analysekapitler.

1.2.1 Ulike sikkerhetsnivå under soningen

I norske fengsler soner innsatte under ulike sikkerhetsnivå. Hvilket nivå man soner ved forteller mye om fengselshverdagen i det aktuelle fengselet og hvilke opplevelser den innsatte har (Shammas, 2017). Kriminalomsorgen (C) opplyser om at innsatte som regel begynner straffegjennomføringen i et fengsel med høy sikkerhet for deretter å overføres til lavere sikkerhet mot slutten av soningsperioden. Vel og merke kan man også sone direkte i lave sikkerhet dersom strafferammen tilsier det. Overføring til lavere sikkerhet skjer ofte for å skape en såkalt «gradvis tilbakeføring» fra fengselet til full frihet (Kriminalomsorgen, C). Dette skal bidra til god rehabilitering tilbake samfunnet. I følge straffegjennomføringsloven skal ikke innsatte sone på høyere sikkerhet enn hva som er nødvendig. Domfelte som er idømt fengselsstraff på inntil to år skal derfor vurderes for direkte soning på lavere sikkerhet (Kriminalomsorgen, C). Da kvinner oftere har kortere straffer enn hva som er tilfellet for menn, er dette ekstra aktuelt for de kvinnelige innsatte (Kriminalomsorgen, B).

Høyt sikkerhetsnivå beskrives også som et «lukket fengsel», der det er en mur eller et høyt

gjerde rundt fengselsområdet. Alle dører er i hovedsak låst, og de innsatte følges i stor grad rundt av betjentene. De innsatte tilbringer store deler av dagen på cellen og må låses inn og ut av betjenter (Kriminalomsorgen, C). Det finnes også *særlig høyt sikkerhetsnivå*. I Norge er dette svært lite brukt, men betegnes ved skjerpede sikkerhetstiltak. De innsatte her har begrenset tilgang til fellesskap. Innsettelse i avdelinger med særlig høyt sikkerhetsnivå kan vare opp til seks måneder av gangen. Etter dette må det foretas en ny vurdering (Kriminalomsorgen, D). Fengsler med lavere sikkerhetsnivåer betegnes gjerne som «åpne fengsler». Ved slike anstalter er det i mindre grad fysiske sikkerhetstiltak enn hva som er tilfellet ved høyere sikkerhet. Det er som oftest et gjerde rundt fengselet og de innsatte kan ikke bevege seg utenfor fengselsområdet. De kan derimot bevege seg fritt på fengselets området i større grad, uten følge av fengselsbetjenter. Et annet kjennetegn er at de innsatte ikke låses inne på cellen (Kriminalomsorgen, C).

I Norge er ca. en tredjedel av fengselsplassene ved lavere sikkerhetsanstalter (Shammas, 2014). Lavere sikkerhet har større grad av selvdisiplin, høyere materiell standard og større grad av autonomi og bevegelsesfrihet for den innsatte. Til tross for dette innebærer soningen alltid en viss grad av kontroll, regler og restriksjoner (Shammas, 2014). Dette påvirker i stor grad hvilke opplevelser den innsatte har i forbindelse med soningsoppholdet. Kvinnene i dette prosjektets utvalg har sonet både ved høyere og lavere sikkerhet. Forskjellene med å sone ved disse sikkerhetsnivåene er vesentlige og har en betydelig påvirkning på hverdagen og straffegjennomføringen. Til tross for dette bemerket en av kvinnene i dette prosjektet at det å sone på lavsikkerhet ikke nødvendigvis er lettere, slik man gjerne skulle tro. Jeg vil komme tilbake til denne problemstillingen i avhandlingens analysekapittel. Fengselssosiologiske teorier tar ofte utgangspunkt i empiri fra fengsler med høyt sikkerhetsnivå. Dette er også gjeldene for teoriene som blir brukt i denne avhandlingen. utfordringer og problemer knyttet til dette vil bli kommentert under de aktuelle teoriene og i analysekapitlene der det er aktuelt.

2 Bakgrunn og tidligere forskning

Til tross for at forskning på kvinners fengsling er en relativt ny tematikk sammenlignet med menns fengsling, finnes det en del litteratur som omhandler temaet. Kapittelet vil ta for seg noe av den tidligere forskningen på kvinner i fengsel som er blitt publisert. Dette vil danne grunnmuren for kommende analyse. For å få en dypere forståelse av kvinners opplevelse av straffegjennomføring i fengsel er det sentralt å ha en bakenforliggende forståelse av hvilke forhold disse kvinnene lever under, samt hvilke liv de levde forut av innsettelsen.

Kapittelet vil innledningsvis gi en introduksjon til det historiske perspektivet rundt kvinners fengsling. Her vil det kort bli presentert hvordan menn og kvinner har blitt behandlet ulikt av fengselssystemet. Videre vil det bli redegjort for generelle kjennetrekke ved kvinnelige innsatte. Det vil eksempelvis bli fremlagt hvilken alder og nasjonalitet kvinnene har, samt familieforhold både før og under fengslingen. Deretter vil det bli redegjort for kvinners soningsforhold. Her står Sivilombudsmannens rapport «Kvinner i fengsel. En temarapport om kvinners soningsforhold i Norge» fra 2016 og JURKs rapport «Kvinnens erfaring med å sone i norske fengsler våren 2017» fra 2018 i fokus. Kjønnsperspektiver på kvinners fengsling vil være tema for den avsluttende delen av kapittelet. Her videreføres tematikken fra kapittelets introduksjon. Det vil bli redegjort for hvordan kjønnsperspektivet vokste frem og hvordan dette knyttes til fengsling. Her er Candence West og Don Zimmermans «Doing Gender» og Barbra Zaitzows «Doing Gender in a Women's Prison» sentrale bidrag.

Det er blitt tatt i bruk både norske og internasjonale bidrag i et forsøk på å etablere et helhetlig bilde. Det foreligger en rekke litteratur som også kunne vært interessant å trekke inn. Med bakgrunn i behovet for å avgrense oppgaven er det blitt plukket ut den litteraturen som anses som mest relevant for videre analyse og drøfting. Innledningsvis er det også nødvendig å påpeke at store deler av litteraturen som omhandler kvinners fengsling setter menn og kvinner opp mot hverandre. Dette fører ofte til en sammenligning av kjønnene. Slik det ble poengtert i innledningskapittelet er ikke formålet å foreta en slik sammenligning.

2.1 Kvinners fengsling i et historisk perspektiv

Langvarig innesperring for kvinner og menn var en uvanlig straff frem til sent på 1500-tallet (Dobash, m.fl., 1986). Fysisk avstraffelse, slik som pisking, henging og offentlig latterliggjøring, var hovedmetodene i det preindustrielle samfunnet. Systematisk innesperring økte i forbindelse med de sosiale, økonomiske og ideologiske endringene knyttet til bortfallet av føydalismen og fremveksten av det kapitalistiske samfunnet (Dobash, m.fl. 1986, s. 15). Å plassere kvinner og menn i fengsler og andre anstalter var tenkt som den beste måten å håndtere mange av de store samfunnsproblemene, slik som kriminalitet, på tidlig 1800-tallet. Fengslet var ment for å være en verden som ville føre til fysisk disiplin kombinert med en moralsk transformasjon. Både sjelen og kroppen skulle disiplineres. Denne disiplinen blir grundig diskutert i Michel Foucaults (1999) bok «Overvåkning og straff». Her beskrives det blant annet hvordan straffen gikk fra å være kroppslig til sjelelig. Gjennom overvåkning skulle lovbrøteren bli lovlydig og tilpasses det moderne samfunn (Foucault, 1999).

Joanne Conaghan (2013, s. 3) beskriver i boken «Law and Gender» hvordan kvinner oppgjennom historien har blitt plassert på sidelinjen i juridisk utdanning og praksis. Fram til slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet ble kvinner fullstendig ekskludert. Juridisk kunnskap og praksis utviklet seg derfor i århundrer med utgangspunkt i at loven var en maskulin virksomhet (Conaghan, 2013, s.3). Dette gjenspeiles også i rettssystemet der kvinner og menn fra begynnelsen av ble behandlet annerledes. Kvinner ble, og blir muligens fremdeles, sett som «det andre kjønn» i følge Simone de Beauvoir (2000). Russel Dobash, Emerson Dobash og Sue Gutteridge (1986, s. 17) skriver i boken «The Imprisonment of Women» hvordan kvinner ofte var ofre for mer alvorlige straffer for de samme lovbruddene enn hva som var tilsvarende for menn. For eksempel kunne kvinner i England bli henrettet for utroskap eller drap på partner, mens utroskap ikke en gang ble sett som et lovbrudd for menn (Dobash, m.fl. 1986, s. 17). Dette gjenspeiler tendensen til å se på kvinnen som en del av mannen, eller som mannens eiendel, noe som også var gjeldene i rettssystemet (Conaghan, 2013, s. 34).

Eksempelet vitner også om en tendens til å se kvinnelige kriminelle som dobbelt avvikende (Carlen og Worrall 2004). Pat Carlen og Anne Worrall (2004) trekker i boken «Analysing Women's Imprisonment» frem hvordan det å være kvinne ikke stemmer overens med å begå lovbrudd. Kvinnelige innsatte opplever et større sosialt stigma (Carlen, 1983 i; Carlen og

Worrall, 2004, s. 83). De er ikke bare avvikende som samfunnsborger, men avviker også fra det som forventes av en kvinne. Carlen og Worrall (2004, s.82) poengterer også hvordan kvinner i fengsel er blitt behandlet annerledes enn mannlige innsatte. Vanligvis har ikke denne forskjellsbehandlingen vært til deres fordel, og paradoksalt nok er de blitt behandlet som om de var menn. Systemet tar derfor ikke høyde for at menn og kvinner har ulike behov i fengsel. Videre poengterer Nicole Rafner hvordan fengselsmodellen er en maskulin modell. Den bygger på fengsler for menn, og tar ikke høyde for kvinnelige innsattes behov (Rafner, 1985 i: Carlen og Worrall, 2004). Dette påpeker også rapportene fra Sivilombudsmannen (2016) og JURK (2018) og vil bli utdypet ytterligere senere i kapitlet.

Den offisielle holdningen er at ideen om lov og juridiske fundament er og burde være kjønnsnøytral (Conaghan, 2013, s.8). Til tross for dette kan det argumenteres for at rettssystemet i stor grad er preget av kjønnsforskjeller. Dette kan ses i sammenheng med at kjønnede konstruksjoner forestillinger, og forventinger til hva som er vanlig eller normalt er gjenspeilet i handlingsmønstre for hvordan kvinner og menn skal oppføre seg, tenke og føle (Karlsen, 2018, s.100). Jørgen Lorentzen og Wencke Mühleisen (2006, 46) skriver: *«det at mennesket har blitt inndelt i kategoriene «kvinne» og «mann» har betydning for hvordan samfunnet har blitt strukturert og organisert»*. I det postmoderne samfunn har kvinner derimot fått en mer likestilt posisjon i rettssystemet, til tross for at man fortsatt kan argumentere for at menn og kvinner behandles annerledes. Mer om dette vil følge avslutningsvis i kapitlet.

2.2 Hvem er kvinner i fengsel?

Slik det ble nevnt i oppgavens innledning utgjør kvinner seks prosent av fengselspopulasjonen i norske fengsler (Kriminalomsorgen, A). Kriminalomsorgen skriver at kvinner utgjør en større andel nyinnsatte og en lavere andel dersom man ser på den totale populasjonen i fengslene. Dette skyldes at kvinner får noe korte fengselsstraff enn menn (Kriminalomsorgen, B), som et resultat av at kvinner, i følge tall fra SSB (2018), begår mindre alvorlige lovbrudd enn menn. I internasjonal sammenheng har andelen kvinner i fengsel økt kraftig i moderne tid. Allerede fra 1980 til 1990 ble antall kvinnelige innsatte tredoblet i USA (Chesney-Lind 1995). Meda Chesney-Lind (1995) påpeker at den økende fengslingen av kvinner ikke skyldes at kvinner begår mer alvorlig kriminalitet nå enn tidligere, snarere bemerker hun at alvorlighetsgraden har gått ned. Dobash m.fl. (1986, s. 4) skriver at økningen av innsatte

kvinner i England i stor grad skyldes den økende tendensen til å sette kvinner i varetekt i påvente av tiltale og rettssak. De skriver videre at massemediene vil ha oss til å tro at det har skjedd en ekstraordinær økning i kriminelle aktiviteter for kvinner og at de i større grad er involvert i alvorlig kriminalitet, terrorhandlinger og vold. Bevisene for en slik påstand er i følge Dobash m.fl. (1986) svært få.

I JURKs utvalg av kvinner i fengsel fra 2017 er 80% av kvinnene i norske fengsler bosatt i Norge før fengslingen fant sted. 84% oppga at de hadde norsk statsborgerskap og 66% svarte at de var fra Norge når de ble spurt om dette. Halvparten av de som oppga å være fra et annet land enn Norge var fra Øst-Europa. Videre var 17% fra Vest-Europa, 11% fra Afrika og 11% fra Midtøsten. 8% oppga å være fra Asia og 6% fra Sør-Amerika (JURK, 2018, s. 20-21).

Sivilombudsmannens rapport fra 2016 om kvinner i fengsel bekrefter i stor grad at innsatte kvinner er en særlig sårbar gruppe. Kvinner som er innsatt i fengsel kommer i enda større grad fra svakere samfunnslag enn hva som er tilfellet for menn (Chesney-Lind, 1995) og har en rekke levekårsproblemer (Sivilombudsmannen 2016, s. 35). Dette inkluderer liten eller ingen tilknytning til arbeidslivet. I en undersøkelse utført i 2002 kom det frem at kun en av tre kvinner var i arbeid forut av fengselsinnsettelsen (Sivilombudsmannen 2016, s. 35). Statistikk fra Sivilombudsmannen (2016) viser at kvinnelige innsatte i større grad enn mannlige innsatte har vært utsatt for seksuelle overgrep som ofte fører til traumer, skam og skyldfølelse. I følge Sivilombudsmannen er 42% av de overgrepsutsatte kvinnene blitt utsatt for slike overgrep som barn, og 57% i voksen alder (Sivilombudsmannen 2016, s. 14). Kvinnene har i tillegg ubehandlede psykiske lidelser og har i større grad enn menn problemer med rus (JURK, 2018, Sivilombudsmannen, 2016, s. 14).

2.2.1 Fengslede kvinners familieforhold

Det eksisterer flere myter om kvinner i fengsel. Et eksempel er at siden såpass få kvinner soner i fengsel sammenlignet med menn, går man ofte ut i fra at de kvinnene som faktisk sitter i fengsel må ha begått svært alvorlig kriminalitet. Slik det allerede har blitt nevnt er ikke dette tilfellet. En annen historisk myte presentert av Dobash, m.fl. (1986), er at kriminelle kvinner er isolert fra sine familiemedlemmer og familielivet. Dobash, m.fl. påpeker at dette er kanskje tilfellet for noen av kvinnene, men dette forblir minoriteten. Faktumet er, i følge Dobash m.fl., at kvinnelige lovbrytere er aktive medlemmer av familien og er ofte mødre. De

opprettholder også kontakten med familie under soningsoppholdet (Dobash, m.fl. 1986). Vel og merke er Dobash m.fl. sin studie basert på engelske data, og er derfor ikke nødvendigvis gjeldene i for eksempel Norge.

Det kan være komplisert å få et spesifikt tall på hvor mange barn som har innsatte foreldre. Peter Scharff Smith (2014, s. 43) begrunner dette med at de fleste land ikke fører noen offisiell statistikk over dette. I følge Smiths egen studie, utført blant danske innsatte, har ca. 50% av innsatte barn. Lignende tall kan ses i andre land, slik som for eksempel England (Smith, 2014, s. 44). FFP – Forening for Fangers Pårørende og SSB anslår at det årlig er mellom 6000 og 9000 barn i Norge som opplever å ha foreldre i fengsel (Smith, 2014, s. 44).

Sivilombudsmannen oppgir i sin rapport at 50% av kvinnene i norske fengsler har et eller flere barn, hvorav 85% av disse har foreldreansvaret (Sivilombudsmannen, 2016, s. 47), mens det i utvalget fra JURKs rapport oppgis at 73% av kvinnene har barn (JURK, 2018, s. 26). Selv om tallene er ulike gir de likevel en indikasjon på at andelen kvinner i fengsel med barn er relativt høy. Både Sivilombudsmannen og JURK påpeker også at disse kvinnene er en ekstra utsatt gruppe. Det er vanskelig å opprettholde kontakten med barn når man sitter i fengsel, noe som fører til mye bekymring for kvinnene under soningsoppholdet. Dette vil være et sentralt tema i kapittel 6 om sosial kontakt og familierelasjoner.

2.3 Kvinners soningsforhold

JURK (2018, s. 8) argumenterer for at kvinner ikke har like gode soningsforhold som menn. De spør: «hvordan er soningsforholdene for kvinner? Er de gode nok? Og hva er godt nok?» Kvinner er en betraktelig minoritet i fengsel, og det å være en minoritet vil kunne medføre at man blir oversett og i mindre grad tatt hensyn til i det store systemet (JURK, 2018).

Sivilombudsmannen (2016, s. 8) skiver at fengselsadministrasjonen og fengsler er organisert etter behovene til mannlige innsatte. Dette gjenspeiles i fengselsarkitekturen, sikkerhet, tilgjengelige helsetilbud og aktiviteter.

Funnene i Sivilombudsmannens rapport viser at kvinner samlet sett har et dårligere soningsforhold enn det menn har i dag (Sivilombudsmannen 2016). Dette skyldes, i følge Sivilombudsmannen, en rekke ulike forhold og faktorer. For det første er kvinnefengsler lokalisert i gamle og upassende bygninger. Som en konsekvens av dette har mange kvinner et

betraktelig dårligere tilbud enn menn når det gjelder uteområder og fysisk aktivitet (Sivilombudsmannen, 2016, s. 23-25). Både rapporten fra JURK og Sivilombudsmannen påpeker hvordan kvinner har et særlig behov for lett tilgang til sanitæranlegg som er hygieniske og i pakt med retten til privatliv, da spesielt i forbindelse med menstruasjon. Begge rapportene belyser også at dette er tilfellet i svært få fengsler, da kvinner sjeldent har tilgang til eget toalett og mange er avhengige av å bli låst ut på natten (JURK, 2018, s. 50, Sivilombudsmannen, 2016, s. 10). Det trekkes også frem hvordan kvinner oftere har tilgang på små luftgårder, som i liten grad er tilrettelagt sosialt samvær. Dette gjelder også fellesområdene innendørs. (JURK, 2018, Sivilombudsmannen, 2016).

Et annet viktig punkt i forbindelse med kvinners soningsforhold er at kvinner gjennomgående har dårligere tilgang til reell arbeidstrening enn det menn har i fengsel. Arbeidstilbudet til kvinner i fengsel har i stor grad vært preget av kjønnsstereotyper, slik som systue, rengjøring og matlaging (Sivilombudsmannen, 2016). Dette resulterer i dårligere arbeidstrening (Sivilombudsmannen, 2016), da arbeidet i liten grad er arbeidskvalifiserende og kompetansegivende (JURK, 2018, s. 41). I blandingsfengsel er tilbudene primært tilrettelagt menn. For å bevare kvinners sikkerhet i fengsel får de i mindre grad tilgang til å delta på disse tilbudene (Sivilombudsmannen, 2016).

Et tredje poeng er at kvinnelige innsatte ofte har andre helseplager enn menn og derfor også et behov for andre helsetjenester (JURK, 2018, s. 56, Sivilombudsmannen, 2016). Sivilombudsmannen vektlegger at kvinners tilgang til psykisk helsevern i fengsler bør styrkes, da en stor andel kvinnelige innsatte har psykiske plager, gjerne som følge av at de har vært utsatt for overgrep forut av innsettelsen. I tillegg er det et problem at kvinner sjeldent har tilgang til kvinnelig lege i fengsel. Mange av kvinnene som soner i norske fengsler er usikre på menn, og kan ha helseplager de opplever som ubehagelig å ta opp med en mannlig lege. Sivilombudsmannen påpeker også at kvinner i fengsel har dårligere tilbud om rusmestring sammenlignet med menn (Sivilombudsmannen, 2016, s. 11).

En fjerde grunn til at kvinners soningsforhold er dårligere enn menns er at enkelte kvinner risikerer å måtte sitte i fengsel med høyere sikkerhetsnivå enn hva lovbruddet deres tilsier i følge Sivilombudsmannen (2016) og JURK (2018). Årsaken er for det første at de fleste risiko- og kartleggingsverktøyene er utviklet for menn og dermed ikke tar høyde for kvinners

særskilte forhold. En annen årsak er at det er begrensede fengselsplasser for kvinner på grunn av ressursmangel (Sivilombudsmannen, 2016, s. 28). Resultatet kan være at kvinnene ikke får mulighet til å omgås andre kvinnelige medinnsatte, og videre medføre en større grad av isolasjon enn nødvendig. Dette skyldes at det i flere tilfeller prioriteres fellesskap for menn, da de utgjør majoriteten i fengsel (JURK, 2018). Videre er det et problem at kvinner opplever en økt risiko for uønsket oppmerksomhet eller seksuell trakassering fra mannlige innsatte i blandingsfengsel (Sivilombudsmannen, 2016, s. 30-31). For å bevare kvinners sikkerhet i blandingsfengsel ønsker man å holde kvinner og menn avskilt i så stor grad som det lar seg gjøre. Dette går i størst grad utover kvinnene, som risikerer å få mindre aktivitetstilbud og hyppigere innlåsing, grunnet ressursmangel og lite tilretteleggelse for den kvinnelige minoritet (Sivilombudsmannen, 2016, JURK, 2018).

Et siste problem med kvinners fengselsforhold er at kvinnelige innsatte risikerer å måtte sone i fengsler langt fra familie, venner og egne barn, på grunn av få egnede soningsplasser. Sivilombudsmannen, 2016, s. 12). Zaitzow (2003, s. 21) beskriver blant annet hvordan kvinners anstalter befinner seg på mer avsidesliggende steder, noe som fører til at kvinnene mottar mindre besøk. Det er viktig å merke seg at dette ikke alltid er tilfellet og at Zaitzow tar utgangspunkt i fengsler i USA og at dette ikke alltid vil være tilfellet i andre deler av verden. For eksempel ligger Bredtvet fengsel og forvaringsanstalt, som er en anstalt kun for kvinner, ganske sentralt i Oslo. Slik det allerede er blitt poengtert tidligere har en stor andel av kvinnene i fengsel barn, og den store geografiske avstanden er derfor problematisk, spesielt for kvinnene som ønsker besøk av barn som ikke kan reise alene (Sivilombudsmannen, 2016, s. 12). I tillegg er opprettholdelse av positive relasjoner utenfor murene en viktig del av rehabiliteringen og tilbakeføringen til samfunnet etter endt soningsopphold. For kvinnene som soner lengre dommer kan det være ekstra vanskelig å komme tilbake til hverdagslivet dersom man har vært isolert fra sine relasjoner under soningsoppholdet.

2.3.1 Er diskriminering av fengslede kvinner i Norge en myte?

En rekke litteratur støtter at forholdene i norske fengsler er dårligere for kvinner enn for menn. Ragnar Kristoffersen er i sin tekst «Discrimination against women sentenced to prison in Norway is a myth» uenig i dette. Han ønsker å motbevise den allment aksepterte forestillingen om at fengslede kvinner behandles ugunstig, og da spesielt ugunstig i forhold til menn. I sin analyse sammenligner han forholdet mellom kvinner og menn og bruker den

totale fengselspopulasjonen for begge kjønn som utgangspunkt (Kristoffersen, udatert).

Kvinner utgjør kun seks prosent av den totale fengselspopulasjonen i Norge. Kristoffersen vektlegger at det derfor er lettere for fengselsmyndighetene å iverksette aktiviteter og initiativer for menn i løpet av deres soningsopphold. Dette gjelder da spesielt tilbud som går over tid, da det er grunn til å tro at negative konsekvenser av fengselsstraff er mer sannsynlig til å oppstå på grunn av lengre soningsopphold, noe som i større grad er tilfellet for menn (Kristoffersen, udatert). Man skulle tro at menn får flere rehabiliterende tilbud enn kvinner, men overaskende nok viser Kristoffersens analyse det motsatte. I følge analysen tilbringer kvinner kortere tid i fengsel, men mottar mer (Kristoffersen, udatert).

Sivilombudsmannen og JURKs rapporter vektlegger at særlig innsatte kvinner soner geografisk langt borte fra sitt opprinnelige bosted. Kristoffersen fremlegger derimot at den store avstanden mellom bosted og soningssted ikke er unik for kvinner. Dette ble testet ved å sette postkoden til innsatte opp mot soningsplass, som resulterte i at over halvparten av mennene ikke har bosted nært fengselet. Kristoffersen påpeker også at det er flere kvinner enn menn, relativt sett, som soner hjemme, både med og uten elektronisk kontroll (Kristoffersen, udatert).

Videre er det små forskjeller mellom aktivitetstilbud mellom kvinner og menn. Kristoffersen hevder også at kvinner får mer permisjonstid, tiltros for at menn soner lengre. Per tusende fengselsdag hadde kvinner 29% høyere permisjonstid enn menn i 2017 (Kristoffersen, udatert). Deltakelsen i gruppebasert behandling i forbindelse med atferdsproblemer og rusmiddelmissbruk er i følge Kristoffersens analyse tilnærmet lik. Fem prosent av de innsatte kvinnene startet et slikt program, sammenlignet med syv prosent av mennene. Kortere fengselsopphold, som er tilfelle for flere av kvinnene, gjør slike programmer vanskeligere å gjennomføre. Dersom man ser på deltakelse i slike program for innsatte med dom over seks måneder ser vi at 20% av kvinnene deltok i et slikt program, kontra 19% mennene (Kristoffersen, udatert). Deltakelsen er med andre ord tilnærmet lik. Kristoffersen konkluderer derfor med at forholdene i fengsel ikke er verre for kvinner og at diskrimineringen er en myte (Kristoffersen, udatert).

Slik det er blitt poengtert i avsnittene over trekker Kristoffersen frem hvordan kvinners

forhold ikke nødvendigvis er dårligere enn menns. Dog er det en rekke forhold Kristoffersen ikke diskuterer. For det første har kvinnelige innsatte i større grad problemer med rus enn hva som er tilfellet for menn (Sivilombudsmannen, 2016, s. 44). Da er det også naturlig at kvinner oftere får et rusmestringstilbud. Videre kan hyppigheten i permisjonsdager per tusende soningsdag forklares ut fra at kvinner ofte soner kortere dommer og derfor kvalifiseres for permisjonsretten raskere. I tillegg utelater Kristoffersen soningsforhold som er knyttet til kvinners kjønn, slik som mangel på kvinnelig helsepersonell eller tilrettelagte sanitetsforhold, som rapportene fra Sivilombudsmannen og JURK poengterer.

Det kan argumenteres for at Kristoffersens analyse er noe kortfattet for å kunne avskrive hypotesen om at innsatte kvinner diskrimineres. Analysen kan derfor ses som en påminnelse om at mer drøfting rundt kvinners posisjon i fengselssystemet er nødvendig. Dette understreker at opplevelsene av forholdene er individuelt betinget. Det er ikke gitt at alle soner under samme forhold og alle innsatte har heller ikke samme utgangspunkt.

2.4 Kjønnsperspektiver på kvinners fengsling

Postmoderne kjønnsperspektiv tar som nevnt tidligere utgangspunkt i at de største forskjellene mellom menn og kvinner bunnar i sosiale konstruksjoner. Kjønnsperspektivet blomstret opp parallelt med feminismen og kvinnekampene på 1970-tallet (Cullen, m.fl. 2014, s. 325).

Feministisk orienterte forskere var da særlig opptatt av å kritisere etablert vitenskap.

Intensjonen var ikke å etablere en egen feministisk vitenskapsforståelse, men snarere å kritisere kjønnsrelaterte skjevheter i vitenskapen. Forskningen måtte ta utgangspunkt i både kvinner og menns livserfaringer der målet var å si noe om menneskeheten (Lorentzen og Mühleisen, 2006, s. 86–87). Slik det er blitt poengtert tidligere bar forskningen i stor grad preg av at menn hadde rollen som både kunnskapssubjektene og kunnskapsobjektene. Med andre ord var menn både forskerne og informantene (Lorentzen og Mühleisen, 2006, s. 86–87), og kvinner var i stor grad utelatt fra forskningsmiljøene.

Pat Carlen (2002) poengterer i boken «Women and Punishment: The struggle for justice» at ordene «kvinner» og «straff» sjeldent er bragt sammen. Dette skyldes blant annet at kvinner begår færre og mindre alvorlige forbrytelser enn menn (Carlen, 2002, Kriminalomsorgen B, SSB, 2018). Videre er det en tendens til å ikke se kvinner som kriminelle når de er tiltalt, men å snarere se dem som en masse eller subjekter underlagt styrker utenfor deres kontroll.

(Newborn, 2013, s. 319). I følge Conaghan (2013) er kvinner og menn i teorien likestilt i rettssystemet, men det kan argumenteres for at dette ikke alltid er tilfellet i praksis. Noe av årsaken kan knyttes til de underliggende kjønnsforventingene i samfunnet. Conaghan (2013, s. 25) poengterer også for at det rettes mye oppmerksomhet til hvordan loven former vår forståelse av kjønn. Kjønsroller og verdier hevdes ofte å være, i det minste indirekte eller delvis, et produkt av juridiske normer.

Med dette som bakgrunn har feministisk pønologi en rekke kompliserte spørsmål og problemstillinger å svare på. For det første stilles det spørsmål ved om kvinner blir behandlet på en annen måte enn menn i straffeprosessen, og dersom dette er tilfellet, på hvilken måte. Videre kan det diskuteres om kvinner *bør* behandles annerledes enn menn, og i så fall, hvordan (Newborn 2013, s. 319). Det stilles også spørsmål til hvordan kvinner har andre opplevelser av sosial kontroll enn hva som er tilfellet for menn (Cullen, m.fl., 2014, s. 325-326). Dette er store spørsmål som kunne vært en et helt prosjekt i seg selv og går utenfor problemstillingen for denne avhandlingen.

2.4.1 «Doing Gender in a Women's Prison»

Candance West og Don Zimmerman (1987) argumenterer i artikkelen «Doing gender» for at kjønn er noe som gjøres og at kjønnsforventinger derfor dannes gjennom samhandling. De skriver at «å gjøre kjønn» betyr å skape forskjeller mellom kvinner og menn, forskjeller som ikke er naturlige, essensielle eller biologiske. Når forskjellene konstrueres brukes de til å styrke kjønnets «essensialitet» (West og Zimmerman, 1987). Det sosiale kjønnets aktøren innehar er utgangspunktet for hans eller hennes oppførsel, og blir vurdert i lys av de normative forestillingene om hva som er passende for kjønns-kategorien «mann» eller «kvinne» (West og Zimmerman, 1987). Kjønnskonstruksjonene opprettholdes også på et institusjonelt nivå og individet holdes ansvarlig for om det oppfører seg «kjønns-passende» av omgivelsene. Individer som mislykkes i å gjøre kjønn på «riktig» måte korrigeres (Karlsen, 2018). Institusjonelle ordninger skaper mekanismer for sosial kontroll av kjønn (West og Zimmerman, 1987). Dette er relevant for fengselsforskning, da det kan tenkes at kvinner og menn opplever ulik kontroll under soning. Denne kontrollen foregår ikke nødvendigvis bevisst, men snarere ubevisst, nettopp fordi vi har forskjellige forventninger til menn og kvinner (West og Zimmerman, 1987).

Barbra Zaitzow (2003) beskriver hvordan slåsskamper, gjengopprør og voldtekt er kjente bilder på fengsler for menn, der de innsatte blir sett på som farlige. Hun beskriver i sin tekst «Doing gender in a Women's Prison» hvordan inntrykket av kvinnefengsler er langt mykere. Når kvinner havner i fengsel blir de bortimot usynlige for resten av samfunnet. Zaitzow støtter opp under påstanden om at fengselsforholdene for kvinner er dårligere enn hva forholdene er for menn som også ble presentert i rapportene fra Sivilombudsmannen (2016) og JURK (2018). Et resultat av dette er, i følge Zaitzow, at innsatte kvinner opplever en ekstra belastning ved staffen, som ikke blir påført av fengselssystemet, men som likevel er så vanlig og oversett at det er blitt institusjonalisert (Zaitzow, 2003, s. 21). Zaitzow tar i teksten for seg de kjønnede opplevelsene kvinner i fengsel sitter med, med spesielt fokus på hvordan fengselskulturen opprettholdes og oppleves av kvinner som lever der. Hun poengterer at undertrykkelsen er like sterk for kvinner som for menn i fengsel, men at den er mer subtil.

Det er i følge Zaitzow (2003) spesielt to forskjeller som skiller fengsler for menn og kvinner. For det første er det sosiale klimaet i det gjennomsnittlige kvinnefengselet, som tilsvarer et middels sikkerhetsnivå, sammenlignet med mannsfengsler med middelssikkerhet, langt mindre anspent. Institusjonene for kvinner er blant annet mindre voldelige. For det andre er funksjonene ved subkulturen til innsatte menn og kvinner annerledes. Eksempelvis eksisterer subkulturen i fengsler i stor grad for å beskytte innsatte fra hverandre. Subkulturen er også med på å nøytralisere avslaget forbundet med fengslingen og gir en «buffer» mellom innsatte og ansatte. I kvinnefengsler eksisterer subkulturen for disse grunnene, i tillegg til at den gir kvinnelige innsatte følelsesmessig støtte (Zaitzow 2013, s. 27). Dette vil bli nøyere eksemplifisert under teorien «Gendered Pains of Imprisonment».

I tillegg til dette beskriver Elaine Lord (1995 i: Zaitzow, 2003, s. 26) hvordan kvinner soner straffen annerledes enn menn;

«Men concentrate on «doing their own time» relying on feelings of inner strength, and their ability to withstand outside pressures to get themselves through their time in prison. Women, on the other hand, remain interwoven in the lives of significant care-giving role even while incarcerated» (Lord, 1995 i: Zaitzow, 2003, s. 26).

Studier som har fokusert på kvinnelige innsatte har vist at fengsling påvirker kvinner i større grad enn menn, da særlig dersom de har familieansvar. Kvinnene forblir tilknyttet til sine

signifikante andre, og spesielt egne barn. Den innsatte fortsetter sin omsorgsgivende rolle fra fengselet (Zaitzow 2013, s. 25). Kvinner kan også oppleve å ha færre fritids-, jobb- og utdanningsmuligheter i tillegg til tettere overvåkning enn menn (Zaitzow, 2003, s. 25). Dessverre er vår forståelse av hvordan kjønnsroller spiller inn i utformingen av fangekultur og erfaringer blitt begrenset av mangel på nyere forskning. Til tross for at kvinner ble et tema i kriminalpolitikken rundt 1960-tallet, ser vi at menn fortsatt står i fokus og kvinner forblir «den glemte lovbrøyer» (Zaitzow, 2003). Zaitzow skriver avslutningsvis at: “*women’s issues and prison issues are part of the same struggle*” (Zaitzow, 2003, s. 37). Hun viser da til at mange av problemene kvinner møter i fengsel er knyttet til problemer de har opplevd forut av fengslingen, slik som rusmiddelmisbruk og fattigdom.

3 Teori

Teori er forklaringer på kjensgjerninger eller fenomener og har til hensikt å belyse og fortolke empirisk materiale (Bukve, 2016). Dette kapittelet vil redegjøre for teoriene som skaper rammeverket for de kommende analysekapitelene. Det finnes en rekke teoretiske tilnærminger og innfallsvinkler som er relevante forklaringsmodeller for kvinners opplevelse av fengselssoning. Med bakgrunn i et behov for å avgrense oppgaven er det blitt valgt ut tre teorier. Teoriene anses som å utfylle hverandre og er derfor godt egnet for videre drøfting av problemstillingen.

Den første teorien er «Pains of Imprisonment» av Gresham Sykes. Teorien er en klassiker innen fengsels sosiologien og tar for seg de utilsiktede belastningene innsatte opplever under soningsoppholdet. Sykes tar for seg fem ulike belastninger som vil bli presentert i kommende delkapittel. Videre vil Ben Crewes teori «Depth, weight and tightness» bli presentert. Crewes teori er på mange måter en videreføring av Sykes teori, der Crewe ser belastningene i sammenhengen med et mer modernisert straffesystem og introduserer oss for begrepene «depth», «weight» og «tightness». Avslutningsvis vil teorien «Gendered Pains of Imprisonment» av Ben Crewe, Susie Hulley og Serena Wright bli introdusert. Denne teorien inkluderer kvinner i sitt utvalg og belyser hvordan kvinner og menn opplever fengselssoningen både likt og ulikt. Det vil også forekomme en kritisk vurdering av hver teori i slutten av de aktuelle delkapitlene.

Målet med bruken av disse tre teoriene er ikke kun å belyse hva kvinner opplever i fengsel, men også *hvordan* det oppleves. En dypere forståelse står derfor i fokus. Teoriene har til felles at de tar for seg belastninger som de innsatte utsettes for. Disse teoriene passer derfor godt inn i en feminologisk studie, da det er de innsattes opplevelser som er det sentrale.

3.1 Pains of Imprisonment

«Society of the captives» av Gresham Sykes er en klassiker innen pønologien og fengselsforskning i moderne tid. Boken tar utgangspunkt i Sykes forskningsarbeid i New Jersey State Maximum Security Prison. Her lanseres begrepet «Pains of imprisonment»

(Sykes 2007). Det er ikke nødvendigvis snakk om fysisk smerte eller lidelse i direkte oversatt betydning, men heller lidelser i form av belastninger som i større grad påvirker det psykiske snarere enn det fysiske hos den innsatte. «Pains» kan i denne sammenhengen oversettes til «belastninger,» «byrder,» eller «frustrasjoner». Disse begrepene vil brukes om hverandre avhengig av hvilket begrep som best belyser smerten den innsatte opplever som et resultat av straffgjennomføringen.

Det er sentralt å poengtere at fengselssoning også kan føre til fysiske smerter hos den innsatte, for eksempel vond rygg på grunn av dårlig madrass eller fysiske smerter som et resultat av abstinenser på grunn av mangel på rusmidler. Jeg velger likevel å oversette «pains» til belastning, byrde og frustrasjon, da dette er bredere og derfor også dekker de psykiske belastningene, som er i hovedfokus i denne oppgaven. Belastningene av fengselslivet kan ses som straff det frie samfunnet bevisst påfører lovovertrederen for han eller hun har brutt loven, og til dels belastningene ses som de planlagte konsekvensene av å inneslutte store grupper av kriminelle i lengre tidsperioder (Sykes, 2007). Uansett hvordan man velger å se frustrasjonene er det summen av disse belastningene som er årsaken til at innsatte ser på livet i fengsel som uønsket (Shammas, 2017).

Med utgangspunkt i kvalitative studier over en lengre tidsperiode, kom Sykes frem til fem belastninger som representerer de innsattes belastninger under soningsoppholdet. Disse belastningene er: «Deprivation of liberty», «deprivation of goods and services», «deprivation of heterosexual relationships», «deprivation of autonomy» og «deprivation of security». Hver av disse vil bli redegjort for senere i kapittelet. Det er sentralt å være bevisst på at innsatte ikke er en homogengruppe og de vil oppleve belastningene ulikt, avhengig av hvilke forutsetninger de hadde forut for fengslingen. Det er også nødvendig å poengtere at Sykes's teori ble lansert på 1950-tallet og teorien bygger derfor på empiri som er opp mot 70 år gammel. Mye er trolig endret i fengselssystemet siden den gang. Til tross for dette er Sykes's grunntanke om at fengselet er belastende på grunn av utilsiktede byrder fortsatt svært relevant. Teorien må derfor både ses og forstås i lys av det moderne straffesystemet. Et annet svært sentralt poeng er at teorien baserer seg på empiri fra USA. Det kan derfor være store forskjeller fra forholdene innsatte lever under i norske fengsler.

Den historiske konteksten Sykes's teori ble opprettet under er også av betydning. Sykes var

ikke opptatt av de innsattes voldspotensiale, men snarere statens enorme undertrykkelsesevne (Western i; Sykes, 2007, s. xxiv). Hans teori er skrevet i skyggen av den kalde krigen, der Sykes selv hadde vært utplassert i Europa, og med bakgrunn i dette viste han at totalitarismen ikke var langt unna. Han observerte at belastningene og frustrasjonene den innsatte opplever ved fengsling ødelegger personen ved å oppløse individualitet og autonomi (Western i; Sykes, 2007). Her kan det trekkes paralleller til konsentrasjonsleirene under andre verdenskrig. Det kan tenkes at Sykes så New Jersey State Prison i lys av behandlingen fangene i disse leirene mottok (Crewe 2011, s. 510).

Moderne fengsler blir sett på som mer humane sammenlignet med hvordan forholdene var tidligere (Sykes, 2007, s. 64). Til tross for at straffen ikke er ment til å være smertefull, ville Sykes vise at byrdene de innsatte opplevde kan være like ødeleggende for individer som fysisk straff og dårlig behandling (Crewe, 2011). Lignende problemstilling blir stilt av Foucault (1999) når han diskuterer hvordan fysisk avstraffelse av lovbrøtere blir erstattet med teknikker for disiplin i det moderne samfunn. Han diskuterte blant annet om teknikkene for disiplin var mer siviliserte enn tidligere, eller bare et mer effektivt og integrerende virkemiddel for å sikre kontroll over de straffede (Crewe, 2011). Fengselsstraffene i det moderne samfunnet blir sett som mer humant enn det som var tilfellet tidligere, men det betyr ikke nødvendigvis at det er mindre belastende. Straffen har med andre ord byttet form, men ikke nødvendigvis styrke.

3.1.1 Deprivation of Liberty

«Deprivation of liberty» kan oversettes til fradragelse av frihet, eller frihetsberøvelse, og er den mest åpenbare belastningen under et fengselsopphold (Sykes, 2007, s. 65). Sykes skriver hvordan de innsattes liv i New Jersey State Prison komprimeres til et svært begrenset geografisk område og hvordan bevegelsesfriheten innenfor dette området begrenses ytterligere. De innsatte må følges rundt av fangevoktere og må følge militære formasjoner når de beveger seg fra et sted i institusjonen til et annet. Det foreligger også krav om å forbli på cellen, inntil man får tillatelse til å gjøre noe annet (Sykes, 2007, s. 65). Denne beskrivelsen av fengselslivet er et eksempel på at Sykes's beskrivelse ikke er universalt gjeldende. For eksempel finnes det flere fengsler med lavere sikkerhetsnivå der dette ikke er tilfellet.

Da frihetsberøvelse blir sett på som hovedelementet i moderne straff (Sykes, 2007) får ikke

nødvendigvis de fengslede sympati fra samfunnet utenfor murene med bakgrunn i denne belastningen. Inkapasitering, altså at lovbrøyteren tas vekk fra samfunnet, er ment for å beskytte samfunnet fra ytterligere skade (Shammas, 2017). Lovbrøyteren blir sett på som en risiko som de lovlydige borgerne ønsker beskyttelse fra.

I tillegg til de fysiske frihetsbegrensningene kommer også belastningen av den avkuttete kontakten med familie, slekt og venner. Som innsatt reguleres alle man har kontakt med av fengselet. Dette fører til tap av emosjonelle relasjoner, ensomhet og kjedsomhet (Sykes, 2007, s 65). Sykes påpeker at den største byrden ved denne belastningen er det faktum at inkapasitering av den kriminelle representerer en bevisst, moralsk avvisning av den kriminelle fra det frie samfunnet (Sykes, 2007, s. 65). Sykes (2007) skriver at mange kriminelle er så fremmedgjort fra det konforme samfunnet og så identifisert med en kriminell subkultur at den moralske fordømmelsen og avvisningen av det legitime samfunnet ikke gjør dem til rette. Det resulterer i at de er likegyldige til straffesanksjonene til samfunnet, spesielt når det gjelder den moralske stigmatiseringen av å bli definert som kriminell (Sykes, 2007, s. 65). Denne fremmedgjøringen fra det lovlydige samfunnet kan føre til ytterligere stempling av den innsatte og ytterligere ekskludering fra samfunnet forøvrig (Sykes, 2007). Dette vil være problematisk da blant annet teorier om stempling viser oss at stempling og ekskludering fra samfunnet fører til nye sekunderlovbrudd (Lemert, 1951). Fengselet kan på denne måten miste sin rehabiliterende effekt. Frihetsberøvelse vil også være en sentral del av avhandlingens første analysekapittel.

3.1.2 Deprivation of Goods and Services

«Deprivation of goods and services» viser til fradragelse av materielle goder, da spesielt i form av varer og tjenester. Som innsatt frarøves man muligheten til å være i besittelse av alkohol, tobakk, diverse matvarer, møbler og privatliv (Sykes, 2007). Det oppleves derfor som utfordrende å opprettholde den samme levestandarden innenfor murene som utenfor (Shammas, 2017). Levestandarden til den innsatte i forkant av fengslingen er avgjørende for hvor belastende den innsatte opplever frarøvelse av disse materielle godene. Innsatte som tidligere har vært fattige, hjemløse og lider av stoffmisbruk kan oppleve tilgjengeligheten til ly, klær, et vanlig kosthold og helsehjelp som en velsignelse (Shammas, 2017), mens en innsatt som har hatt tilgang til disse godene i forkant av fengslingen vil trolig ha en annen opplevelse. Nivået av disse fradragelsene avhenger i stor grad av hvilket fengsel, og hvilket

land, man er innsatt i. I Norge bruker for eksempel de innsatte private klær på avdelingene og ellers i fengselet, mens det i USA er langt vanligere at de innsatte må bruke en slags uniform eller «fangedrakt» (Goffman, 2001). Hvilket helsetilbud de innsatte har tilgang til er også en viktig del av denne belastningen.

I følge Sykes (2007) stemmer det at de materielle behovene i fengsel er dekket i den forstand at man ikke er sulten, kald eller våt. Man får tilstrekkelig medisinsk behandling og har mulighet til å trene. Hvorvidt dette stemmer i praksis er derimot et annet spørsmål. Trolig finnes det eksempler på at innsatte opplever at de ikke får tilstrekkelig mengde mat eller ikke har mulighet til trening, for eksempel ved vedtak om isolasjon. Sykes forklarer videre at levestandarden i fengsel er svært konstruert, da i form av at det er begrenset antall kalorier per dag, begrenset antall timer med fysisk aktivitet og et begrenset utfoldelsesområde. I følge Sykes er det lite sentralt å diskutere et minimumsforbruksnivå når vi diskuterer individets følelse av berøvelse (Sykes, 2007, s. 68). Faktumet er at hvilket behov man har som menneske avhenger fra person til person, noe som gjør at enkelte er mindre fornøyde enn andre. I den moderne vestlige verden er materielle eiendeler en stor del av individets selvoppfatning. Å bli fratatt disse eiendelene stripper den innsatte fra personlighet (Sykes, 2007, s. 69). Eiendeler er et symbol på hvem vi er, og tapet av disse eiendelene kan med den tankegangen ses på som et tap av identitet.

3.1.3 Deprivation of Heterosexual Relationships

Sykes mente at tapet av heteroseksuelle forhold var et betydningsfullt tap for de innsatte. Han poengterte at de innsatte sjeldent får mulighet til å se sin eventuelle partner og bemerket at når de først hadde mulighet til å møte kone, samboer, kjæreste eller annen seksualpartner foregår dette møte gjennom en glassvegg. Det er altså lite rom for intimkontakt i fengsel. Sykes forestilling var at «latente homoseksuelle tendenser» eller forhold ble skapt i mangel på heteroseksuelle forhold (Sykes, 2007, s. 711). Dette bringer, i følge Sykes, med seg skam og skyldfølelse.

Belastningen «tap av heteroseksuelle forhold» er et godt eksempel på at Sykes's teori har behov for noe modernisering. Å påstå at homoseksuelle forhold oppstår i mangel på heteroseksuelle forhold vitner om et noe firkantet og gammeldags syn på seksualitet. Shammas (2017) skriver at man med et moderne blikk kan omformulere denne tapet til

«fravær av frivillige seksuelle forhold», heterofile eller ikke. Heller ikke denne beskrivelsen er treffende nok etter min mening, da innsatte ikke er deprivert fra all seksuell kontakt. I fengsler i Norge har innsatte tilgang til besøksrom og i enkelte tilfeller også besøksleiligheter der partner kan overnatte. Dette gir rom for intim kontakt. Utfordringen og belastningen ligger likevel i at kontakten foregår i kontrollerte forhold, der tidspunkt må avtales på forhånd og man kun har et avtalt tidsrom til disposisjon. I tillegg er det alltid fengselsbetjenter i nærheten, noe som kan oppleves ubehagelig for enkelte.

3.1.4 Deprivation of Autonomy

Tap av autonomi er den fjerde belastningen ved å sitte i fengsel. Dette innebærer at den innsatte blir utsatt for et stort antall regler og kommandoer som er designet for å kontrollere den innsattes atferd ned til minste detalj. Eksempelvis kontrolleres tidsbruk på måltider, hvor mange timer innsatte har mulighet til å sove og kontrollering av hva man skriver i brev (Sykes, 2007, s. 73). Shammass (2017) beskriver regelverket og kommandoene som så invaderende at innsatte mister evnen til å ta de mest enkle avgjørelser om deres eget hverdagsliv, slik som hva de skal spise til de ulike måltidene. Tapt autonomi vil, i likhet med frihetsberøvelse også være et sentralt tema for det første analysekapittelet.

Berøvelsen av autonomi er spesielt skadelig fordi det plasserer de innsatte i en tilstand der man ikke har mulighet eller evne til å ta egne beslutninger, og utsetter dem for en rekke offentlige ydmykelses og tvangshandlinger. Dette innebærer en trussel mot de innsattes selvbilde da de blir redusert til en status som ligner et svakt, hjelpeløst og avhengig barn (Shammass, 2017). Tapet av autonomi er på denne måten en dehumanisering, da den innsatte ikke lenger bestemmer over eget liv. Paradokset, slik Shammass (2017) ser det, er at dersom uniformerte ansatte tar en mer «hands-off» tilnærming og innsatte får et bredere spekter av potensielle handlinger og makt til å ta beslutninger, oppstår «pains of self-government,» altså belastninger ved selvstyring. I det de innsatte får større beslutningsmyndighet blir de også holdt ansvarlige dersom de ikke oppfyller standardene for rehabiliteringsinngrepene, slik som kognitive atferdsprogrammer.

Sykes studie er fra et høysikkerhetsfengsel som blir beskrevet som å ha et maksimalt sikkerhetsnivå. Fengsel med lavere sikkerhetsnivå har noe mindre kontrolltiltak (Kriminalomsorgen, C) og tapet av autonomi blir derfor ikke like invaderende og massivt. Et

annet poeng er også at enkelte innsatte setter pris på den omfattende kontrollen. For enkelte gir den en kjærkommen flukt fra friheten, som igjen reduserer bekymringene som oppstår fra en bevissthet om avvikende impulser (Sykes, 2007, s. 74-75). Dette vil bli videre utdypet i kapittel 5.

3.1.5 Deprivation of Security

«Deprivation av security» oversettes til «berøvelse av sikkerhet» og er den femte og siste belastningen i Sykes teori. Sykes poengterer hvor rart det er at samfunnet har valgt å redusere kriminalitet ved å tvinge lovbrøyteren til å omgå andre kriminelle, som i mange tilfeller har lang historie med voldelig og aggressiv oppførsel, over en lang tidsperiode (Sykes, 2007, s. 77). Fængsel kan være voldelige, usikre plasser og kan fungere som veksthus for kriminalitet (Shamms, 2017). Dette kan føre til at individene blir utrygge og det oppstår en følelse av at de til en hver tid må «være på vakt,» da de vet at de på et tidspunkt vil bli testet av sine medinnsatte. Den innsatte må alltid være forberedt på å kjempe for sin sikkerhet og sine eiendeler.

Tapet av sikkerhet kan føre til redsel hos den innsatte, og videre til utvikling av angst og depresjoner (Sykes, 2007, s. 77). Sykes skriver hvordan de andre innsatte uttalte at «*the worst thing about prison is that you have to live with other prisoners*» (Sykes, 2007, s. 77). Mange av de innsatte frykter sine medinnsatte fordi de vet hvilke lovbrudd de er i stand til å utføre (Sykes, 2007).

3.1.6 Kritikk av «Pains of Imprisonment»

Kritikken av «pains of imprisonment» som er mest aktuell for dette prosjektet er det faktum at teorien kun tar for seg menn og menns opplevelse av belastning ved fængselssoning. Det er for så vidt naturlig da Sykes sitt forskingsprosjekt ble utført i et fængsel der det kun sonet menn. Til tross for at hans undersøkelser kun er utført i et høysikkerhetsfængsel fængsel, har teorien overført betydning til andre fængsler, der man kan se samme belastninger og frustrasjoner. Spørsmålet er derfor om de samme belastningene og frustrasjonene er gjeldene for kvinner i kvinnefængsel og dersom de er gjeldene, er de da gjeldene på grunn av de samme faktorene.

Pat Carlen drøfter i artikkelen «*Why study women's imprisonment? Or anyone else's*» hvorfor vi skal studere kvinners fængsling og forklarer dette med at den mest åpenbare grunnen er at

kvinner i Storbritannia, Nord-Amerika og Europa stort sett har sonet separat fra menn og har i tillegg vært utelatt fra store deler av forskingen (Carlen, 1994). Slik det ble poengtert tidligere bygger også teorien på empiri fra 50-tallet. Dette gjør at det kan stilles spørsmål til om funnene har samme gyldighet i dagens straffesystem. Artikkelen «The Gendered Pains of Imprisonment» av Ben Crewe, Susie Hulley og Serena Wright fra 2017 svarer på kritikken rettet mot Sykes's teori, da den tar for seg belastningene både kvinner og menn opplever. Denne artikkelen vil bli presentert avslutningsvis i dette teorikapittelet.

3.2 Depth, Weight and Tightness – Et gjensyn med Pains of Imprisonment

Ben Crewe (2011) gjenopptar i teksten «Depth, weight, tightness: Revisiting the pains of imprisonment» Sykes sin teori om belastninger ved fengselssoning. Crewe skriver innledningsvis at artikkelen har til hensikt å se belastningene med et nytt blikk og belyser at mer moderne praksiser for straff bringer med seg nye byrder og frustrasjoner for de som soner i fengsel. Slik skrevet tidligere, kom Sykes med sin teori på 1950-tallet. Da var allerede moderniseringen av straffesystemet godt i gang, og slik Foucault (1999) beskriver hadde straffen gått fra å være korporal til sjelelig. Når Crewe skriver sin artikkel i 2011 er det naturlig at flere endringer i straffesystemet har skjedd siden Sykes sitt bidrag ble aktuelt. Et eksempel kan være at vi har fått nye straffereformer, slik som elektronisk kontrollert soning.

Til tross for moderniseringen i straffesystemet, lister innsatte fortsatt opp tap av frihet, maktmisbruk fra betjentene, selskap til andre farlige innsatte, den dårligere kontakten med familie og venner, ensomhet, ødeleggelse av følelseslivet og institusjonell hensynsløshet som de primære utfordringene under soning, i følge Crewe (2011). Videre poengterer Crewe at frustrasjonene, som kommer av usikkerhet og ubestemthet, ofte handler om usikkerhet til hva som skjer i nuet og hva som kommer til å skje i fremtiden. Uvissheten gjør det vanskelig for de innsatte å planlegge fremtiden. Dette viser at selv om vi ser en «softening», eller «mykgjørelse», av straffemakten betyr ikke dette at soningen nødvendigvis blir lettere. Belastningene blir ikke borte, men tar en annen form. Dette vil bli videre utdypet under begrepene «depth,» weight) og «tightness.» (Crewe, 2011).

Et viktig tema i Crewes artikkel og teori er at innsatte endrer synet på seg selv ved at man blir berøvet kontrollen over personlig identitet gjennom et fengselsopphold (Crewe, 2011). Dette

kan relateres til Erving Goffman og hans teori om totale institusjoner. Goffman (2001) beskriver hvordan totale institusjoner, slik som fengsel, angriper og omformer «klientens» personlige grenser og definisjon av en selv. Innsatte gjennomgår en «krenkelsesprosess» i det de ankommer fengselet, i form av at de blir fratatt materielle og sosiale støttepunkter for den identiteten den innsatte hadde i sitt tidligere liv (Goffman, 2001). Denne frarøvelsen er også sentral i Sykes's teori om «Pains of Imprisonment» slik det ble beskrevet i forrige delkapittel.

Den innsattes identitet og personlighet blir kontrollert til å samsvare med det fengselet ønsker. Man formes som individ etter fengselshverdagen og det som ikke passer inn må lukes bort. Frarøvelsen av kontroll over egen identitet kan på mange måter ses på som en dehumanisering (Goffman, 2001). Man mister kontrollen over sitt eget liv. Crewe påpeker også hvordan denne konstante kontrollen er belastende, fordi alt du sier kan bli brukt imot deg. Dette fører til at innsatte ikke klarer eller ønsker å åpne seg, til tross for at dette kunne vært gunstig på flere nivåer (Crewe, 2011).

Crewe ser, som skrevet tidligere, på Sykes's teori med nye øyne. Byrdene ved fengselssoning er blitt dokumentert i flere tilfeller. Byrdene er derimot ikke blitt konseptualisert eller konseptuelt skilt fra andre typer byrder ved straff (Crewe, 2011, s. 520). Crewe skriver hvordan det er viktig å finne beskrivelser som lar oss karakterisere de ulike komponentene ved fengselsopplevelsen (Crewe, 2011). «Depth,» «weight» og «tightness» oversettes til «dybde,» «vekt» og «tetthet» i denne sammenheng og kan ses på som metaforer for opplevelsen av fengselssoning. Begrepene kan brukes som et vokabular for å beskrive fengselsstraffens byrder og frustrasjoner. Da ikke som en skala som måler mer eller mindre, men delt opp i ulike aspekter som peker på forskjellige sider ved soningsopplevelsen. Dette rammeverket gir oss muligheten til å sette ord på *hvordan* det føles å sone en fengselsdom, ikke bare *hva* som oppleves. På denne måten får vi muligheten til å gå dypere inn i den fenomenologiske tilnærmingen.

3.2.1 Depth

Begrepet «depth,» altså dybde, brukes til å beskrive i hvilken grad fengselet er undertrykkende og psykologisk invaderende (Crewe, 2011, s. 521). King og McDermott (1995) ser «dybde» som en formidler av følelsen av å være begravet under overflaten, hvor friheten er langt utenfor rekkevidde. Det viser til distansen mellom fengselet og verdenen på

utsiden, hvor distansen har nærmest bokstavelig betydning, i tillegg til den metaforiske betydningen (Crewe, 2011, s. 521). Da King og McDermott omtalte begrepet «dybde» beskrev de generelt om følelsen av å være innsatt i høysikkerhetsfengsel, eller andre svært kontrollerende forhold, dypt innbygget fengselets sikkerhets- og kontrollsystemer. I tillegg var de innsatte langt unna, kanskje flere ti-år, fra løslatelsesdatoen (King og McDermott, 1995). Straffens dybde knyttes til fengselets sikkerhetsnivå, da institusjoner med høyere sikkerhet vanligvis legger flere restriksjoner på den innsatte. I tillegg spiller forholdet mellom ansatte og innsatte, hvilke rettigheter og privilegier den innsatte har tilgang til, de fysiske forholdene og alvorlighetsgraden av disiplin og kontrolltiltak inn på hvor belastende den innsatte opplever «dybden» (Crewe, 2011).

3.2.2 Weight

King og McDermott skiller mellom «depth» og «weight,» som her oversettes til «vekt.» De referer til begrepet «vekt» som den eneste håndgripelige byrden ved visse soninger (King og McDermott, 1995). Dette er ofte den metaforen innsatte selv bruker for å beskrive belastningene ved fengselssoningen (Crewe, 2011, 521). «Vekt» viser til følelsen av en fysisk vekt som trykker den innsatte ned, følelsen av at belastningen sitter på skuldrene dine og tynger deg ned (Crewe, 2011). Opplevelsen av smålige og proaktive ansatte, en hverdag gjennomsyret av regler, lav fengselsstandard, liten mulighet til å ta egne valg og at autonomien er begrenset til et minimum er forhold som kan virke tyngende på den innsatte.

3.2.3 Tightness

«Tightness» oversettes til «tetthet» og innebærer i denne sammenhengen at autoriteten oppleves som både myk og lett, og hard og nedtrykkende på samme tid. Tetthet fanger opp følelsen av spenning og angst, som genereres av usikkerhet og følelsen av redsel og bekymring for å gjøre feil, den er altomfattende og invaderende (Crewe, 2011, s. 522). Man blir som innsatt usikker på hvordan man skal opptre. Dette kan blant annet skyldes at man blir berøvet kontrollen over personlig identitet, slik Goffman (2001) vektlegger. Crewe beskriver følelsen av «tetthet» som å leve i et Kafka-land (Crewe, 2011, s. 522). Dette innebærer å bevege seg i et landskap som er både er absurd og ubegripelig. Tilværelsen oppleves som en labyrint som mennesket, altså den innsatte, ikke finner noen vei ut av (Sizemore, 1977). Soningen kapsler deg på denne måten inn i «et skjell av stål» (Crewe, 2011, s. 523). Et skjell

som det er umulig bryte ut av og som omfavner deg i en klaustrofobisk følelse.

Det kan trekkes sammenhenger mellom «tetthet» og Foucaults «governmentality»-begrep. Foucaults begrep handler om å skape selvregulerende, ansvarlige og konforme individer (Foucault, 1982 i: Garland 1997). Følelsen av «tetthet» oppstår også som et resultat av at de innsatte tvinges inn i en identitet som samsvarer med fengselets kontrollrutiner. Med andre ord ønsker fengselssystemet å skape selvregulerende, ansvarlige og konforme innsatte. Vel og merke handler «governmentality» om statens utøvende makt over frie individer, noe innsatte til sammenlikning ikke er. Oppmykningen av straff har derimot gitt innsatte større autonomi og denne «makt på avstand»-tankegangen gjør at individets handlinger gir konsekvenser og belønninger. Et resultat av dette er at det blir mer krevende å være innsatt, fordi du i større grad ansvarliggjøres for dine handlinger (Crewe, 2011, s. 518).

3.2.4 Kritikk av «Depth, Weight and Tightness»

Kritikken som kan rettes mot Crewes «modernisering» av «Pains of Imprisonment» er i hovedsak at Crewe, slik som Sykes, kun tar utgangspunkt i menns soning. Empirien deres er fra ulike fengsler der Sykes's studier er utført i USA, mens Crewes studier er utført i Storbritannia. Felles er likevel at de begge har hentet inn empirien kun fra studier av menn. Hvordan kvinner opplever dybden, vekten og tettheten tar ikke teorien høyde for. Dette er av betydning da det ikke er gitt at kvinner har de samme opplevelsene. Med bakgrunn i biologiske og sosialt konstruerte forskjeller mellom kjønn kan fengselsoppholdet oppleves svært ulik mellom menn og kvinner.

3.3 Gendered Pains of Imprisonment

Artikkelen «The Gendered Pains of Imprisonment» er skrevet av Ben Crewe, Susie Hulley og Serena Wright i 2017. Her knyttes kjønnsteori opp mot fengsels sosiologien som allerede er blitt presentert i denne oppgaven i form av «Pains of imprisonment» og «Depth, weight og tightness». Crewe m.fl. (2017) poengterer, slik en rekke litteratur før dem, at kvinner i stor grad har vært utelatt fra fengselsforskningen. Artikkelen foretar en analyse av menn og kvinners opplevelse av å sone lengre dommer og livstidsdommer. Fokuset er ikke på statsstraff per se, men på belastningene fengselsstraffen bringer med seg som et nærmest direkte resultat av fengslingen.

Carlen (1994) stilte spørsmålsteget ved både separasjonen av forskning på menn og kvinners fengsling og forskning på kvinnelige innsattes tendens til å teoretisere studieobjektet uten henvisning til fengselets straffende funksjon. Crewe m.fl. (2017) beskriver hvordan lignende kritikk ble reist av Alison Leibling. Hun poengterer hvordan mye av forskningen på kvinner i fengsel retter fokus mot private seksuelle relasjoner, homofile forhold og familiestrukturer og andre spørsmål der kjønn og femininitet er utgangspunktet. Leiblings poeng er ikke at dette arbeidet ikke har noen verdi, men at temaer for orden, tillit og makt, som uten tvil er av primær betydning for kvinners liv, er mer fremtredende i forskningslitteraturen om menn i fengsel (Leibling, 2009 i: Crewe, m.fl. 2017, s. 1359). Både Carlen og Leibling reflekterer rundt de potensielle fordelene med å studere menn og kvinners fengsler sammen. Carlen foreslår en føderal tilnærming, der kvinnefengselsstudier kan informere og bli informert av menns fengsel som et middel til å fremme en mer fokusert analyse og fengselsstraff. Leibling trekker på den andre siden frem en tilnærming som utforsker viktige pønologiske forhold som autoritet, rettferdighet og tillit uten å gjøre kjønnsmessige antakelser om hva som er relevant for kvinner (Crewe, m.fl., 2017, s. 1360).

Tidligere studier skisserer de viktigste fradragelsene ved livsvarig fengselsopphold for kvinner. Til tross for dette er forbindelsene mellom disse fradragelsene og belastningene de forårsaker, samt opplevelsene kvinnene som opplever dem sitter med fortsatt underutviklet (Crewe, m.fl., 2017, s. 1360). Crewe m.fl. påpeker hvordan kvinner føler seg personlig devaluert som kvinne og at dette delvis skyldes et resultat av deres straffeopplevelse, men først og fremst skyldes det hendelser og opplevelser før fengslingen (Crewe, m.fl., 2017). Kvinnene som soner lengre fengselsdommer kommer fra svært belastende forhold i forkant av fengslingen, noe som kan leses av rapportene fra Sivilombudsmannen (2016) og JURK (2018) som ble presentert i forrige kapittel. Crewes m.fl. konklusjon er med dette som utgangspunkt at det ikke er mulig å forstå hvordan kvinner opplever fengselssoningen uten å ta tak i mangfoldet av overgrep som det store flertallet har opplevd i samfunnet (Crewe, m.fl., 2017).

Innsatte har i stor grad opplevd å være utsatt for overgrep og mishandling sammenlignet med den øvrige befolkningen (Renvold, 2015, s. 15). Slik det tidligere har blitt presentert er kvinner i større grad enn menn utsatt for overgrep både i barndommen og i voksen alder (Sivilombudsmannen, 2016, JURK, 2018). Crewe m.fl. (2017) bemerker at belastningene

kvinnene opplever i fengsel i stor grad dreier seg om disse forutopplevde forholdene, så vel som forholdene i fengselet alene. Det er også nødvendig å anerkjenne kvinnes emosjonelle forpliktelser, da spesielt i forbindelse med familien som institusjon. Dette er vel og merke ikke for å antyde at kvinner og deres opplevelse av inkapasitering kan reduseres til deres følelser, eller at de er passive ofre for makt og omstendigheter i samfunnet eller fengsel. Fengsler kan være en institusjonell manifestasjon av kjønnet maktesløshet og sårbarhet, men slik som de mannlige innsatte, navigerer kvinner seg aktivt gjennom fengselsoppholdet og tar i bruk motstandsstrategier for å finne mening med livet bak murene (Crewe, m.fl., 2017, s. 1376).

Crewe m.fl. (2017) sin studie av belastningene i fengsel inkluderer både menn og kvinner, der begge gruppene ble presentert for ulike «problem» eller belastninger som kan forekomme i fengsel. Belastningene skulle rangeres ut i fra hva som opplevdes som den største påkjenningen. Disse belastningene var eksempelvis: «wishing you had more time alone,» «thinking about the crime you did» og «worrying about people outside.» Målet var at dette skulle si noe om forskjellene mellom menn og kvinners opplevelse av fengselssoning. Belastningene ble så delt inn i ulike temaer, «losing contact,» «power, autonomy, control,» «mental health and psychological well-being» og «trust, privacy.» Resultatet av undersøkelsen er at det foreligger en rekke ulikheter mellom hva kvinner og menn ser på som mest belastende, samtidig som det også foreligger en del likheter. «Missing somebody» ble eksempelvis rangert som nummer to av kvinner, og nummer en av menn, mens «feeling that your life has been wasted» ble rangert som nummer fem av menn og nummer ni av kvinner.

3.3.1 Losing contact

Tapt eller forspilt kontakt med familie og venner så ut til å påvirke kvinnelige innsatte mer enn mannlige i følge Crewe m.fl. sin studie. Mennene rapporterte at både kvantiteten og kvaliteten på kontakten med familie hadde forbedret seg og økt med innsettelsen, da spesielt kontakten med den innsattes foreldre. Kvinnene i studien beskrev derimot et langt mer begrenset relasjonsnettverk. I mange tilfeller brøt familiemedlemmer kontakten med de innsatte kvinnene bevisst, grunnet stigmaet knyttet til lovovertrædelsen, da spesielt til tilfeller der lovbruddet var mord. I andre tilfeller ble tapet av kontakt insinuert av den innsatte selv. Dette ble begrunnet med at kvinnene befant seg i voldelige relasjoner forut av fengslingen, noe som også er tilfellet for de mannlige innsatte, men i mindre grad seksuelt preget vold

(Crewe, m.fl. 2017, s. 1367-1369). Fengslingen ble da trolig en mulighet til å kutte disse relasjonene. En annen forklaring kan være at kvinnene opplevde en form for skam ved å sone i fengsel og ikke ønsket å ytre disse tankene til allerede eksisterende relasjoner.

Når det kom til belastningen «loss of contact with family and friends» var det i hovedsak tap av kontakt med sine egne barn kvinnene fokuserte på, noe som gjenspeiler begrensningene for å oppfylle tradisjonelle morsrolleforpliktelser ved fengsling. Å strippe kvinnene for morsrollen var en av de mest traumatiske tilpasningene til fengselslivet. Kvinnene opplevde at det kunne gå flere måneder, og i verstefall år, mellom hver gang de fikk se sine barn. Den emosjonelle og geografiske avstanden fengslingen skapte var med på å forverre dette (Crewe, m.fl., 2017, s. 1367-1369).

3.3.2 Power, autonomy, control

Både mannlige og kvinnelige innsatte beskrev manglende kontroll som utfordrerne, spesielt i de første årene av fengselsstraffen. Mens menn rangerte «having to follow other people's rules and orders» som det fjerde mest belastende ved fengselsoppholdet, rangerte kvinner dette som det absolutt mest belastende. Forskjellene mellom menn og kvinner gjenspeiles i kvinnenenes signifikante høyere rangering av belastningen «feeling that you have no control over your life» som er bundet opp mot dynamikken i dislokasjon fra familie og venner. Tapet av kontroll over eget liv var for kvinnene spesielt knyttet opp mot mangelen på å kunne ringe bekjente, og da spesielt egne barn, når man har behov for dette. I tillegg var den psykologiske belastningen av usikkerheten rundt en eventuell varetekt og rettsprosessen også en følelse av tapt kontroll (Crewe, m.fl., 2017, s. 1369).

Rapporteringen av en høyere belastning relatert til tap av autonomi og kontroll for kvinner sammenlignet med menn er ofte knyttet til opplevelser og hendelser forut av fengslingen, da spesielt overgrep og voldelige relasjoner. Kvinnene forklarer, langt oftere enn menn, i sammenheng med maktesløshet om etablerte myndighetsmønstre og underordning. For mange kvinner bidrar disse overordnende følelsene av maktesløshet til en betydelig kamp om mental helse og velvære (Crewe, m.fl., 2017, s. 1369).

3.3.3 Mental health and psychological well-being

Psykiske helseproblemer er av særlig betydning for kvinners opplevelse av det strafferettslige systemet. Flere av kvinnene har alvorlige psykiske lidelser. Til tross for dette var det deres mentale helse forbundet med akutt nød i forbindelse med domfellelsen som fikk mest oppmerksomhet. Kvinnene sliter med følelser som skyld, anger, sinne og sorg som blant annet kommer til uttrykk ved selvskading eller selvmordstanker. Nesten seks ganger så mange kvinner enn menn, 89% mot 15%, rapporterte om selvskading eller selvmordsforsøk i fengsel. Sagt på en annen måte, kun to av 19 kvinner rapporterte å ikke ha utført selvskading under soningen (Crewe, m.fl., 2017, s. 1371). Kvinner bruker, i følge Crewes m.fl. studie mer tid på å tenke på lovbruddet de utførte, noe som er tett knyttet mot psykisk helse. Kvinners narrativer indikerer oftere at den akutte skyldfølelsen og selvhatet de følte overvældet deres følelse av selvtillit og bidro til selvdestruktiv oppførsel. I tillegg fortalte kvinner oftere enn menn om mareritt, flashbacks og hallusinasjoner knyttet til det utførte lovbruddet (Crewe, m.fl., 2017, s. 1369).

Ut i fra dette kan det virke som om menn har lite psykiske helseplager i fengselet, eller i det minste mindre plager enn kvinner. Et spørsmål som er viktig å stille seg i denne sammenhengen er om dette faktisk er tilfellet, eller om menn har vanskeligheter med å fortelle om sine plager i en intervju situasjon, for eksempel fordi de føler på et tap av maskulinitet. Å ha mareritt om lovbruddet som ble utført vil kunne klassifiseres som lite maskulint i enkelte miljøer. Dette kan gjøre det vanskeligere for menn å innrømme at de har psykiske helseplager, ikke bare ovenfor andre, men også ovenfor seg selv.

3.3.4 Trust, privacy, intimacy

Tillit er et mer tilbakevendende tema i intervjuene med kvinnene enn for mennene, noe som gjenspeiler konteksten av kvinnenes liv forut av fengslingen. Kvinnene beskrev utallige måter der deres tillit hadde blitt brutt eller misbrukt av foreldre, autoritetspersoner eller intime partnere. De fortalte om seksuelle overgrep, at de var blitt forlatt eller at omsorgspersoner ikke egnet å ta vare på dem på en grunnleggende måte. Mens de sosiale tilknytningene til mannlige innsatte ofte ble bygget rundt instrumentelle hensyn, forklarte kvinnene langt oftere at det var den essensielle komponenten i forholdene de oppsøkte (Crewe, m.fl., 2017, s. 1373). Det forelå en spenning mellom kvinnenes innebygde bekymringer for å utvide tilliten og deres dype lengsel etter intimitet. Denne spenningen blir forsterket av den «jungellignende» kulturen i kvinnefengslene, der nære relasjoner konstant var en del av

samtaletemaet i form av det Crewe m.fl. beskriver som «bitching, gossiping and backstabbing». Denne kulturen innebærer også at de emosjonelle dimensjonene i privatlivet og relasjonene blir en slags valuta, som kan gjøre innsatte kvinner ekstra sårbare under frihetsberøvelsen (Crewe, m.fl., 2017, s. 1369).

Crewe m.fl. beskriver hvordan man som innsatt blir «offentlig eiendom» og det åpnes opp for at alle kan si og mene noe om dine relasjoner. Mens de mannlige innsatte karakteriserte fengselslivet som følelsesmessig undertrykkende, der følelsene i stor grad ble holdt private, beskrev kvinnene et miljø der emosjonell intensitet nærmest var kvelende. På den ene siden var emosjonell støtte i større grad tilgjengelig for dem enn for mennene, men på den andre siden var følelsene allestedsnærværende til et punkt der det nærmest ble overveldende (Crewe, m.fl., 2017, s. 1369).

3.3.5 Kritikk av «Gendered Pains of Imprisonment»

«Gendered Pains of Imprisonment» inkluderer, i motsetning til de to tidligere teoriene, kvinner i sitt datautvalg. Dette gjør at teorien har muligheten til å si noe som en større andel av fengselspopulasjonens opplevelser. Til tross for dette kan det argumenteres for at teorien er noe kjønnsstereotypisk. Teorien fremlegger kjønnsforskjeller uten å ta stilling til eller drøfte om dette kan skyldes forutbestemte kjønnsforventinger. Eksempelvis kan det ses som kjønnsstereotypisk å kun vektlegge at kvinner opplever baksnakking, sladring og ryktespredning. Det er ikke uten videre gitt at alle kvinner tar del i dette. Det kan også hende at innsatte menn opplever dette i større eller mindre grad. Teorien tar i tillegg utgangspunkt i at mannlige innsatte undertrykker sine følelser. Det er ikke nødvendigvis tilfellet. Det kan tenkes at mannlige innsatte har andre måter å uttrykke følelser på som studien ikke fanger opp, eller at de i stor grad gir uttrykk for følelsen sine, men ikke forteller om dette under intervjuer da det kan ses som lite maskulint. Kanskje kan det tenkes at forskjellene er mindre enn man forventer, men at man som forsker tilegner de ulike kjønnene ulike merkelapper som er lettere å kategorisere.

Et annet poeng er at kjønn og kjønnsforskjeller i stor grad er kulturelt betinget. Derfor er det ikke gitt at forskjellene mellom menn og kvinners opplevelser av fengselssoningen som «Gendered Pains of Imprisonment» fremlegger er universalt gjeldende. Hvor dataene er hentet inn kan derfor være av stor betydning for resultatet. Teorien tar utgangspunkt i britiske

data. Dersom samme studie ble utført i Norge, som har høy grad av likestilling sammenlignet med andre land (Mathiassen, 2017, s. 383), kan resultatet potensielt bli svært annerledes.

4 Metode og datainnsamling

Dette kapittelet vil redegjøre for hvilken metode forskningsprosjektet bygger på og hvilke metodiske valg som har blitt tatt underveis i datainnsamlingen og videre i analysen av empirien. Valg av metode handler om hvordan forskningen planlegges og utføres i praksis. Videre brukes metode som et verktøy for gjennomførelsen av prosjektet.

Samfunnsvitenskapelige forskningsmetoder skilles ved kvantitative og kvalitative metoder.

Kvantitative metoder fokuserer på tallfesting, statistikk og utbredelsen av et fenomen.

Kvalitative metoder er på den andre siden opptatt av dybdeforståelse av sosiale fenomen (Kvale og Brinkmann 2009). For kvalitative forskningsstudier er ikke generalisering målet, slik det gjerne er for kvantitative studier. Jeg viste tidlig i planleggingen av prosjektet at jeg ønsket å gjennomføre en kvalitativ studie. Da det var kvinners individuelle opplevelse av fengselssoneing jeg ønsket å belyse, passet denne metoderetningen godt. Det finnes flere måter å utføre en kvalitativ studie på. For denne oppgaven egner intervju seg godt, da jeg som forsker ønsker å forstå informantenes verden (Creswell og Poth 2017, s. 8).

Et intervju er en samtale som har en viss hensikt og struktur, der forskningsintervjuet går dypere enn de spontane meningsutvekslingene som skjer i det daglige. Hensikten med et forskningsintervju er å uthente kunnskap som er grundig utprøvd (Skilbrei, 2019). Ved å benytte seg av kvalitative forskningsintervju er ikke målet kvantifisering. Man søker i isteden kvalitativ kunnskap uttrykt i normalt språk (Kvale og Brinkmann 2009, s. 47). «*Gjennom intervjuet søker en å forstå betydningen av sentrale temaer i intervjupersonenes livsverden*» (Kvale og Brinkmann 2009, s. 47). I dette tilfellet er det denne livsverdenen fengselsoppholdet for kvinnene. Intervjueren registrerer og prøver å fortolke meningen med det som sies og måten det sies på (Kvale og Brinkmann, 2009, s. 47). Å møte kvinnene i fengsel ansikt til ansikt vil være et godt utgangspunkt for forskning på sensitive temaer, da det kan bidra til gode samtaler, dersom tillit ligger til grunn. Dette vil gi et godt utgangspunkt for videre analyse.

Innledningsvis vil kapittelet omhandle innsamlingen av empiri og hvilke metodiske valg som er blitt foretatt underveis i arbeidet med avhandlingen. Det vil også bli presentert oppgavens forskningstilnærming. Deretter vil det bli presentert hvordan intervjupersonene ble rekruttert,

hvilke kvinner det endelige utvalget består av og hvordan intervjuene ble gjennomført. Her vil det blir trukket frem hvilke problemer og utfordringer som oppsto underveis i prosessen. I tillegg vil det bli gitt eksempler fra oppgavens intervjuguide. Deretter vil det bli gjennomgått de forskningsetiske overveielserne som er relevante for prosjektet, derunder informert samtykke, konfidensialitet og eventuelle konsekvenser som deltakelse i studien fører med seg. Etterfølgende vil det bli redegjort for avhandlingens kvalitet. Her er validitet og reliabilitet sentrale temaer, i tillegg til problemstillinger rundt forholdet mellom forsker og informant. Det avsluttende delkapittelet vil omhandle oppgavens analysestrategi og dataenes fortolkningsprosess.

4.1 Forskningstilnærming

Da oppgaven har som mål å belyse kvinners opplevelse av å sitte i fengsel og de belastningene det medfører, er oppgaven basert på en fenomenologisk tilnærming. Denne tilnærmingen har hovedfokus på de subjektive perspektivene og opplevelsene til informantene (Kvale og Brinkmann 2009, s. 45). Creswell og Poth (2016) beskriver en fenomenologisk studie som en fellesbetydning for flere individers opplevelser av et konsept eller et fenomen. I denne oppgaven vil det være kvinners opplevelse av fengsel og belastningen det medfører som danner grunnlaget for fenomenologien. Deres opplevelser blir i en fenomenologisk tilnærming av virkeligheten.

Utfordringene med en fenomenologisk studie kan blant annet være å finne informanter som alle har opplevd det samme fenomenet (Creswell og Poth, 2016, s. 81). Dette prosjektet har som mål å belyse kvinners opplevelse av å sone i fengsel og det enkleste var derfor å få tak i kvinner som soner i fengsel per dags dato. Selv om alle kvinnene i utvalget har sittet i fengsel er det ikke sikkert de har samme opplevelse av sitt fengselsopphold. De kan ha store forskjeller og kontraster i sine opplevelser, noe som kan gjøre videre analyse og konseptualisering utfordrende. Jeg vil her gjøre oppmerksom på at en generalisering av kvinnenens opplevelser ikke er målet med denne studien, men snarere å trekke frem flere ulike nyanser av fengselssoning.

Ved denne typen studier er forskerens forståelse spesielt sentralt. Forskerens forståelse vil ha en påvirkning på hvordan empirien blir til og hva som vektlegges under innsamlingen av empirien (Johannessen, m.fl. 2010, s. 38). Johannessen m.fl. (2010) skriver at det er viktig å

tenke over sin egen forståelse og hvordan denne kunnskapen kan få en påvirkning på forskningen. Tidligere erfaringer som forskeren sitter på kan være med å forme studien, både på godt og vondt (Johannssen, m.fl. 2010).

Personlig har jeg selv en stor interesse for fengselssosiologien og da spesielt innsattes forhold og opplevelser. Jeg jobbet sommeren 2018 ved Rogaland Friomsorgskontor. Der møtte jeg straffedømte, hovedsakelig menn, men også kvinner, og gjennomførte samtaler med disse. Dette var så kalte «motiverende intervju» som er en anbefalt samtalemethode for å motivere til atferdsendring. Målet ved slike intervju er konstruktive samtaler hvor personen får mulighet til å «overtale seg selv» til å bestemme at endring skal skje, og så tenke ut hvordan man best kan få det til (Helsedirektoratet, 2017). Dette skiller seg fra intervjumetoden jeg benyttet meg av i dette prosjektet, da målet her ikke er å endre atferden til informanten, men snarere hente ut kunnskap. Noen av de domfelte ved friomsorgen hadde tidligere vært innsatt i fengsel og fortalte om opplevelser i forbindelse med dette. Da straffegjennomføring i fengsel likevel ikke var en sentral del av fokuset i samtalene og oppfølgingen ved friomsorgen, har jeg vurdert det slik at disse erfaringene ikke har noen negativ innvirkning dette prosjektet. Snarere kan det ha hatt en positiv innvirkning da jeg har tidligere erfaringer med intervjusituasjoner der jeg hadde den ledende rollen. Dette innebar at jeg på forhånd hadde reflektert rundt rollen som «intervjuer» og hadde forståelse for at det kunne være problematisk for informanten å dele av sitt private liv til en fremmed.

4.2 Rekrutering av intervjupersoner

For å kunne starte opp prosjektet og rekruttere intervjupersonene måtte jeg sende inn søknad til NSD – Norsk senter for forskningsdata. Deretter sendte jeg også inn søknad til Kriminalomsorgen. Det gikk relativt raskt å få innvilget begge søknadene. Gjennom godkjenningen fra kriminalomsorgen fikk jeg beskjed om hvilket fengsel som hadde mulighet til å delta i studien. I samarbeid med dette fengselet fikk jeg rekruttert informanter. Da det soner såpass få kvinner i norske fengsler årlig velger jeg å holde navnet på fengselet anonymt, slik at kvinnenens identitet skal være ekstra beskyttet. Jeg mottok en kontaktperson fra det aktuelle fengselet via kriminalomsorgen, som jeg tok kontakt med forløpende og fortalte litt om prosjektet og hvordan rekrutteringen skulle foregå.

Jeg kom på forhånd med ønsket om at det skulle rekrutteres informanter som hadde sonet en

stund, eller som hadde sonet tidligere, enten ved samme fengsel eller en annen anstalt i Norge. På denne måten ville jeg få tak i informanter som forhåpningsvis har hatt tid til å reflektere over hvilke opplevelser de har hatt under soningsoppholdet. Jeg var likevel på forhånd klar over at jeg måtte ha en «ta det jeg får»-holdning, dette fordi det er få kvinner i norske fengsel og utvalget er derfor lite. I tillegg informerte kontaktpersonen min meg om at det etter hennes forståelse var en del kvinner som ikke ønsker å delta på intervju, da de opplever en del skam knyttet fengselssoningen.

Det var kontaktpersonen min som tok kontakt med de kvinnelige innsatte og forhørte seg om hvem som kunne tenkte seg å delta, da jeg ikke selv hadde mulighet til å kontakte de innsatte kvinnene personlig. Hun kontaktet dem hun på forhånd trodde kunne tenke seg å delta. På den måten ble utvalget strategisk, snarere enn tilfeldig. Denne fremgangsmåten kan være problematisk da kontaktpersonen er en fengselsbetjent og dermed utøver en form for makt over informantene. Innsatte som har en god tone med kontaktpersonen vil tenkelig ha større sannsynlighet for å bli kontaktet. Kontaktpersonen jobber også *for* fengselet og det kan tenkes at det dermed er mer naturlig å rekruttere innsatte som trolig vil snakke positivt om fengselet, snarere enn negativt. Til tross for disse utfordringene var denne rekrutteringsmetoden det mest gunstige alternativet da jeg selv ikke hadde mulighet til å kontakte de innsatte og få innsikt i deres historie for å kunne avgjøre om de oppfylte kravene for deltakelse. Jeg har i ettertid tenkt mye på om prosjektet hadde sett annerledes ut dersom rekrutteringen var blitt gjort annerledes og utvalget besto av andre informanter. Trolig kan det ha vært av en viss betydning. Likevel følger jeg at jeg hadde en god variasjon av innsatte der noen informanter var svært kritiske til fengselssoningen, mens andre derimot var veldig positive. Jeg har derfor konkludert med at jeg har fått dekket et bredt spekter av kvinnes opplevelser til tross for utfordringene.

4.3 Utvalg

Jeg intervjuet til sammen seks kvinner i forbindelse med dette prosjektet. Kvinnene sonet for ulike dommer. Blant annet satt en del av dem inne for narkotikakriminalitet. De hadde også ulik lengde på dommene, med alt fra to måneder til over fem år. Alle kvinnene som ble intervjuet satt i samme fengsel, som var av lavere sikkerhetsnivå. To av kvinnene var førstegangssonere, mens de andre fire hadde sonet for andre dommer. Av disse hadde en kvinne sonet opp til tretten ganger tidligere, mens andre kun hadde en tidligere dom. Enkelte

av kvinnene hadde også sonet i andre fengsler tidligere, da enten på den samme dommen de sonet på intervjuetidspunktet, eller en tidligere dom. Alle kvinnene var i 30- eller 40-årene og betegnet seg selv som norske. Et interessant kjennetrekke som jeg merket meg var at nesten samtlige av kvinnene ikke hadde sonet fengselsdommer før de nærmet seg trettiårene. De fleste var altså voksne da de hadde fått sin første fengselsdom.

For å bevare kvinnes anonymitet er det ikke tatt i bruk kvinnes opprinnelige navn i denne oppgaven. Istedenfor å bare nummerere informantene har jeg valgt å gi dem fiktive navn. Kvinnene har fått navnene: Marie, Kristine, Sofie, Amanda, Camilla og Hanne. Dette er blitt gjort da det i større grad gir en påminnelse om at historiene som fortelles kommer fra ekte mennesker, og ikke bare er tall og statistikk. De fiktive navnene er plukket ut tilfeldig.

I forkant av studien var jeg usikker på hvor mange informanter det ville bli mulig å rekruttere. Jeg var klar over at det er en del skam knyttet til å sone i fengsel, og kanskje spesielt for kvinner. Dette informerte også kontaktpersonen min meg om i forkant. Jeg ble først tildelt fire informanter, noe jeg var usikker på om ville resultere nok data. Deretter fikk kontaktpersonen min rekruttert to til, noe jeg da sa meg fornøyd med. Slik Small (2009) (Small, 2009) poengterer er ikke det viktigste i studien nødvendigvis antallet informanter, men at informantene representerer det reelle utvalget på en god måte. Et relativt lite utvalg kan på den måten også kunne si noe om det totale utvalget.

4.4 Gjennomføring av intervju

Stedet intervjuet finner sted danner rammene for samtale (Skilbrei, 2019). Mine intervju ble gjennomført på et besøksrom i det aktuelle fengselet. Rommet var lite og enkelt innredet med en liten sofa, et bord og to stoler. Det var to vinduer med utsikt ut mot baksiden av fengselet. Jeg passet på å holde disse vinduene lukket, da fengselet jeg besøkte var svært lytt. Man kunne se ut av vinduene, men utsikten var sterkt preget av det store metallgjerde som gikk rundt hele fengselet. Rommet hadde en noe tyngende atmosfære, da det bar preg av at det var lenge siden forrige oppussing og modernisering. Det mest ideelle hadde vært å holde intervjuet på et annet, mer nøytralt sted. Dette lot seg dessverre ikke gjennomføre i dette prosjektet, da informantene var innsatt i fengsel, og da naturlig ikke kunne forlate dette området.

Intervjuprosessen gikk over to dager. Et intervju ble holdt før lunsj og to etter lunsj. Intervjuene varte opp mot en time. På den ene siden var det praktisk å få utført alle intervjuene relativt effektivt. Da noen av kvinnene hadde kort tid igjen til løslatelse var det også viktig for meg å få utført intervjuene før løslatelse, da det hadde vært vanskeligere å få kontakt med dem i ettertid. På den andre siden hadde det også vært positivt å ha et lengre tidsmellomrom mellom intervjuene, slik at jeg i større grad mentalt kunne bearbeidet spørsmålene og tilpasset intervjuguiden etterhvert i prosessen.

Jeg startet hvert intervju med å gjennomgå samtykkeskjema og formidlet at jeg ikke var ute etter å spørre om selve dommen, men opplevelsen av å sitte i fengsel. Jeg påpekte også at de når som helst kunne trekke seg, dersom de ønsket det. Jeg hadde med en liten båndopptaker som ble brukt i fire av intervjuene. To av kvinnene ba om at samtalen ikke skulle bli tatt opp. De begrunnet dette med at de syntes det var ubehagelig. Jeg respekterte dette og tok derfor notater underveis isteden for. Da jeg ikke hadde mulighet til å ta med datamaskin inn i fengselet måtte jeg ta disse notatene for hånd. Samtalen ble derfor noe preget av dette, da jeg i større grad måtte konsentrere meg om å notere. Så fort disse to intervjuene var over noterte jeg mer utfyllende ned hva de hadde svart på de forskjellige spørsmålene. Deretter førte jeg dette over til datamaskin så fort jeg var ferdig med de andre intervjuene også. Dette ble da en form for transkribert utgave av intervjuet. Jeg prøvde så godt jeg kunne å få ordrett ned hva de hadde fortalt og selv om det ikke var mulig på alle punktene synes jeg at jeg fikk med meg mye og at kjernen i tematikken, opplevelsene og tankene til informanten kom godt frem likevel. Jeg er likevel bevisst på at min selektive hukommelse kan ha påvirket hvilke svar jeg husket best og hvilke som da får mest oppmerksomhet, til tross for at jeg prøvde å unngå dette. Intervjuene der båndopptaker ble tatt i bruk ble transkribert uken etter at intervjuene ble holdt.

4.4.1 Intervjuguide

En intervjuguide utarbeides før intervjuene holdes og brukes til å planlegge intervjuet (Skilbrei, 2019). Intervjuene var semi-strukturerte, noe som vil si at spørsmålene hadde en planlagt struktur, men at det likevel var rom for å stille spørsmål der det falt seg naturlig i samtalen (McIntosh og Morse, 2015). Spørsmålene var delt inn i kategorier der jeg startet med litt generelle spørsmål om dem som person, for å få et innblikk i hvilket liv de lever. Deretter var det spørsmål som i større grad var rettet mot fengselssoning. Jeg spurte om hva

de syntes var negativt med å sone, men også om de hadde noen positive opplevelser. Videre var jeg interessert i hva de assosierte med frihetsberøvelse og på hvilken måte de merket dette på kroppen ved å sitte i fengsel. Jeg hadde også spørsmål om familieforholdene deres, om de hadde barn eller partner og hvordan opprettholdelsen av disse relasjonene fungerte i fengsel.

Neste tema av hvilke aktiviteter de deltok på i fengselet, og hvorvidt dette bidro til noe positivt eller negativt i fengselshverdagen og om kvinnene synes at disse aktivitetstilbudene passet til dem som person. Mot slutten hadde jeg også en del helserelaterte spørsmål, der målet var å få et innblikk i om de følte helsen og sikkerheten deres ble i varetatt, da både fysisk og psykisk. Noen av informantene snakke mye og fortalte om sine opplevelser uten at jeg trengte å komme med så mange innspill. Andre informanter var litt mer tilbaketrukkne og avgrenset svarene i større grad til akkurat det de ble spurt om.

4.5 Forskningsetiske overveielser

I vitenskapelige studier er det ønskelig at man som forsker forsøker å overholde de etiske retningslinjene for god forskningsetikk. Når man som forsker innleder et nytt forskningsprosjekt må man alltid ta stilling til hvilke etiske problemstillinger og utfordringer som er knyttet til det aktuelle prosjektet. Slik Kvale og Brinkmann (2009, s. 95) skriver er «*en intervjuundersøkelse er en moralsk undersøkelse. Det er knyttet spørsmål både til intervjuundersøkelsens midler og til dens mål*». Videre skriver de at menneskelige samspill i intervjuet påvirker intervjupersonene og kunnskapen som produseres som resultat av intervjuet, påvirker vårt syn på menneskets situasjon. Derfor er intervjuforskning fylt med moralske og etiske spørsmål (Kvale og Brinkmann, 2009, s. 95). Spesielt oppstår etiske problemstillinger i intervjuforskning på grunn av de komplekse forholdene som er forbudt med å «*utforske menneskers privatliv og legge beskrivelsene ut for det offentlige*» (Birch m.fl., 2002 i: Kvale og Brinkmann, 2009, s. 97).

En vanlig misforståelse er at disse etiske problemstillingene kun er aktuelle under datainnsamlingsperioden. Realiteten er at etikk og moral i et forskningsprosjekt må overveies gjennom alle delene av prosjektet (Creswell og Poth 2017, s. 53–54). Jo mer sensitive opplysninger man innhenter og jo mer sårbar gruppen man forsker på er, jo viktigere bli disse etiske drøftelsene. Denne delen av kapittelet vil ta for seg de forskningsetiske overveielsene som har vært relevante for dette prosjektet, både i forkant, i forbindelse med planleggingen,

datainnsamlingsperioden og ferdigstillingen av prosjektet. Forskningsetiske overveielser henger også tett sammen med den vitenskapelige kvaliteten til prosjektet, noe som vil være tema for neste delkapittel.

4.5.1 Informert samtykke

Informert samtykke vil si at forskningsdeltakerne informeres om undersøkelsens overordnede formål og hovedtrekkene i designet i forkant (Kvale og Brinkmann 2009, s. 104). I dette prosjektet er forskningsdeltakerne de kvinnene som deltar på intervju. Informantene mottok et informasjonsskriv om undersøkelsen for de takket ja til deltakelse. I dette skrivet sto det kort om prosjektets mål, hvorfor de ble kontaktet for å delta og hvilke rettigheter de har dersom de takket ja til deltakelse. På forhånd måtte de også skrive under samtykkeerklæringsskjema for deltakelse. Jeg hadde ikke mulighet til å møte informantene før intervjuet fant sted. Derfor gikk jeg også gjennom informasjonsskrivet og samtykkeerklæringen med hver informant før jeg startet intervjuet dem. På denne måten ble informasjonen også muntlig formidlet og deltakerne hadde mulighet til å stille spørsmål direkte til meg som forsker. Jeg så på dette om nødvendig da det ikke var jeg som hadde rekruttert deltakerne til studien og derfor ville jeg forsikre meg om at informantene var godt innforstått med hva deltakelse i prosjektet innebærer for dem. På denne måten følte jeg meg trygg på at informantene hadde fått tilstrekkelig med informasjon til å avgi samtykke.

4.5.2 Konfidensialitet

«Konfidensialitet i forskningen refererer til enigheten med deltakeren om hva som kan gjøres med dataene som blir et resultat av deres deltakelse» (Kaier, 2012 i: Kvale og Brinkmann, 2009, s. 106). Dette innebærer at data som blir samlet inn til prosjektet kun skal brukes i det prosjektet informantene har samtykket til. For dette prosjektet betyr det at alle data har blitt anonymisert. Privat data som identifiserer deltakeren skal ikke avsløres, da intervjupersonen skal forbli anonym i etterkant av publiseringen av oppgaven. Dette innebærer blant annet at informantens navn ikke kan brukes. Andre opplysninger som alder er også blitt anonymisert. Da det er langt færre kvinner som soner i norske fengsler enn menn er det kanskje ekstra viktig å være påpasselig med å sikre anonymitet på også dette punktet i dette prosjektet. Med så få kvinner i fengsel kan det godt tenkes at det kun finnes et par individer med samme fødselsår som soner på samme tidspunkt. Da alle informantene var innenfor samme

aldergruppe har jeg valgt å ikke utelate spesifikt fødselsår da det ikke er avgjørende for videre analyse.

Konfidensialitet er et etisk usikkerhetsområde og relateres til det problemet at anonymisering av informantene ikke nødvendigvis fører til at de etiske problemstillingene forsvinner. På den ene siden kan anonymitet beskytte deltakerne og dermed være et etisk krav. På den andre siden kan det også denne anonymiteten tjene som et alibi for forskere ved å gi dem muligheten til å tolke deltakernes utsagn uten å kunne bli motsagt. På denne måten kan anonymiteten beskytte deltakerne, men det kan også frata dem en stemme i forskningen som kanskje er påberopt som dens formål (Parker, 2005 i: Kvale og Brinkmann 2009, s. 106). Intervjupersoner som har brukt tiden sin og forsynt forskeren med verdifull informasjon, som har vært avgjørende for studien, kan ønske å krediteres med navns nevning (Kvale og Brinkmann, 2009, s. 107).

4.5.3 Konsekvenser av deltakelse i forskningsprosjektet

Som forsker er det mitt ansvar å unngå at de som intervjues utsettes for skade eller andre alvorlige belastninger som følge av deltakelsen i prosjektet (NESH, 2016, s. 19). Dette handler ikke bare om å forhindre direkte uheldige konsekvenser, men også å bevare informantens integritet. Straffegjennomføring, og kanskje spesielt straffegjennomføring i fengsel, er forbundet med mye skam. Dette kommer blant annet til uttrykk i at de innsatte i visse tilfeller ikke forteller selv nærmeste familie og venner om dommen de soner. De kommer gjerne med andre forklaringer for hvorfor de er borte i den perioden de sitter i fengsel, som for eksempel at de er på jobbreise eller ferie. Jeg tok derfor et valg om å ikke spørre etter detaljer rundt lovbruddet deres, og fortalte også på forhånd at det ikke var min intensjon. Målet med studien er å se på kvinners opplevelse av straffegjennomføringen i fengsel, ikke opplevelser av selve lovbruddet. Jeg vurderte det derfor som lite hensiktsmessig å fokusere på selve dommen informantene sonet for.

Når man snakker om straffegjennomføring er det i enkelte tilfeller naturlig å komme inn på hva informantene sonet for, men jeg ønsket at dette skulle være samtaleemnet på informantenes eget initiativ. Jeg bestemte meg derfor tidlig for å ikke spesifikt spørre om hvilket lovbrudd de sonet for. Min opplevelse var at dette skapte positive ringvirkninger da det i større grad ga en opplevelse av at forsker og informant møttes på et mer nøytralt

grunnlag. Informantene fikk en ekstra påminnelse om at jeg ikke var der for å dømme dem for lovbruddet de hadde begått, men å se på hvilke opplevelser de hadde av fengsel nå i ettertid, uavhengig av tidligere dom. På denne måten håper jeg også at informantene sitter igjen med en positiv opplevelse i etterkant av intervjuet. Kontaktpersonen min i fengselet uttrykket også at denne holdningen gjorde det lettere å skaffe informanter, da flere av de innsatte ikke ønsket å stille til intervju, dersom lovbruddet skulle være i fokus.

4.6 Vitenskapelig kvalitet

Dette delkapittelet vil ta for seg hvilke elementer ved et forskningsprosjekt som sikrer god vitenskapelig kvalitet. Den vitenskapelige kvaliteten er knyttet til de forskningsetiske overveielsene som er tatt underveis i prosjektet, men også bearbeidingen av empiri og analysemetoder.

4.6.1 Validitet og reliabilitet

Validitet handler om tolkningen av den innsamlede dataen og deretter spørsmål ved gyldigheten av de tolkningene man som forsker har kommet frem til (Thagaard 2013, s. 201). Reliabilitet er kritisk vurdering av prosjektet og stiller spørsmål ved om forskningen har blitt foretatt på en pålitelig og tillitsvekkende måte (Thagaard, 2013 s. 198). Begge begrepene har til felles at de er knyttet til vurderingen av forskningens troverdighet og kvalitet. Ved spørsmålet om det foreligger reliabilitet må man argumentere for hvordan materialet har blitt utviklet i forskningsprosessen. Videre handler det om hvordan man som forsker har brukt denne informasjonen (Thagaard 2013, s. 198). Det stilles med andre ord spørsmål til om forskningen er troverdig. For å sikre troverdighet i mitt forskningsprosjekt har jeg forsøkt å forklare mine fremgangsmåter og metodiske valg nøye. Intervjuene er gjennom transkripsjoner gjengitt ordrett. Mer om dette føler i siste del av kapittelet om analyse- og fortolkningsprosessen.

Forskning skal i teorien være overførbar og etterprøvbar. Dette kan være utfordrende for kvalitativ forskning. Dersom man hadde gjennomført samme studie i et annet fengsel eller på et annet tidspunkt er det ikke sikkerhet man hadde fått de samme resultatene. Selv om prinsippene for fengselssoning er de samme i stort sett alle fengsler er det flere faktorer som kan spille inn på belastningen kvinnene opplever i de forskjellige fengslene. Grad av

sikkerhetsnivå er et eksempel på dette. Et annet eksempel kan være fengselets geografiske beliggenhet, de daglige rutinene innad i fengselet eller hvilke aktivitetstilbud de innsatte har tilgang til. Menneskers tanker og opplevelser er også i stor grad dynamisk. Dersom studien hadde vært utført med de samme informantene men på et annet tidspunkt kan det tenkes at man hadde fått andre uttalelser og derfor også et annet resultat. Dette er også gjeldende for dette prosjektet. Dersom man hadde spurt mine informanter de samme spørsmålene på et annet tidspunkt, for eksempel en stund etter løslatelse, kan det tenkes at de hadde fortalt om opplevelsene sine med et annet blikk. Dersom utvalget mitt hadde bestått av andre kvinner hadde jeg trolig fått andre historier og andre opplevelser. Likevel føler jeg, som beskrevet tidligere under «rekruttering» at jeg hadde et bredt spekter av opplevelser, der noen av kvinnene har positive opplevelser og andre negative. Kvinnene fortalte om forskjellige tema, men hadde også flere fellestrekk. Flere av dem var for eksempel svært opptatt av helsetilbudet i fengselet.

4.6.2 Forholdet mellom forsker og informant

Kvaliteten på den vitenskapelige kunnskapen og de etiske beslutningene som treffes i kvalitativ forskning er påvirket av forskerens rolle som person og forskerens integritet (Kvale og Brinkmann, 2009 s. 108). Som forsker på sosiale fenomen må man hele tiden være klar over hvor man som forsker står. Et kvalitativt prosjekt, slik som denne masteroppgaven, innebærer at forskeren samhandler med sine informanter og at det empiriske materialet både innhentes og skapes gjennom denne samhandlingen, uten at det nødvendigvis foreligger en relasjon (Alver og Øyen, 1997, s. 130). Som forsker er du på den måten prosjektets viktigste redskap. Eksempelvis er forskerens forkunnskaper, holdninger og tanker avgjørende for resultatet av prosjektet.

Før intervjuene ble holdt, og i tiden preget av planleggingen av gjennomføringen, brukte jeg tid på å sette meg inn i forskerrollen. Slik Kvale og Brinkmann (2009) skriver er forskerrollen også en moralsk ansvarlig rolle. Prosjektet omhandler et sensitivt tema, som i seg selv er en moralsk utfordring. Forholdet mellom forsker og informant er på mange måter krysningpunktet mellom etiske problemstillinger og vitenskapelig validitet. Innsatte har gjerne et stort behov for å snakke og fortelle om sin situasjon. Dette kan utfordre forskerens rolle på flere måter (Finstad og Gjertvik, 1980). Det er også viktig å være bevisst på at man ikke skal presse informanten til å fortelle om noe han eller hun ikke ønsker (Creswell og Poth,

2017). Før intervjuet startet var jeg derfor tydelig på at de ikke måtte svare på noe de ikke ønsket, eller noe de opplevde som for ubehagelig og personlig. På den måten følte jeg selv at informantene ble trygge på meg som forsker. Jeg opplevde også underveis at informantene ga beskjed når samtalen dreide seg inn mot temaer de ikke ønsket å snakke om. I disse tilfellene gikk jeg videre til et annet tema i stede for og prøvde å være påpasselig på at informantene ikke skulle oppleve intervjuet som ubehagelig.

Maktrelasjonen mellom informanten og forskeren kan oppfattes som asymmetrisk. Bente Alver og Ørjan Øyen (1997) skriver at forskeren er en person med makt og makten har mange dimensjoner. Forskeren er den som kjenner prosjektet, som vet hvilke spørsmål som skal stilles og som kjenner overtalelsesordene og som kan argumentere for sin sak (Alver og Øyen 1997, s. 131). Forskeren er på denne måten den sterkeste personen (Kvale og Brinkmann, 2009, s. 110). Dette maktforholdet er spesielt viktig å ha med seg når man forsker på en sårbar gruppe, slik fengselsinnsatte er. Det kan tenkes at de i en mindre grad er klar over hvilke rettigheter de har som informant dersom de aldri har deltatt i lignende prosjekt før. Det kan også tenkes at informanten ønsker å delta i prosjektet fordi hun tror hun vil oppnå et gode av deltakelsen. Det var derfor svært viktig at jeg som forsker informerte mine informanter godt i forkant om min rolle som forsker og prøvde å møte dem på et så nøytralt plan som mulig. Slik allerede beskrevet under gjennomføringsdelen lot det seg ikke gjøre å møte kvinnene utenfor fengselet. Derfor var jeg bevisst på at besøksrommet der intervjuene ble holdt kunne skape negative assosiasjoner for informanten, og prøvde å gjøre rommet så hyggelig som mulig.

I en intervjusituasjon kan man bli sett på som mye mer enn en forsker. De innsatte forteller om sårbare temaer og en sentral del av forskerrollen er derfor å gjøre seg opp noen tanker om hvordan man skal reagere på det de innsatte forteller. Det var derfor viktig å presisere, både ovenfor meg selv og informanten, at min rolle i denne intervjusituasjonen var en forsker som innhenter empiri. Det er naturlig å møte sårbare fortellinger med medmenneskelighet og forståelse, til tross for at dette ikke primært er forskerens rolle. Informantene mine fortalte meg om sykdommer, psykiske lidelser og selvmord i nær familie. Det var da naturlig å ikke stille for mange spørsmål rundt dette. Hovedgrunnen til dette var at jeg hadde som utgangspunkt at dersom informantene ønsket å fortelle om dette, eller syntes det var av relevans, ville de fortalt om det frivillig. I noen tilfeller, for eksempel der informanten fortalte at hun slet med mye angst og uro var det naturlig å følge opp med spørsmål om dette var

relatert til fengselssoningen, eller noe hun opplevde før hun ble innsatt, og på hvilken måte det påvirket storingsperioden hennes. Selv om jeg prøvde å ikke stille for påtrengende spørsmål til flere av disse temaene var jeg påpasselig på å vise forståelse og bekreftelse for at dette var såre samtaleemner og ønsket ikke å sette dem i en situasjon der de følte de måtte utlevere detaljer om seg selv som de ikke var komfortable med.

4.7 Analyse og fortolkningsprosessen

Analysen av datamaterialet startet i det intervjuet med informanten kom i gang. «*Analyse handler om å forstå og forklare de fortolkede funnene vi har gjort, med en målsetting om å besvare en problemstilling*» (Skilbrei, 2019, s. 179). Jeg fikk raskt et inntrykk av hva informanten ønsket å formidle. Jeg prøvde spesielt å legge merke til sinnsstemningen rundt det informantene fortalte og hvilket kroppsspråk de uttrykket ved de forskjellige temaene. Dette er en spesielt viktig del av fenomenologisk orientert forskningsdesign, der utgangspunktet er informantenes opplevelser og erfaringer (Thagaard, 2013). I slike tilfeller kan måten man uttrykker noe på være vel så viktig som det man faktisk forteller. Jeg prøvde derfor å være oppmerksom på disse delene av intervjuet.

Etter at intervjuene var blitt holdt startet jeg arbeidet med å transkribere dem. Transkripsjoner er transformering av dataen fra en lydfil, bestående av talespråk, over i en skriftlig form (Kvale og Brinkmann, 2009, s. 187). Transkriberingen er utført i programmet F4 og er gjort ordrett fra lydfilen. Lydutsagn som «ehm, eeh, åhh» er enkelte steder tatt bort der det oppleves som forstyrrende for informantens budskap. Jeg har også prøvd å illustrere informantenes tenkepauser ved «...». Dette er gjort som et forsøk på å illustrere at informantene ikke alltid hadde et klart svar.

For de to informantene som ønsket at jeg ikke brukte båndopptaker var prosessen noe annerledes, til tross for at jeg prøvde å gjøre det så likt som mulig. Jeg noterte skriftlig underveis i intervjuet, og prøvde å ta så ordrette sitater som mulig. Etter intervjuet brukte jeg pausen før neste intervju til å notere ned det jeg ikke rakk under intervjusituasjonen. Da jeg forlot fengselet brukte jeg samme kveld på å føre notatene inn på data og sortere informantenes svar opp mot spørsmålene jeg stilte så godt det lot seg gjøre. På denne måten fikk jeg notert ned store deler av det informantene ønsket å formidle. Jeg vil i kommende analysekapitler kun benytte meg av direkte sitater fra disse to intervjuene der jeg kan

garantere for at sitatet stemmer overens med det informantene sa. I andre tilfeller vil det bli gitt en gjenfortelling av den aktuelle tematikken.

Etter transkriberingen startet arbeidet med å kategorisere dataene. Slik Creswell og Poth (2017) skriver handler analyse om mer en bare måten man presenterer dataresultatet på. Det inkluderer også gjennomlesningen av dataene, kodingen og den tematiske organiseringen (Creswell og Poth, 2017). I forkant av intervjuene hadde jeg strukturert spørsmålene tematisk. Jeg opplevde likevel at samtalen ble svært flytende og at informantene fortalte det de selv så på som viktig, ikke nødvendigvis det jeg var ute etter. Enkelte kategorier ble derfor tatt bort, mens andre ble lagt til. Jeg startet deretter arbeidet med å kode dataene. Eksempler på kodene jeg bruke er: familieforhold, rusmestring, helse, sikkerhet, aktivitetstilbud, utmattelse og kontrolltiltak. Deretter ble disse kodene sortert inn i fire overordnede tema, som resulterte i de fire kommende analysekapitlene.

5 Frihetsberøvelse, tapt autonomi og kontrolltiltak

Dette første analysekapittelet vil ta for seg temaene frihetsberøvelse, tapt autonomi og kontrolltiltak, som er klassiske tema innen fengsels sosiologi. Belastningene de innsatte opplever under soning kan i de aller fleste tilfeller knyttes til disse tre overordnede temaene. Dette kapittelet har derfor som mål å danne en plattform for de kommende analysekapitlene som omhandler familiekontakt, helseopplevelser og arbeids- og aktivitetstilbud.

Frihetsberøvelse og tapt autonomi utgjør den første delen av kapittelet. Her vil det bli drøftet hva frihetsberøvelse innebærer og hvordan informantene i denne studien opplever dette. Deretter vil det bli drøftet hvordan tapt autonomi påvirker informantene. Det vil bli vist hvordan normalitetsprinsippet har som formål å redusere de innsattes belastninger og hvordan innsatte utsettes for rutiner og kontroll som fører til et massivt inngrep i deres identitet. Goffman (2012, s. 28) ser for eksempel den tapte autonomien som en krenkelse av de innsattes personlighet. Denne personlighetskrenkelsen er ofte utilsiktet, slik som andre belastninger som for eksempel Sykes legger frem, men er ikke desto mindre systematisk gjennomført, i følge Goffman (2012, s. 19).

Videre vil det bli trukket frem ulike kontrolltiltak som innsatte utsettes for. Her er det viktig å poengtere at kontrolltiltak ikke er et selvstendig tema. Kontrolltiltak er derimot en måte frihetsberøvelse og tapt autonomi synliggjøres på. Tiltakene forsterker med andre ord følelsen av å ikke lenger bestemme over seg selv. I kommende delkapittel «kontrolltiltak» vil dette bli utdypet nøyere. Avslutningsvis vil det også bli gitt eksempler på hvordan frihetsberøvelse, tapt autonomi og kontrolltiltak resulterer i utmattelse hos informantene. De opplever å bli passive og tilbaketrukne som et resultat av den massive kontrollen.

5.1 Frihetsberøvelse og tapt autonomi

Frihetsberøvelse er hovedelementet i moderne straffegjennomføring. Det beskrives blant annet som en frarøvelse av bevegelsesfriheten og tvungen innblanding i friheten til å velge

bosted (Engbo, 2017). Sykes (2007) påpeker at det er frihetsberøvelsen som er den «egentlige straffen». Med dette som utgangspunkt er det tapet av friheten som kan ses som årsaken til de andre belastningene man opplever som innsatt. Den tapte autonomien og kontrolltiltakene man utsettes for er i bunn og grunn et resultat av tapt frihet. Det samme er gjeldene for tapt familiekontakt, et redusert helsetilbud og begrensede muligheter for aktiviteter, slik kommende tema vil belyse.

Tap av frihet er tilstede under alle soningsformer, både i og utenfor fengsel. Desto høyere sikkerhetsnivå man soner under desto mer invaderende oppleves trolig frihetsberøvelsen (Shammas, 2014). Marie forteller for eksempel at det opplevdes som en frihet å komme til et fengsel med lavere sikkerhetsnivå etter å ha sonet i to fengsler med høy sikkerhet. Dette kan også knyttes til Crewes (2011) begrep «depth» altså «dybden» man opplever ved å være avskjermet fra samfunnet, langt unna friheten. Ved å sone ved lavere sikkerhet er friheten og veien ut fra fengselet ofte nærmere og oppleves dermed ikke like belastende. For eksempel kan lavere sikkerhet være et gode man mottar på veien mot endt soningsopphold (Kriminalomsorgen, C), slik det ble poengtert i avhandlingens innledning.

På den andre siden er det ikke slik at soning ved lavere sikkerhet nødvendigvis oppleves som «lett». Sofie har kun sonet ved lavere sikkerhet og forteller: «Det føles jo ut som jeg har sittet her dobbelt så lenge. Det føles ut som om man er en helt annen plass en Norge.» Som innsatt lever Sofie, og de andre informantene, i en boble med lite eller ingen kontakt med omverden. Slik Sofie fremlegger det kunne fengselet vært plassert hvor som helst, da hun uansett føler seg isolert fra samfunnet med liten oversikt over hva som foregår på utsiden. Det er nettopp dette som er følelsen av «depth», der man opplever å være avskåret fra samfunnet (Crewes 2011).

Et naturlig resultat av frihetsberøvelse er tapt autonomi og derfor henger disse begrepne tett sammen. Autonomi handler i stor grad om selvbestemmelse og hvilke muligheter man har til å ta egne valg. Å være frarøvet friheten inkluderer å ikke kunne bestemme over seg selv. I tillegg handler autonomi om identitet. Valgene vi tar påvirker hvem vi er som individer. Å miste denne muligheten kan derfor resultere i at vi mister en bit av oss selv (Goffman, 2012). I et fengsel blir de innsatte utsatt for store mengder kontroll. De blir fortalt når de skal stå opp, når de kan gå på do, når de kan dusje og hva og når de kan spise. I tillegg er det faste tider for

trening og andre aktiviteter. Jo høyere sikkerhetsnivå man soner ved desto mindre bestemmer man over seg selv (Goffman, 2012, s, 19–30).

5.1.1 Normalitetsprinsipp

Norske fengsler tar utgangspunkt i et normalitetsprinsipp. Dette prinsippet har i økende grad fått innpass i nordiske land siden 1970-tallet og tar utgangspunkt i at etableringen av fengselsforhold og andre initiativer skal ligne verden utenfor så godt det lar seg gjøre (Engbo, 2017, s. 327). Dette innebærer at sosiale tjenester, kulturtilbud og helsetjenester er ansvarsområder for de relevante myndighetene og ikke kriminalomsorgen alene (Storvik 2011, s. 39). Denne modellen er referert til som «importmodellen» av Nils Christie (2000, s. 116). Lignende systemer finnes også i andre land, men er mer omfattende i det norske fengselssystemet (Engbo, 2017, s. 333).

Normalitetsprinsippet er på mange måter motsvaret til belastningene fengselslivet påfører den innsatte. Prinsippet har som formål å fjerne noe av «smerten» man opplever i ulike grader og former under soningsoppholdet. Med andre ord er normalitetsprinsippet det motsatte av belastningene som beskrives i teoriene «Pains of Imprisonment» og «Depth, Weight and Tightness». Gjennom ulike tiltak slik som å tilby innsatte arbeid under soningsoppholdet, skal differansen mellom det vanlige livet og fengselslivet viskes ut, eller i det minste svekkes. Dette prinsippet er spesielt viktig i sammenheng med tilbakeføringen til samfunnet etter løslatelse (Vollan, 2016). Dersom innsatte har tatt del i den normale samfunnsstrukturen blir ikke denne overgangen like overveldende. Det er også grunnen til at begrepet «normalitetsprinsipp» ofte knyttes til andre begrep slik som «reintegrering» og «rehabilitering» (Engbo, 2017, 332). Normalitetsprinsippet er også et forsøk på å gjøre fengselsopplevelsen mindre «total» slik Goffman beskriver den som å være (Goffman 2012). Ved å trekke inn elementer fra den vanlige hverdagen oppleves ikke soningen som like «dyp» og altopplukende.

En viktig problemstilling som Hans Engbo (2017, s. 336) stiller er: «*What is supposed to be normal?*» Det vil alltid være unormalt for et individ å bli fratatt bevegelsesfriheten og jo mer intensive fengselsforhold man lever under, desto mer unormalt vil livet oppfattes, hovedsakelig på grunn av den fratatte friheten. Normaliteten kan derfor aldri være komplett.

Fengselslivet vil alltid være et uvanlig liv (Engbo, 2017, s. 337). Frihetsberøvelsen, tapt autonomi og kontrolltiltak kan ses som årsaken til dette. Disse belastningene vil alltid være tilstede i større eller mindre grad i fengselslivet, og hindrer dermed hverdagen fra å oppleves som normal.

Innsatte lever også ulike liv utenfor fengselet og det vil være umulig å etterligne én tilværelse som skal samsvare med alle innsattes versjon av «en normal hverdag». Dette gjenspeiles også i denne oppgavens informantutvalg der for eksempel Camilla er rusmisbruker og har levd på gaten i flere år. Kristine kommer fra en stor familie og har omsorgen for flere barn. Sofie er gift og er i arbeid, mens Amanda er singel, barnløs og uføretrygdet. Deres «normale hverdag» vil med dette som bakgrunn være svært ulik, noe som innebærer at også fengselshverdagen oppleves ulikt. Eksempler på normalitetsprinsippet vil følge i kommende analysekapittel.

5.1.2 Regler og rutiner

Flere av informantene i dette prosjektet forteller at de blir utsatt for en rekke regler og rutiner under soningsoppholdet. Camilla ble spurt når hun merket tapet av friheten mest og svarte: *«Aller mest når det er noen som bestemmer når du skal spise, når du skal gå på do, nesten. Vi kan jo nesten ikke gå på do. Vi må være inne kl. 11»* (Camilla). Dette er et eksempel på at den tapte autonomien i fengselet styrker følelsen av frihetsberøvelse. Camilla forteller også at det er mange tidspunkter å forholde seg til og at man ikke står fritt til å disponere dagen slik man selv ønsker: *«Det er liksom tider til alt da. Hvis man skal noe så må man søke. Og det tar ganske lang tid og få en søknad»* (Camilla). De andre informantene forteller videre at de føler seg umyndiggjort og ved flere tilfeller ble det nevnt at de føler seg behandlet som barn. Goffman beskriver denne prosessen som «krenkelsesprosessen». Dette innebærer at man som innsatt blir frarøvet personlig identitet (Goffman, 2012, s. 19–30).

«Du må spørre om alt. Det er fra de minste ting. Og det er litt sånn, okei, ja, jeg har gjort noe kriminelt, jeg har fått en dom. Mer er det sånn at man liksom ikke har stemmerett lengre liksom? Det er jo ikke sånn det er i utgangspunktet. (...) Det er jo det som er det verste. Faktisk. At du føler deg så umyndiggjort. Du har liksom ikke noe du skulle ha sagt. Så nedlatende» (Marie).

«Det er bare det med at man ikke kan vaske klær selv da. At man blir tatt fra alt av rettigheter som voksen» (Hanne).

Marie beskriver også at hun har full forståelse for at hun skal sone straffen sin, men at hun føler seg fratatt all rettighet til å bestemme over seg selv. Amanda forteller om lignende opplevelse: *«Man blir behandla som et barn vet du, de sier sånn «fy fy! det er ikke lov» men hallo, jeg er jo ikke ungen din heller! Og veldig mange av de som jobber her, de tror litt at de er politi. Går rundt og kjefter og forteller hva du skal gjøre» (Amanda).* Ut i fra Amandas sitat kan man tolke det slik at umyndiggjøringen og mangelen på selvkontroll skaper en form for frustrasjon. Kristine forteller også at hun ikke føler seg hørt fordi hun må mase for å få noe gjort. Til slutt blir det så slitsomt at hun endrer opp med å «blåse i det» til tross for at det i realiteten er svært viktig for henne. Dette er et eksempel på at tapt autonomi kan føre til at man som innsatt blir passiv.

Goffman (2012) belyser at tapet av autonomi blir spesielt alvorlig når man soner over lengre tidsperioder. I et langtidsperspektiv svekkes den innsattes evne til å kunne ta selvstendige valg, også etter løslatelse. Som innsatt blir man berøvet kontrollen over personlig identitet (Goffman, 2012). Denne kontrollen kan være utfordrende å finne tilbake til. Kristine forteller at det mest utfordrende med fengselsoppholdet er at hun blir «avstumpet». Men andre ord mister hun en bit av sin identitet og personlighet.

«Og da blir det den veien fra fengselet og ut da, som har vært vanskelig for meg. Når du slipper ut, så har du veldig mange planer. Men når du slipper ut så blir det veldig mange valg og sånt. Og jeg med min ADHD, jeg sliter veldig med impulskontrollsvikt. Ja, så det syns jeg er vanskelig» (Kristine).

Kristine synes det er vanskelig å ta egne valg etter å ha sonet over en lengre tidsperiode. Hun har sonet flere dommer og har vært mye inn og ut av fengsel. Slik det kan leses av sitatet legger hun mange planer for hverdagen utenfor fengselet, men hun har problemer med å fullføre planene og havner relativt fort tilbake i fengsel. Marie har også utfordringer knyttet til dette. Hun soner en lengre dom og har fått mulighet til å ta ut permisjon fra fengselet for en stund siden. Dette opplever hun som overveldende da det plutselig er langt flere ting å ta

stilling til enn inne i fengselet. Hun forteller at hun i forbindelse med peremsjonen ble kjørt ned til togstasjonen, og etter det var hun overlatt til seg selv. Dette opplevde hun som utfordrende.

Et vesentlig poeng er at ikke nødvendigvis alle innsatte har negative følelser knyttet til den tapte autonomien fengselet innebærer. For enkelte kan den omfattende kontrollen derimot oppleves som en lettelse. En av grunnene til dette kan være at den innsatte av ulike årsaker synes det er utfordrende å ta selvstendige valg, for eksempel som et resultat av dårlig impuls kontroll (Sykes 2007, s. 74–75). Dette kan vi blant annet se hos Kristine som forteller at hun sliter med impuls kontroll etter løslatelse. Hun har vært innsatt i fengsel flere ganger de siste årene og forteller at det å sone blir en vane. Videre forteller hun at det ikke er så ille som man først skulle tro.

En annen grunn kan være at fengselet byr på trygge rammer i et ellers utrygt liv. Historien til Camilla er et eksempel på dette. Hun forteller at det å bli innsatt i fengsel har reddet livet hennes. Hun er rusmisbruker og har bodd på gaten i lang tid: «*For det at jeg har ingenting på utsiden. Jeg har ikke sted å bo, jeg har ingenting. Jeg har bare rus på utsiden liksom. Her er det trygt, det er faste rammer, det er mat...*» (Camilla). På grunn av livssituasjonen synes hun det er helt greit å sitte i fengsel. Til tross for alle belastningene dette medfører vet hun at alternativet ikke er stort bedre. Hun forteller også at moren hennes er glad for at hun soner i fengsel, for da vet hun hvor hun er. Fengselet tvinger henne til å ha en slags struktur i hverdagen, noe som byr på trygge rammer. Kristine forteller også at hun opplever det som «helt greit» å sone i fengsel. Til tross for at det ikke er en ønskesituasjon gir hun ikke uttrykk for å oppleve det som et uutholdelig onde. Dette begrunner hun som nevnt tidligere med at fengselssoningen har blitt en vane. Dette er et eksempel på en klassisk diskusjon som omhandler prisonisering. Gjennom institusjonaliseringen i fengselet fører med seg nærmest internaliserer man fengselets rutiner og regler. Det blir mer utfordrende å skille mellom hva som er dine egne egenskaper og hva som er fengslets. På den måten snøres den innsatte liv sammen med fengselslivet (Mathiesen, 2007).

Ut i fra teorien «Gendered pains of imprisonment» som ble presentert i kapittel 3 kommer det frem at kvinner opplever tapet av autonomien som en større belastning enn menn. Som nevnt tidligere rangerer kvinner det å måtte følge andres regler som det absolutt mest belastende

med fengselssoning. I Crewe m.fl. (2017) sin undersøkelse var også følelsen av å ikke ha kontroll over eget liv belastende for kvinnene. Denne belastningen er i størst grad knyttet til å miste kontroll over rammene for kontakt med familie og andre pårørende. Som innsatt har man begrensede kontaktmuligheter og dersom man skal ha besøk eller ønsker permisjon fra fengselet må dette planlegges i god tid. Dette vil bli nærmere utdypet i neste kapittel.

5.2 Kontrolltiltak

Å være innsatt i fengsel innebærer at man blir utsatt for en rekke kontrolltiltak. Dette kan være kameraovervåkning, visitering av rom, visitering av kroppen og kroppens hulrom, tellerutiner eller at den innsatte må gå gjennom en metalldetektor ved ulike anledninger. Kontrolltiltakene er ikke en del av straffen, men begrunnes ut fra behovet for sikkerhet (Ericsson, 2002). Kontrollen kan også ramme pårørende, for eksempel ved at man kun får utføre besøk gjennom glassvegg eller at den pårørendes eiendeler gjennomgås før besøket. Tiltakenes påvirkning på pårørende vil bli nøyere belyst i neste kapittel under «sekundærprisonisering». Dersom kontrolltiltakene ble utført med hensikt i å straffe de innsatte ville det bli sett på som ondskapsfullt, opprørende og som et bevisst forsøk på å bryte ned mennesker, i følge Kjersti Ericsson (2002, s. 90). Kontrolltiltakene rettferdiggjøres imidlertid ved at de kun er iverksatt for å sikre at straffen gjennomføres uten svikt (Ericsson, 2002, s. 90). Tiltakene har med andre ord til hensikt å bevare de innsattes sikkerhet.

Som nevnt innledningsvis i kapitlet er det sentralt å formidle at kontrolltiltak er en underkategori av frihetsberøvelse og tapt autonomi og ikke et separat tema. Kontrolltiltakene forsterker følelsen av tapt frihet og autonomi og kan derfor ses som et uttrykk for disse tapene. Et eksempel på dette kan være at Camilla merker tapet av frihet mest ved tellingen av de innsatte som foregår flere ganger om dagen til faste tider. Telling som kontrolltiltak kan ses som et symbol på at du tilhører andres makt (Goffman, 2012, s. 20). Du rår ikke lenger over egen tid og du er en del av en institusjon og et system.

Goffman (2012, s. 20) beskriver hvordan man som innsatt inntrener en rolle. Slik det ble poengtert i teorikapitlet tilegner man seg egenskaper som passer inn i fengselsinstitusjonen. Telling er, sammen med eksempelvis hårklipp, fotografering, avkledning og lagring av fingertrykk, en del av opptagelsesprosessen til institusjonen (Goffman 2012, s. 20). Gjennom disse ritualene blir man som innsatt en del av fengselets regime. Dette er spesielt aktuelt i land

der innsatte for eksempel får et «fangenummer», noe som ikke er tilfellet i Norge. Tellingene oppleves som et krenkende element i fengselsstraffen. Camilla forteller blant annet hvordan det forstyrrer den daglige rytmen: «*For hvis, jeg sover ikke på dagen da, men hvis noen sover da, så må de bli vekt*» (Camilla). Dette er et eksempel på at man som innsatt ikke bestemmer over egen tid. Man blir tvunget til å avbryte de aktivitetene man holder på med for å innrette seg fengselets system.

Kvinnene i denne studien forteller om ulike kontrolltiltak som de opplever som belastende. Amanda og Camilla trekker frem overvåkingen de utsettes for som spesielt ubehagelig. Dette kan forstås ut i fra det «panoptiske-blikket» som innebærer at innsatte aldri vet når betjentene følger med, og derfor er nødt til å oppføre seg som om de blir kontrollert hele tiden (Foucault 1999). I følge Foucault fungerer dette som det sentrale disiplinerende virkemiddelet i fengsler «*hvor maktens mekanisme bygger på at de usynlige få kan observere de synlige mange*» (Ugelvik, 2011).

«Jeg skulle opp på rusmestringen og så låne lighter av en som satt ute og røyka. Og så hadde jeg nettopp kommet opp og så kommer han ene [betjent] gående og sier at jeg må gå vekk. Så da har han sittet og sett på kameraet at jeg har gått opp, og da kom han med en gang» (Camilla).

Camilla soner i et åpent fengsel og har i teorien lov til å bevege seg fritt rundt på området. Likevel opplever hun å bli bortvist. Hun forteller at fengselsbetjentene sitter og følger med på hvor hun går via kameraovervåking. Dette beskriver hun som ukomfortabelt da det gir henne følelsen av å bli beglodd. Amanda trekker også frem at hun opplever overvåkingen som ubehagelig. Amanda er vant til å trene på fritiden når hun ikke soner i fengsel. Hun opplever at denne muligheten blir tatt fra henne, da hun synes det er ubehagelig å trene på fengselets treningsrom på grunn av kameraovervåkingen på området. Hun liker ikke tanken på at betjentene sitter å følger med på hva hun gjør under treningsøkten og velger derfor bort denne aktiviteten. Dette kontrolltiltaket går da utover helsen til Amanda, noe som vil bli videre poengtert i kapittel 7 om fengselets helsetilbud.

Goffman (2012, s. 26) beskriver dette som en blottleggelse da man som innsatt aldri er helt alene. Man er alltid innenfor syns- og hørselsvidde, om det ikke er av betjentene så er det av en av sine medinnsatte. Man lever med andre ord under konstant overvåking. I moderne fengsler foreligger det «et digitalt panoptikon» i form av kameraovervåking. Selv om

fengselet ikke har den klassiske panoptiske arkitekturen med et høyt overvåkningstårn som gir innsikt i alle delene av fengselet, gjør kamera det mulig å følge med på de innsatte i et overvåkningsrom der kun betjentene har adgang (Jacobsen 2018, s. 71). Likevel skiller denne «digitale panoptikon» seg fra den opprinnelige da overvåkningskameraene trolig er mer diskrete plassert rundt i fengselet en hva som er tilfelle for det store panoptiske tårnet. Det kan tenkes at dette fører til at overvåkningen ikke oppleves like intens.

Overvåkningen preges også av sikkerhetsnivået i fengselet man soner ved. I følge Nina Jacobsen (2018, s. 72) foregår overvåkningen på lavere sikkerhet mer i det skjulte og de innsatte er ikke like bevisste på kameraets tilstedeværelse. Ofte er det mer overvåkning på høyere sikkerhet en hva som er tilfellet på lavere sikkerhetsnivåer. Likevel ser vi at Amanda bevisst unngår situasjoner der hun vet at hun blir overvåket. Dette tyder på det at de innsatte, om ikke alle så hvert fall noen, er svært bevisste på overvåkningen de utsettes for, selv på lavere sikkerhet.

Sofie forteller at hun opplever «strippingen» som spesielt belastende. «Stripping» er et annet ord for kroppsvisitering og innebærer at den innsatte må kle seg naken, som oftest foran to fengselsbetjenter. Deretter gjennomgås den innsattes klær og kropp. Visitasjonen kan også inkludere en visuell inspeksjon av underlivet. Dette utføres ved at den innsatte setter seg på huk og hoster for å kontrollere at vedkommende ikke prøver å gjemme ulovlige gjenstander eller rusmidler i rektum eller vagina (Strgifl, § 28(3)). Denne formen for kontroll utføres typisk ved første ankomst til fengselet eller etter at den innsatte har vært utenfor fengselet på fremstilling eller i permisjon. Det kan også utføres etter besøkstid med pårørende eller ved ekstra mistanke (Goffman, 2012, s. 28).

En slik kroppsvisitasjon kan av åpenbare grunner oppleves som svært ubehagelig for den innsatte. Goffman (2012, s. 28) beskriver blant annet dette kontrolltiltaket som den ultimate krenkelse av personligheten, nettopp fordi det oppleves ekstremt innvandrende. Det krenker den innsatte og oppleves som dehumaniserende (Goffman, 2012). Sivilombudsmannen beskriver at spesielt visitasjoner av kroppens hulrom kan oppleves som nedverdiggende dersom de ikke er basert på en nødvendighetsvurdering (Sivilombudsmannen, 2017). I henhold til Sivilombudsmannen (2017) må visitasjonen sees som en balanse mellom sikkerhet og verdighet. Det er i mange tilfeller nødvendig for å bevare sikkerheten i fengselet, men det

oppleves også som en enorm belastning for de innsatte. Derfor er det spesielt viktig at dette kontrolltiltaket gjennomføres på en måte som ivaretar menneskelig verdighet og den enkeltes rett til privatliv. Å stille seg naken foran fengselsbetjenter kan oppleves invaderende, nedverdiggende og ydmykende, spesielt dersom den innsatte ikke forstår eller er tilstrekkelig opplyst om grunnen til at dette kontrolltiltaket utføres.

«Nei det er det å være naken da. Det synes jeg er litt vemmelig. Så må man sitte på huk og hoste. Det synes jeg er litt unødvendig. Altså jeg tror ikke det hadde kommet ut noe dersom man hadde putta noe oppi seg uansett. Så er litt unødvendig. Spesielt når jeg ikke har noen dom for narkotika. Men det er vel bare sånn det er uansett» (Sofie).

Sofie opplever kroppsvisitasjonen som «vemmelig.» I tillegg forstår hun ikke helt hvorfor dette er et nødvendig kontrolltiltak. Hun forteller videre at hun synes det å kle seg naken er ydmykende: *«Nei, det er jo ydmykende. Og spesielt når man har mensen. Da er det bare vemmelig»* (Sofie). Sofies kommentar er et eksempel på at kvinner kanskje er særlig sensitive i en slik situasjon. Menstruasjon gjør at kvinnene bli ekstra sårbare for denne typen kontrolltiltak. Dette er et eksempel på at rettssystemet på overflaten kan ses som nøytral, men at det i praksis fungerer ulik, da kjønnene er ulike (Conaghan, 2013). Resultatet er at fengselsdommen blir ekstra belastende på grunn av det biologiske kjønn man innehar. Da kvinner utgjør en betraktelig mindre del av fengselspopulasjonen kan det tenkes at rutinene for kroppsvisitering av kvinner som har menstruasjon ikke er tilstrekkelig utarbeidet. Som oftest foreligger det prosedyrer om at kun kvinnelige fengselsbetjenter kroppsvisiterer kvinnelige innsatte (Sivilombudsmannen 2017). Selv om dette trolig forbedrer situasjonen noe, er det tenkelig at det fortsatt oppleves som ydmykende, eller «vemmelig» slik Sofie beskriver det. Ericsson (2002, s. 77) skriver at mange fengselsbetjenter prøver å være hensynfulle og til dels omsorgsfulle i måten kroppsundersøkelsene utføres på. Dette kan kanskje lindre, men ikke fjerne opplevelsen av krenkelse.

Slik det presentert i kapittel 2, «Bakgrunn og tidligere forskning» har kvinnelige innsatte vært utsatt for seksuelle overgrep i større grad enn mannlige innsatte (Sivilombudsmannen 2016, s. 14). Dette gjør at kontrolltiltak, slik som kroppsvisitering, kan oppleves ekstra belastende (Sivilombudsmannen 2017). En del av de innsatte kvinnene vil kunne ha negative opplevelser med uønsket fysisk kontakt, i følge JURK (2018). Kontrolltiltak utført av mannlige betjenter kan derfor oppleves problematisk. Jeg ønsker likevel å poengtere at det ikke nødvendigvis er

menn de kvinnelige innsatte kan ha negative opplevelser til. Kvinnene kan også ha vonde og ubehagelige opplevelser fra overgrep utført av en annen kvinne. Kontrolltiltakene kan også oppleves belastende uavhengig av hvem som utfører dem.

Ingen av informantene i dette prosjektet forteller at de har vært utsatt for overgrep, hverken av menn eller kvinner. I følge statistikken viser det seg derimot at 57% av de innsatte kvinnene har vært utsatt for seksuelle overgrep som voksne og 42% som barn (Sivilombudsmannen, 2016, s. 17). Det vil si at det er sannsynlig at en eller flere av kvinnene i utvalget har opplevd overgrep til tross for at de ikke forteller om dette under intervjuene. Det kan blant annet skyldes at det er et ubehagelig tema som de derfor unngår å nevne, eller at de rette spørsmålene for å avdekke dette ikke ble stilt under intervjuet.

Kontrolltiltak kan også knyttes til de begrensede kommunikasjonsmulighetene med pårørende. Eksempelvis skal fengselet kunne ha kontroll over hvem de innsatte kontakter og hvem som kommer på besøk i fengselet. Igjen handler det ikke om å straffe den innsatte, men å bevare sikkerheten i fengselet. Tapte kontakt med pårørende oppleves trolig som belastende, og er en konsekvens av frihetsberøvelse og tapte autonomi.

5.3 Utmattelse som et resultat av belastningene

Crewe (2011) skriver i sin teori «Depth, weight and tightness» at de innsatte lever i en konstant usikkerhet og uvisshet om fremtiden. Dette byr på en rekke frustrasjoner. Det kan argumenteres for at disse frustrasjonene kommer til uttrykk som utmattelse hos enkelte av informantene i denne studien. De opplever fengslingen som psykologisk invaderende og undertrykkende, noe som også er beskrivelsen for begrepet «depth». Hanne beskriver at hun er psykisk sliten som et resultat av fengslingen. Hun har lite energi og tilbringer store deler av dagen i sengen. Amanda beskriver lignende tilfelle: «*Det er så mye mas hele tiden. Man kan ikke slappe av noe sted*» (Amanda). Fengslingen oppleves altoppslukende. Den preger så og si alle aspektene av hverdagen i fengselet.

Sofie beskriver det som kan forstås som «weight» i Crewes (2011) teori: «*Veldig sliten. Man blir veldig sliten av det. Trøtt og sliten. Jeg føler det mest i kroppen. Det blir mer kroppsligst enn emosjonelt. Man føler det i hele kroppen. Jeg er ikke fri på innsiden. Det påvirker humøret mitt. Jeg føler meg tung og tyngt ned*» (Sofie). «Weight» forstås som en fysisk vekt som tynger den innsatte ned. Dette er også det Sofie opplever. Den psykologiske belastningen

av å være innsatt, fengslet og fjernet fra samfunnet, tar en fysisk from i kroppen. Det handler ikke lenger bare om emosjoner, da fengslingen også sitter i kroppen. Hanne forteller også om denne fysiske påkjennelsen: *«Orker ikke gjøre noen ting. Nå så har jeg jo mista matlysten. Klarer ikke spise. Orker ikke mat. Det er jo sånne ting som er typisk for de gangene jeg har psykisk stress da. Mister matlysten, eller sultfølelsen»* (Hanne).

For Hanne kommer tapet av sultfølelsen og den manglende matlysten som et resultat av utmattelse. Å sone i fengsel sliter henne rett og slett ut. For flere av kvinnene er det vel og merke ikke nødvendigvis selve forholdene i fengselet som er den eneste årsaken til denne utmattelsesfølelsen. Trolig spiller forhold fra livet utenfor også inn, slik som ulike traumatiske opplevelser, vanskelige familieforhold og rusproblematikk (Sivilombudsmannen, 2016, JURK, 2018). Når det er sagt gjør ikke nødvendigvis fengselsoppholdet disse opplevelsene noe bedre. Hanne har eksempelvis to brødre som har tatt selvmord i fengsel. Å selv sone i fengsel kan da være en ekstra påkjønning, da hun i aller høyeste grad har negative assosiasjoner til fengselet som anstalt da hun indirekte og for så vidt også direkte, har opplevd konsekvensene av dette.

6 Sosial kontakt og familierelasjoner

Innsattes kontakt med pårørende er en sentral del av opplevelsen av fengselssoningen og vil ha en betydning i tiden etter løslatelse. Mennesker er sosiale dyr (Rua og Smith 2019, s. 15). Denne påstanden får kanskje best støtte når vi ser på hvilken betydning sosiale relasjoner har på mental og fysisk helse og velstand (Hawkley, 2020). Louise Hawkley (2020) argumenterer i teksten «*Social Isolation, Loneliness and Health*» for at sosial isolasjon blir sett på som straffemetode. Straffen kan komme i form av at man som barn blir gitt en «time out» og forvist ut av rommet, eller at man som voksen havner i fengsel og blir fratatt friheten som en konsekvens av et lovbrudd. Sosial kontakt er med andre ord noe vi er avhengige av og det oppleves som «et onde» når denne muligheten blir tatt fra oss.

I dette kapittelet drøftes de innsattes muligheter for sosial kontakt. Sosiale relasjoner kan komme i flere ulike former. I denne oppgaven vil de innsattes pårørende i hovedsak dreie seg om familierelasjoner da det var disse relasjonene som var mest aktuelle for informantene. Familierelasjonene er i denne sammenhengen foreldre, søsken og barn, samt samlivspartner. Samlivspartner er naturlig å inkludere under familiære forhold med tanke på at partnerrelasjonen kan representere en egenetablert familie. Her vil det bli drøftet hvordan innsatte opprettholder kontakt under soningsoppholdet, med fokus på kommunikasjon gjennom telefon, besøksmuligheter og permisjonsordninger. Videre vil det analyseres hvordan innsatte også kan ha relasjoner til sine medinnsatte og på hvilke måter dette kan være både positivt og negativ med utgangspunkt i hva avhandlingens informanter forteller. Deretter vil det bli lagt frem eventuelle konsekvenser av den tapte kontakten innsatte opplever. Avslutningsvis vil det bli diskutert begrepet «sekundærprisonisering» som innebærer at også pårørende opplever å bli utsatt for belastninger under soningsoppholdet. Videre vil det bli fremhevet hvordan det stilles høyere krav til foreldre i dag i følge ideologier om «intensive parenting». Her vil det bli belyst hvordan mødre i fengsel fratras mulighet til å ta så stor del i barnas liv som de ønsker.

6.1 Familierelasjoner

På godt og vondt er de fleste innsattes soningsopplevelse på ulike måter knyttet til forholdet til familien på utsiden. Familien kan være viktige ressursgivere for den innsatte både under og etter soning (Sivilombudsmannen, 2016, Mills og Codd, 2008, Duwe og Clark, 2011).

Sivilombudsmannen skriver hvordan familie og pårørende forøvrig kan bidra med både moralsk og materiell støtte til den innsatte. Dersom kontakten med familie opprettholdes, vil det kunne bidra til en enklere overgang til samfunnet etter endt straffegjennomføring (Sivilombudsmannen 2016, s. 46). I tillegg er kontakten en «*viktig retts- og sikkerhetsgaranti ved at familien til en hver tid vet hvor den innsatte befinner seg og kan bistå med å sikre at rettighetene til den innsatte blir ivaretatt*» (Sivilombudsmannen 2016, s. 46). På den andre siden kan også familierelasjoner være utfordrende og by på ekstra belastning snarere enn å være en ressurs. Dette kan skyldes svak relasjonskvalitet, en svært «fengselspreget» kontakt eller at den innsatte bekymrer seg mye for familien under soningsoppholdet (Comfort, 2003). Behovet for kontakt kan være svært komplekst, og ikke bare et gode.

Flere av kvinnene i denne oppgaven forteller at avstanden til familien, og tapet av kontakt som det innebærer, er det verste med fengselssoningen. Det må nevnes at å ha kontakt med familien mens man er i fengsel forutsetter det at den innsatte har familierelasjoner å opprettholde kontakten med forut for innsettelsen. Dette er nødvendigvis ikke tilfelle for alle. I en undersøkelse utført av FFP – For fangers pårørende i 2003 oppgir 90% av innsatte i norske fengsler at de har kontakt med pårørende. 70% av disse har kontakt med sin mor, rundt halvparten kontakt med far og over halvparten med søsken (Dyb m.fl. 2006, 84).

Kvinnene som er blitt intervjuet opplyser om ulik mengde kontakt med familiemedlemmer. Marie og Kristine forteller at de har en god relasjon til familien og at de hadde jevnlig kontakt både forut for innsettelsen og under soningsoppholdet. Sofie har lite kontakt med egen familie, men har istedenfor god kontakt med svigerfamilien, som hun og ektemannen tidligere har bodd hos. Camilla har svært lite kontakt med egen familie, men har, i likhet med Sofie, en partner hun har mer jevnlig kontakt med. Amanda og Hanne forteller også om liten eller ingen kontakt med familiemedlemmer, hvorpå Amanda ikke har informert familie eller andre om soningsoppholdet. Dette begrunnes i at hun ikke ønsker at de skal vite hvor hun er og derfor later som om hun har vært ute å reist: «*Jeg sier jeg har vært et annet sted. Hvis jeg legger ut et bilde av noe så sier jeg at jeg ikke la det ut før siden det har vært noe feil med mobilen min*» (Amanda). Informanten går med andre ord langt for å holde soningen skjult. Dette kan

være et eksempel på at det er knyttet en form for skam til det å sone i fengsel. Hanne forteller at hun velger å ha lite kontakt med pårørende utenfor fengselet, da kontakt bidrar til et større savn: *«Nå velger jeg jo å ikke ha noe kontakt med folk utenpå, utenfra. For da blir det mere savn tenker jeg. Tenke på hva som skjer der ute og hva man går glipp av. Så det har vært et litt bevist valg»* (Hanne). Hverken Marie, Kristine, Amanda eller Hanne har fast partner.

Fem av de seks kvinnene som ble intervjuet har et eller flere barn. Slik som med øvrig familie er kontakten med barna varierende. Marie og Kristine har jevnlig kontakt med barna, da spesielt over telefon og gjennom permisjonsordninger. Sofie forteller at hun ikke har foreldreomsorgen for barna, men at hun likevel møter dem fire ganger i året. Til tross for at hun soner en kortere dom, har hun hatt tid til å møte barna under soningsoppholdet mens hun har hatt permisjon. Camilla har et barn som hun ikke har hatt kontakt med på åtte år, men som hun planlegger å møte etter løslatelse. Hanne har i likhet med Sofie ikke omsorgen for sine to barn, men har jevnlig kontakt både over telefon og møter.

Tap eller forspilt kontakt med familie og venner ser i følge teorien «Gendered Pains of Imprisonment» ut til å påvirke kvinnelige innsatte mer enn mannlige (Crewe m.fl. 2017). I denne sammenheng bør det poengteres at teorien tar utgangspunkt i engelske forskningsdata. Dette resultatet kan ses som kulturelt betinget. Funnene i teorien er derfor ikke nødvendigvis overførbare til norsk sammenheng og det kjønnsrollemønsteret norske innsatte påvirkes av. Nordiske land er generelt kjent for å være preget av større grad av likestilling enn hva som er tilfellet i andre deler av verden (Mathiassen, 2017, s. 383). Dersom teorien tok utgangspunkt i norske data kan det hende at denne forskjellen ikke ville vært av noen vesentlig betydning. I land der kvinner i større grad har omsorgsansvaret for barn vil tapet av kontakt naturlig oppleves som mer belastende for kvinner enn for menn. Samtidig kan det også diskuteres om det norske samfunnet faktisk er så likestilt som man gjerne vil ha det til, eller om vi fortsatt kan se forskjeller i kjønnsrollemønstre når det kommer til omsorgen for barn. Dette er en kompleks og omfattende problemstilling som på grunn av avgrensingsbehov går utenfor problemstillingen til denne avhandlingen.

Menn og kvinner opplever også kontakten svært ulikt i følge Crewe m.fl. (2017). I følge teorien «Gendered pains og imprisonment» opplever mennene å få en mer positivt kontakt med familie under fengselssoningen, mens kvinner rapporterer om det motsatte. Intervjuet

med Sofie viser imidlertid det motsatte. Hun har ikke den daglige omsorgen for barna og soner for «forsørgervold». Isteden for å oppleve at relasjonen til barna er blitt svekket opplever hun at kontakten ble bedre etter innsettelsen. Dette begrunner hun blant annet i at hun har prøver å bruke soningsoppholdet til noe positivt, og derfor har brukt mye tid på å lese bøker om barn og lære mer om foreldrerollen.

6.2 Ulike måter å opprettholde kontakt med pårørende

Det finnes ulike måter å opprettholde kontakten med pårørende under et soningsopphold. Denne delen av kapitlet vil ta for seg kontakt over telefon, besøksmuligheter i fengselet og permisjonsordninger. I tillegg har innsatte mulighet til å sende brev til pårørende. Denne kommunikasjonsformen kan være viktig, men et problem i følge Peter Scharff Smith og Janne Jakobsen (2010, s. 172) er for det første at mange innsatte ikke er vant til å skrive. I tillegg faller denne kommunikasjonsformen bort dersom barna er så små at de enda ikke har lært å skrive. Brevskrivning var ikke et tema under intervjuene av kvinnene i denne oppgaven og det vil derfor ikke bli videre diskutert.

6.2.1 Telefonkontakt

Telefonsamtaler er den kanskje letteste måten å opprettholde kontakt med pårørende utenfor fengselet. Det positive med dette er at kvinnene kan opprettholde kontakten med relasjoner over hele landet og utenlands dersom det skulle være aktuelt. Innsatte har i følge kriminalomsorgens nettsider 20 minutter ringetid per uke. Innsatte med omsorgsansvar får utvidet ringetid til 30 minutter (Kriminalomsorgen, H). I fengsel med høyt sikkerhetsnivå kontrolleres telefonsamtalene av ansatte i fengselet, mens ved lavere sikkerhetsnivåer skal telefonsamtalene kunne foregå uten kontroll fra fengselet (Kriminalomsorgen, H). Dette gir de innsatte større autonomi, noe som vil bli belyst ytterligere i kommende avsnitt.

En problemstilling er at det kan være uforholdsmessigst dyrt å ringe fra fengsler. Det skyldes at informantene må ringe fra kontantkort på fengselets telefon, og mobiltelefoner er ikke tillatt (Smith og Jakobsen 2010, s. 172). Dette er dyrere per minutt enn de fleste mobilabonnement og de innsatte betaler selv for ringetiden. I tillegg er flere av kvinnene i en økonomisk sårbar situasjon. De har ikke fast inntekt, hovedsakelig på grunn av fengselssoningen, men også fordi flere av dem er uføretrygdet og/eller har vært rusmisbrukere over en lengre tidsperiode

(JURK 2018, s. 8, 60, 77).

Med tanke på at de fleste barn i dag er godt vant til å kommunisere via mobiltelefon og SMS ville det vært hensiktsmessig å etablere muligheter for å kommunisere med sine fengslede foreldre via mobiltelefon (Smith og Jakobsen 2010, s. 174). Beslagleggelse av mobiltelefon er et eksempel på både frihetsberøvelse, tapt autonomi og kontrolltiltak som den innsatte utsettes for. Innsatte frarøves muligheten til å bestemme over denne bruken selv. Mobiltelefon er et kommunikasjonsmiddel som brukes i stor grad ellers i samfunnet. Å bli fratatt mobiltelefon kan derfor få verden på utsiden til å virke enda fjernere under soningsoppholdet og fengselets belastninger oppleves enda tyngre (Se: Crewe, 2011).

Marie har sonet ved et høysikkerhets fengsel tidligere og forteller at det oppleves problematisk å skulle porsjonere den begrensede ringetiden utover uken: *«Det er jo kjempefortvilende. For hvis du bruker opp ringetiden på mandag, så har du ikke ny ringetid før om en uke etterpå. Plutselig må du få gitt en beskjed eller et eller annet»* (Marie). Videre forteller hun at alle telefonnumre man ønsket på forhånd måtte godkjennes og legges inn i systemet på høyere sikkerhet. Ved lavere sikkerhet har hun derimot mulighet til å ringe dem hun selv måtte ønske. Dette er et eksempel på at autonomien i større grad er tilgjengelig ved lavere sikkerhet. At Marie har mulighet til å ringe de hun selv ønsker uten at dette skal godkjennes av en tredjepart kan tolkes som om hun føler hun har større kontroll over eget liv. Fengselet oppleves da ikke like «dypt» fordi hun i større grad har mulighet til å opprettholde kontakten med verden utenfor enn det hun hadde tidligere. Avstanden til det øvrige samfunnet reduseres og noe av friheten gjenopprettes (Crewe, 2011).

Sofie forteller at hun opplever telefonsamtalene som problematiske da det er lite privatliv rundt samtalene. Fengselet er generelt svært lytt og telefonboksen står i medisingangen der det til stadighet går folk forbi:

«Det er greit. Men det er jo litt dumt, for det er ikke noe eget rom. Man må ringe fra gangen liksom. Og det blir jo veldig lite privat. Der han [ektemannen] sitter har de eget rom man ringer fra. Mens jeg ringer fra medisingangen. Det blir ikke så privat, for det er så veldig lytt og folk går forbi. Det er veldig lytt i hele fengselet. Han var den som jeg liksom kunne fortelle alt til og gråte foran, men det kan jeg ikke nå i gangen» (Sofie).

Sofie forteller at hun stort sett ringer til sin ektemann. Han soner i et annet fengsel der de har tilgang til et eget rom å ringe fra. Mangel på privatliv under samtalene ser Sofie som et stort tap, da det preger samtaleemnene hun føler seg komfortabel med å ha over telefonen. Dette fører til at hun mister en viktig utløpskanal for følelsene hun sitter inne med. I tillegg kan det tenkes at det på lang sikt preger relasjonen mellom henne og mannen. Det er allment kjent at mennesker har godt av å kunne snakke med andre dersom man har det vanskelig. Denne muligheten mister Sofie, noe som sannsynlig kan føre til en emosjonell frustrasjon.

En annen utfordring er at man som innsatt selv har ansvar for å ta kontakt med familie og andre pårørende. Som innsatt er det ingen utenfra som har mulighet til ta kontakt med deg. Man må derfor sørge for kontakt selv.

«Altså, en ting er at du skal liksom sone den straffen du har da, men det blir liksom dobbel straff med at du altså, på en måte, du har jo ingen kontakt med omverden på yttersiden. Du er liksom veldig isolert her, og du liksom, det eneste du bestemmer selv er hvem du ringer. Det er jo sånn at når du kommer inn her så er det ingen som får tak i deg på en måte, det er litt sånn... Du kan jo bare sitte her og pakke rundt seg selv liksom» (Marie).

Å være innsatt kan på flere måter ses som en sårbar situasjon (Sivilombudsmannen, 2016, JURK, 2018). Det kan i denne situasjonen være vanskelig å oppsøke kontakt med familie. For eksempel kan det være slik at den innsatte skammer seg over situasjonen og er usikker på hva de pårørende kommer til å si og tenke. En annen årsak kan være at den innsatte ønsker å virke «sterk» og derfor ikke ønsker å innrømme ovenfor seg selv, og de pårørende, at hun trenger støtte. For Amanda, som ikke har fortalt pårørende om soningsoppholdet, kan hun naturligvis ikke kontakte pårørende fra fengselet da det ville avsløre hvor hun befinner. Manglende kontakt med pårørende vil føre til mer sosial isolasjon enn nødvendig. Konsekvensene av dette vil bli belyst senere i kapitlet.

6.2.2 Besøktid

Innsatte har også muligheten til å få besøk i fengselet. Besøktid gir muligheten for å møtes ansikt til ansikt. Dette kan være svært verdifullt (Smith og Jakobsen, 2010). Likevel er det en del utfordringer ved disse besøkene som fører til belastninger for kvinnene. Dette kan være fordi besøkskapasiteten er fullt opp, upraktiske besøkstider, mangel på transport kostander knyttet til reisen og lang reisevei (Smith og Jakobsen, 2010, s. 130). Med disse utfordringene

tatt i betraktning er fengsler lite familievennlige besøkstider. Dårlige besøksfasiliteter og fiendtlige holdninger hos personalet kan avskrekke familiene utenfra fra å komme på besøk. Spesielt om barn er med (Lavnes, 2007, s. 4 i: Smith og Jacobsen, 2010, s. 130). Dette er også noe av grunnen til at flere av informantene forteller at de ikke ønsker å ha besøk av familien i fengsel, og spesielt ikke av barna.

«Nei altså, jeg tåler det. Men det er... jeg må, jeg dømmes. Selv om jeg vil ikke forlange noe sånt av dem [barna] liksom. «Kom å besøk mamma i fengsel!» Nei!» (Kristine).

«(...) Moren min kom en gang. Men det er ikke et sted jeg ... Men det er ikke et sted jeg vil ha familien min liksom» (Camilla).

Kvinnene gir uttrykk for at de ønsker å skjerme familien. Kristine forteller at hun jevnlig har kontakt med barna over telefon og ønsker derfor ikke å pådra dem belastningen med å skulle komme til fengselet. I tillegg forteller hun at hun er usikker på om de resterende pårørende faktisk ønsker å komme på besøk, eller om de gjør det bare for å svære snille. Hanne forteller også at hun er redd for å mase for mye på sønnen mens hun soner. Hun er usikker på om kontakten først og fremst dekker hennes eller sønnens behov:

Hanne: «Nja, hver tredje dag kanskje. Prøver å ikke mase så mye, for skolen er jo begynt og, ja...»

Meg: «Føler du at du på en mase og er en belastning?»

Hanne: «Njaa... det blir jo litt sånn ... Er det mine behov eller hans på en måte. Men han har jo sagt at jeg kan ringe når jeg vil. Han er veldig oppegående og flink da.»

En annen utfordring er at savnet etter familien gjerne blir enda større etter at besøket er over. De innsatte kan derfor ha et ambivalent forhold til besøkene. Besøkene bringer med seg en stor glede, men også en stor sorg. Denne utfordringen er også en av årsakene til at enkelte av kvinnene ikke ønsker å ha kontakt med familien under soningsoppholdet i det hele tatt, slik sitatet fra Hanne tidligere i kapittelet viste.

Informantene forteller at fengselets arkitektur gjør besøkene utfordrende. Besøksrommene i fengselet er blant annet relativt små og beskrives som lite hyggelige. Slik det ble beskrevet i metodekapittelet var rommene ganske «slitne» og bar preg av at det var lenge siden forrige oppussing. I fengslene skal det tilrettelegges for at de innsatte skal kunne ha besøk av barn. Ofte

har fengslene derfor egne besøksrom for barn (Kriminalomsorgen, E). Marie foreller derimot at disse rommene er helt like som de andre besøksrommene, med kun noen gamle leker og bilder hengende på veggene. Hun gir derfor uttrykk for at tilretteleggingen ikke er tilfredsstillende nok. Informantene forteller også at de synes det er lenge å sitte inne på det lille rommet sammen med pårørende:

«Hun [datteren] kom på besøk da, men hadde besøk av hun i tre timer. Men det blir jo veldig sånn, inne på et lite besøksrom, i tre timer. Det blir jo etter hvert, det blir liksom for lenge på en måte og sitte inne på et sånt her rom, og ikke ha muligheten til å gå ut å lufte seg litt. Det blir liksom veldig tett og dårlig luft her inne. Liksom det, det er dårlig tilrettelagt i forhold til besøk. Fra familie, barn...»
(Marie).

«Jeg synes det er vanskelig å sitte her i over en time. Jeg blir rastløs etter en halvtime liksom. Jeg snakker jo mye med dem på telefonen også. Så da blir det liksom, ja hva skal vi snakke om nå. Så blir det litt kleint» (Kristine).

De innsatte etterspør en mulighet til å utføre ulike aktiviteter sammen med pårørende under besøkende. Å utføre en aktivitet sammen kan være vel så givende og relasjonsbyggende som det å sitte å snakke sammen. Dette gjelder da spesielt besøk som varer over flere timer. Marie forteller at det i større grad var tilrettelagt for dette i høysikkerhetsfengselet hun sonet ved tidligere:

«Det var jo en av de gode tingene med Fengsel YY at de faktisk hadde sånn besøksleilighet. De hadde laget en sånn liten leilighet med to små soverom, bad, kjøkken, stue. Så du kunne se en film, eller, ja, kunne lage litt mat i lag. Ikke bare sitte her rett opp og ned. Og en 16 åring som er vant til å sitte på telefonen»
(Marie).

For Marie, som har en tenåringsdatter, er trolig et slik tilbud svært viktig for relasjonen. Muligheten for å lage mat eller se en film sammen gjør at møtet virker mer normalisert. Normalitetsprinsippet kan være et godt argument for å iverksette slike muligheter. Til tross for at møtet fortsatt skjer i fengselet, vil et slik møte kunne en gi mindre følelse av å være innesperret og den innsatte og pårørende møtes på et mer nøytralt grunnlag.

I fengselet der informantene soner er imidlertid ikke besøkene bare positive. Camilla uttrykker at hun synes det er så «stusselig» å ha besøk av familien inne på et lite rom at hun helst ikke ønsker å ha besøk i det hele tatt. Dette fører til at kontakten med familien uteblir for

Camilla. Hanne forteller at hun gjerne vil ha besøk av sønnen, men siden han er 17 år må han søke om besøkstid som om han var voksen. Dette tar, i følge Hanne, lang tid, og det betyr at han ikke rekker å komme på besøk før hun løslates. Hanne synes dette er belastende, for selv om han er 17 år, og anses som voksen, er han jo fortsatt hennes barn, som hun ønsker å opprettholde relasjonen til.

6.2.3 Permisjonsmuligheter

For å ivareta kontakten med samfunnet under straffegjennomføring, har innsatte mulighet til å få permisjon fra soningsoppholdet. Innsatte har i følge kriminalomsorgens nettsider tilgang til 18 dager permisjon i året (Kriminalomsorgen, J). Dette gjelder da ikke innsatte som sitter i varetekt eller på forvarings dom. Dersom den innsatte har barn kan permisjonsdagene utvides til 30 dager (Kriminalomsorgen, J). Permisjonsordningen er den kommunikasjonsmuligheten kvinnene i mitt utvalg gir uttrykk for å sette størst pris på. Permisjon gir kvinnene mulighet til møte familien hjemme under mer normale forhold. I tillegg gir det muligheten til å møte dem over en lengre tidsperiode. Kristine møter barna kun når hun har permisjon, da hun ikke ønsker at barna skal se henne i fengsel. Permisjonstiden blir derfor ekstra viktig. Til tross for at permisjonen er et gode, er det noen utfordringer knyttet til dette. Kristine forteller for det første at permisjonstiden oppleves uforutsigbar, noe som fører til en del usikkerhet:

«Fengselet da, skal avgjøre om du får permisjon eller ikke liksom. Så om du har oppført deg som du skal og har krav på det og, så vet man jo aldri. (...) Det er vanskelig da. Du kan få beskjed to dager før du har permisjon da. Og da blir du jo litt «ooh, ja!» (Kristine).

Marie forteller at det i mange tilfeller tar lang tid før du får innvilget permisjon. Det er først når man har gjennomført en tredjedel av straffen at man får tilgang til dette gode (Kriminalomsorgen, J). Marie soner en dom på fem år og ni måneder og forteller at hun nettopp, det vil si etter ca. to år i fengsel, har fått tilgang på permisjonstid. For Marie har permisjonen vært ekstra viktig da hun geografisk sett soner langt unna sitt opprinnelige bosted. Dette betyr at hun har sonet lenge uten mulighet til å få besøk av familie og andre pårørende da det er svært lang og kostbar reise.

«Altså jeg har endelig kommet inn og fått perm, og kommet dit da. Så det har egentlig vært det verste, på en måte, være så langt unna familie og ikke kunne motta besøk, og ja i det hele tatt, og at det nesten går faktisk to år og er helt innestengt i den boblen man er i her. Du er liksom helt borte fra alt» (Marie).

En annen utfordring som Marie trekker frem er at det kan være overveldende å slippe ut i permisjon etter så lang tid i fengselet. Dette henger sammen med tap av autonomi som ble drøftet i forrige kapittel. Når man har sonet i flere år og levd under fengselets regime og plutselig slipper ut på permisjon der skal klare seg selv, kan dette virke som en belastende oppgave. Marie forteller at hun da har forståelse for at folk kommer tilbake fra permisjonen og har ruset seg.

«Det er liksom sånn jeg har tenkt og jeg har sittet to år for å komme i permtid, og da tenker jeg folk som har dobbelt så langt straff som meg, de sitter 5 år før de får permisjonstid. Og det er ganske ... Og jeg tenker liksom, selv om liksom, hvis du da har psykiske problemer, rusproblemer, du kommer inn, du blir pakka inn i den bobla, og så plutselig så skal du ut etter 5 år og klare deg selv på en perm, så jeg sier jeg egentlig ingenting på at folk som kommer tilbake som kommer tilbake og har jo eventuelt rusa seg» (Marie).

6.3 Konsekvenser av tapt kontakt

Som mennesker er vi avhengige av sosial kontakt. Sosiale ressurser slik som utdanning, helsevelferd og bolig skaper en følelse av tilhørighet, i følge Hawkley (2020, s. 185-186). Denne tilhørighetsfølelsen stammer også fra sosiale relasjoner som skaper et støttende nettverk. I følge kriminologiske teorier om sosiale bånd er følelsen av tilhørighet avgjørende for å leve et lovlydig liv. Tap av sosiale relasjoner og det sosiale nettverket kan derfor føre til både primære og sekundære lovbrudd (Hirschi, 2002). Ved å svekke relasjonene vi har til andre mennesker forsvinner en avgjørende del av det som motiverer oss til å holde oss lovlydige, følge Travis Hirschis teori om sosiale bånd. Å slippe ut av fengsel uten noe sosialt nettverk kan gjøre tilbakefallssannsynligheten større (Hirschi, 2002). Dette kan enten være fordi den innsatte ikke hadde noe nettverk forut for innsettelsen, eller som et resultat av tapt kontakt under soning på grunn av manglende kontaktmuligheter.

Tapt kontakt med familie og andre pårørende er et uttrykk for at du som innsatte også mister kontrollen over ditt eget liv. Å miste eller oppleve redusert kontakt med disse familiemedlemmene kan derfor ses som den mest invaderende formen for frihetsberøvelse og tapt autonomi. Dette er trolig noe av grunnen til at informantene beskriver dette tapet som den verste opplevelsen med fengselsoppholdet.

Tapt kontakt med pårørende kan føre til en opplevelse av ensomhet eller at man er sosialt

isolert. Følelsen av ensomhet kan virke trivielt, men realiteten er at det kan få alvorlige konsekvenser for helse og livskvalitet. Louise Hawkley (2020) skriver blant annet at nyere forskning viser at følelsen av sosial isolasjon og ensomhet er vel så viktig for medisinske diagnoser eller helseskadelig atferd når man ser på risikoen for dødelighet. Mindre sosialt nettverk, færre sosiale kontakter og sjeldnere deltakelse i sosiale aktiviteter øker risikoen for dødelighet. Aktive sosiale relasjoner assosieres med betydelig lengre levealder, mens mangel på sosial kontakt svekker levealderen på samme måte som røyking, stort alkoholkonsum, fysisk inaktivitet og overvekt (Hawkley, 2020, s. 186). Hawkley tar utgangspunkt i innsatte som soner dommer på høyere sikkerhetsnivåer der bruken av isolasjon trolig er størst. Men forstår vi alvoret i påvirkningen sosiale relasjoner har på både fysisk og psykisk helse er det ikke utenkelig at disse konsekvensene også rammer innsatte som soner ved lavere sikkerhet i større eller mindre grad. Slik det ble vist i kapitlet «Bakgrunn og tidligere forskning» blir en del kvinner avstøtt fra familien som en reaksjon på lovbruddet. Den sosiale isolasjonen kan derfor vedvare også etter løslatelse.

Å få møte familie og pårørende under fengselssoning skal oppleves som det «største godet i verden». Paradokset er at det også oppleves som totalt uutholdelig smertefullt for den innsatte. Savnet etter pårørende, og spesielt egne barn, er så stort at det oppleves lettere å bryte kontakten, eller i det minste minimere den. Ved å ikke ha kontakt med noen i det hele tatt blir man ikke i like stor grad påmint hva man går glipp av.

6.4 Sosial kontakt med medinnsatte i fengsel

Kvinnene i denne avhandlingen har reduserte kontaktmuligheter med relasjoner på utsiden. De har likevel muligheten til å bevare noe av den sosiale kontakten med sine medinnsatte. Spesielt Sofie gir uttrykk for at dette er verdifullt. Hun forteller at hun blir veldig knyttet til de andre innsatte og får venner under soningen. De kommer godt overens og knytter sterke bånd seg i mellom. Medinnsatte kan på denne måten være en viktig ressurs. Men med denne kontakten kommer også en bakside, slik Sofie ser det:

«Det som jeg tenker, er at man blir veldig knyttet til folk, man får venner. Siden man er så tett oppå hverandre. Og det er egentlig litt negativt, fordi folk løslates jo på forskjellige tidspunkt. Så det blir mye savn også» (Sofie).

«Vi blir veldig tette sammen og kommer godt overens. Det er veldig sårt når noen

slipper ut. Da blir det et savn, ekstra vondt. Vi har sagt at vi skal holde kontakten når vi kommer ut også» (Sofie).

Med dette som utgangspunkt kan relasjoner mellom innsatte være både oppløftende og nedtrykkende på samme tid. Kontakten kan være en god støtte, men samtidig foreligger vissheten om at den ikke er varig, da man løslates på ulike tidspunkt. Andre informanter forteller om andre følelser rundt kontakten med medinnsatte. I kontrast til Sofie, forteller Hanne at kontakten i større grad er negativt betinget. Hanne er tidligere rusmiddelmissbruker og opplever at andre innsattes snakk om rusmidler er problematisk for henne. Videre gir hun uttrykk for at hun ikke er vant til den mengden sosialisering som fengselslivet byr på: *«Det er vel egentlig at jeg alltid har vært ganske mye aleine. Så det er stor forandring. Det blir litt mye. Så er det mye damer og baksnakking og ... Mye falskhet da. Det er livet mitt. Jeg har aldri hatt så mye venninner» (Hanne).*

Slik det ble poengtert i kapitel 2 er det sosiale klimaet relativt rolig i kvinnefengsler sammenlignet med mannsfengsler i følge Ziatzow (2003, s. 27). Informantene i denne avhandlingen opplever å føle seg trygge og forteller i liten grad om ubehagelige opplevelser med andre innsatte. Sofie forteller om en ubehagelig opplevelse der en medinnsatte oppsøkte henne på kjøkkenet med noe Sofie omtaler som en ubehagelig oppførsel. Sofie opplevde derimot at dette ble tatt svært alvorlig av fengselsadministrasjonen og at hun ikke har følt seg utrygg i etterkant av dette. I teorien «Gendered Pains of Imprisonment» kommer det frem at til tross for at det sosiale klimaet er relativt rolig opplever kvinnene i stor grad å bli utsatt for «biching», «gossiping» og «backstabbing» av andre innsatte. Dette oppgir også informantene til denne oppgaven:

«Det er egentlig ganske rolig sånn sett. Men i helgene så er det mye baksnakking for da har man på en måte alt for mye tid. Så det blir ... Og så er det liksom et par stykker da som er liksom, får med seg absolutt alt da, for de søker jo sladder. De lever på det (...) Og så er det jo mye baksnakking her, ikke sant. Og det du forteller til en blir spredd rundt som ... en fjær blir til ti høns da» (Hanne).

«Vi er jo, en gjeng med kvinnfolk og vi er jo de beste sladrekjerringene på yttersidene, og så inne her da. Folk prater om alt og alle. Det skjer jo ikke så mye. Det blir jo litt sånn, hun gjorde det, og hun gjorde det» (Marie).

«Det er jo mye damer her inne. Så det er jo mye drittsnakking og drittslenging her inne da» (Camilla).

På grunn av vanskelige situasjoner, gjerne knyttet til dommen de soner for, forhold på utsiden eller bekymring for pårørende, er det ikke alltid like lett å åpne seg for de andre innsatte. Enkelte av kvinnene forteller at de heller ønsker å isolere seg enn å ta kontakt med medinnsatte. Sofies sitat er et eksempel på dette: *«Jeg stenger meg mer og mer, og lukker meg. Blir redd for å føle på følelsene. Man må lage en slags mur. Det er jo aldri noe sted der det passer seg å tenke på disse tingene»* (Sofie). Dette er et eksempel på at man kan føle seg ensom selv om man er omgitt av andre mennesker. Til tross for at Sofie synes relasjonen til de andre innsatte er positivt, er det ikke bare lett å skulle forholde seg til en stor gruppe relativt ukjente mennesker samtidig som du står i en sårbar situasjon.

Amanda sitt forhold til de andre innsatte er snarere negativt enn positivt. *«Jeg snakker litt med de. Og så har vi en som driver å ber hele tiden. Det er veldig slitsomt. Når de andre er ute på verksted. Da er jeg alene. Men det er jo ikke alltid de er der»* (Amanda). Amanda gir uttrykk for å ønske så lite kontakt med de andre innsatte som mulig. Hun deltar ikke på aktivitetene fengselet tilbyr, men setter heller pris på muligheten dette gir henne til å være alene. *«De andre er veldig ulike meg. Det føles litt som et leirskole opplegg. (...) Og det er ingen privatliv. Det er jo ganske dumt»* (Amanda).

Flere av de innsatte føler at de har det større behov for privatliv enn hva de får muligheten til. Eksempler på dette er at Hanne heller ville sonet på høyere sikkerhet, da man i slike anstalter har mer tid alene. Kristine har på den andre siden fått seg jobb i oppvasken på kjøkkenet, der en av «privilegiene» er at du står mye alene. Sofie forteller at hun trenger et sted å få utløp for følelsene sine på, noe hun ikke har per nå: *«Av og til trenger man liksom å være alene. Noen ganger kjenner jeg det det presser på, og så må man bare grine, men det er ingen sted man kan. En gang satt jeg på do og begynte å hulke, men jeg måtte jo stoppe»* (Sofie).

6.5 Sekundærprisonisering

Det diskuteres ofte hvordan tapt kontakt med familie under fengsoppholdet påvirker den innsatte. Sjeldnere er det fokus på hvordan fengslingen påvirker de pårørende er på utsiden. På ulike måter opplever også pårørende fengselets frihetsberøvelse, tapt autonomi og kontrolltiltak. Dette blir betegnet som sekundærprisonisering av Megan Comfort (2008). Comfort bruker begrepet hovedsakelig rundt en mannlig innsatt og hans kvinnelige partnere,

men begrepet kan i stor grad være gjeldende for andre pårønderelasjoner, slik som barn og foreldre av innsatte. Sekundærprisonisering innebærer at de pårørende indirekte blir straffet som et resultat av fengselsdommen på grunn av deres forbindelse til individene i fengselssystemet (Comfort 2008, s. 14).

Comforts begrep er en utvidelse av Sykes's «Pains of imprisonment» og belyser hvordan også pårørende blir nødt til å tilpasse seg fengselets regler og rutiner, til tross for at disse kan virke unødvendige. I fengsel foreligger det et fokus på sikkerhet. Dette gjelder også under kommunikasjonen mellom innsatt og pårørende. Slik må det også være, men fokuset er, i følge Smith og Jakobsen (2010, s. 129) noe ensformig. Spesielt når det er snakk om barn som skal komme på besøk. Sikkerhetsfokuset fører til at pårørende også blir utsatt for kontrolltiltak. For eksempel gjennomgås eiendelene deres og mat eller gaver de ønsker å ha med til den innsatte ved besøk. Dette oppleves trolig invaderende i mange tilfeller. Pårørende opplever også å bli kontrollert ved andre kommunikasjonsformer. For eksempel gjennomgås brev de sender til den innsatte av autoriteter og de får ikke mulighet til å ringe den innsatte når de ønsker dette (Smith og Jakobsen, 2010, s. 172). Som nevnt tidligere har innsatte kun mulighet til å ringe ut av fengselet, ikke til å motta telefoner.

Prisoniseringen er aktuell for alle pårørende, men kanskje spesielt for barn av innsatte. I følge Smith og Jakobsen (2010, s. 28) er det mellom seks- og nitusen barn årlig i Norge som opplever å ha foreldre i fengsel, og som et resultat utsettes for denne prisoniseringen. Barnene har ikke den samme forståelsen for fengselet og dets systemer som voksne. Samtidig som den innsatte mister kontakten med sine barn, mister også barna kontakt med sin forelder. Dette oppleves som belastende og kan ses som straff av uskyldige (Smith og Jakobsen, 2010).

«Det er litt sånn, det er tungt for meg, men det verste er jo at det går utover dem [pårørende] og. De har jo ikke gjort noe for å fortjene det. Det er jo kjempe fælt for dem. Sånn som datteren min da, hun syns jo det er kjempetungt at jeg ikke er der» (Marie).

Sekundærprisonisering, fengslingens påvirkning på pårørende, er ikke hovedtemaet i denne oppgaven, men det er likevel av betydning. Spesielt barn av innsatte utgjør en sårbar gruppe. Barn av innsatte identifiseres som en risikogruppe i forhold til å senere selv begå kriminalitet, utvikle antisosial atferd og få psykiske problemer (Smith og Jakobsen, 2010, s. 216). Barnas, og andre pårørendes opplevelser og følelser påvirker trolig hvordan den innsatte opplever sin

fengsling. Innsattes familier rammes ofte av økonomiske problemer, og mange barn opplever skam, stigmatisering, depresjoner og negativ påvirkning av deres atferd og skolesituasjon som et resultat av fengslingen (Smith og Jakobsen, 2010, s. 216). Det er en tung byrde å bære at man som innsatt påfører pårørende, og kanskje spesielt sitt eget barn, belastning. Dersom barn av innsatte belastes gjennom sekundærprisonisering vil trolig soningsoppholdet oppleves mer belastende og tyngre også for den innsatte. Dette er muligens noe av grunnen til at flere innsatte ikke ønsker besøk av egne barn i fengselet. De ønsker å skjerme barna fra fengselets invaderende side.

6.5.1 «Intensive parenting»

Begrepet «intensive parenting» innebærer at man som forelder er tett på barna og er i stor grad involvert i deres oppdragelse og hverdag. I følge Rafaela Granja, Manuela Ivone de Cunha og Helena Machado (2014) i teksten «Mothering for Prison and Ideologies of Intensive Parenting» er dette den nåværende dominerende modellen for foreldreskap i vestlige land. Dette er en trend som i økende grad er blitt sett i populærkulturen, ekspertisediskurser og sosialpolitikk (Granja m.fl. 2014). I hovedsak dreier denne ideologien seg om at det forventes mer av foreldre i dag enn hva vi har sett tidligere. Det er et økende fokus på foreldrerollen og det forventes at man som forelder spiller en sentral rolle i barnas oppvekst (Granja, m.fl. 2014, s. 1213). Slik det tidligere er i kapittelet er blitt nevnt foreligger det en tendens til å se kvinner som den primære omsorgsgiveren. Dette er bakgrunnen for Granjas (m.fl., 2014) påstand som at «intensive parenting»-modellen hovedsakelig går utover kvinner. I følge Granja (m.fl. 2014) forventes det at kvinners hovedrolle er «mor» dersom hun har barn. Videre forventes det at mødre skal «ofre seg selv», være fullstendig forpliktet til å oppdra barna, gi ubetinget kjærlighet og oppmerksomhet og til å være utstyrt med morsinstinkt (Granja, m.fl., 2014, s. 1214).

Evnen til foreldreskap knyttes til økonomi, tid, helse og sosial støtte, som interagerer med sosial klasse og status, i følge disse ideologiene (Granja, m.fl., 2014, s. 1214). Kvinner som blir sendt i fengsel blir generelt utsatt for økonomisk og sosial berøvelse som i enkelte tilfeller blir kumulativt kombinert med materiell fattigdom, lave utdanningsnivåer, mangel på passende bolig, kriminelle rulleblad, rusmiddelmisbruk, utsettelse for fysisk og seksuell vold, psykiske problemer og aleneforsørgerkap (Granja, m.fl., 2014, s. 1215). De er i følge «intensive parenting»-ideologier ikke i stand å utføre de handlingene foreldreskapet forventer

av dem. Kvinnene i fengsel står derfor i et skille der det på den ene siden forventes at de skal være investerte i barnas hverdag, mens de på den andre siden fratras muligheten til å utføre handlinger som assosieres med «godt foreldreskap» (Granja, m.fl., 2014, s. 1216). På denne måten er de ikke bare dobbelt avvikende i form av å både avvike som samfunnsborger og som kvinne. De er også avvikere fra det som forventes av en «god mor».

Innsatte mødre har ikke den samme muligheten til å ta del i sine barns liv som det samfunnet forventer av dem. De kan kun følge med på barnas liv fra fengselet og tvinges indirekte inn i en mer passiv foreldrerolle. I flere tilfeller er de også nødt til å gi omsorgs- og forsørgeransvaret over til andre voksenpersoner mens de soner. Kristine opplever dette. Barna hennes bor hos søsteren under hennes soningsopphold. Selv om hun fortsatt har forelderansvaret for barna, mister hun den daglige omsorgen. I tillegg er barnas far død, noe som gjør at Kristines ansvar som forelder er ekstra skjerpet.

«Intensive parenting» og sekundærprisonisering kan knyttes sammen i den forstand at begge begrepene beskriver en belastning for barn av innsatte som er uskyldige i situasjonene. Barna opplever at de går glipp av den omsorgen de etter «intensive parenting»-ideologier kan føle de har krav på. Samtidig som fengslingen gjør at mødrene mister muligheten til å være investerte i barnas liv, mister også barna muligheten til en investert mor. Det er ikke bare den innsatte kvinnen som taper på dette, men også barna hun er mor til.

Når man analyserer og drøfter kjønn og kjønnets påvirkning på opplevelser er det sentral å ta høyde for de kulturelle betingelsene som foreligger. Det ble tidligere poengtert at belastningene menn og kvinner opplever rundt tapet av kontakt med pårørende under soning i stor grad kan knyttes til kjønnsrollemønsteret som er aktuelt i den kulturen man utfører studien i. Det samme gjelder her. Spørsmålet er om «intensive parenting» i like stor grad rammer kvinnene i nordiske land. I Norge, der kulturen i større grad preges av likestilling (Mathiassen, 2017, s. 383), forventes det i større grad at fedre er aktive deltakere i barnas liv. Tapet av denne muligheten kan derfor oppleves vel så belastende for innsatte menn som kvinner. Det kan derfor tenkes at det i større grad handler om hvem som hadde forelderansvaret forut for innsettelsen snarere enn kjønn til forelder.

7 Opplevelser av helsetilbud i fengsel

Helse er en sentral levekårskomponent. Å inneha god helse er et gode i seg selv, i tillegg til at det åpner opp for andre levekårssteder, slik som yrkesaktivitet og sosial kontakt (Revolv, 2015, s. 36). God helse er derfor en viktig del av livet vi lever. Svekket eller dårligere helse kan ses som en stor belastning. I en undersøkelse utført av SSB kommer det frem at innsatte har generelt dårligere helse enn den generelle befolkningen, både når det kommer til fysisk og psykisk helse (Revolv, 2015, s. 27). I følge Torbjørn Skarðhamar (2003, s. 46) har innsatte et relativt høyt medisinkonsum og blir henvist til legespesialister eller sykehus oftere enn den resterende befolkningen. Den dårligere helsen gjenspeiles også i andre levekår, som generelt er dårligere for innsatte (Revolv, 2015, Skarðhamar, 2003).

I denne oppgaven er ikke årsaken til helseutfordringene i fokuset, men snarere hvordan de innsatte kvinnene opplever disse helseutfordringene i det fengselet de soner i, da med spesielt fokus på opplevelsen av helsetilbudet. Det er sentralt å påpeke at opplevelsen av tilbudet i stor grad er subjektivt og avhenger av flere faktorer. Eksempelvis er opplevelsen av tilbudet *forut* for innsettelsen sentral. For enkelte innsatte vil tilbudet i fengsel være bedre enn det de opplever på utsiden, mens det for andre vil være omvendt. Hvordan man opplever helseutfordringene knyttes også til hvordan man opplever helsetilbudet. Det avhenger av hvilke ressurser man har å spille på. Slik det ble belyst i forrige kapittel kan for eksempel familierelasjoner eller relasjoner til andre medinnsatte være en viktig ressurs. Disse relasjonene kan gjøre at helseutfordringene oppleves mindre belastende.

Informantene i dette prosjektet forteller om en rekke ulike helseproblemer, deriblant rusproblematikk, kroniske sykdommer og psykiske plager og lidelser, slik som angst. Historisk sett har helsetematikk i stor grad vært sentrert rundt fysiske helseplager. I senere tid har psykisk helse fått en større plass i samfunnsbildet. Fysisk og psykisk helse henger sammen. Eksempelvis kan en psykisk lidelse gi økt risiko for fysiske helseproblemer, og omvendt (Oslo Universitetssykehus, 2018). Dette kapitlet vil ta for seg både fysisk og psykisk helse. Det vil innledningsvis bli gitt en gjenforklaring av hvordan normalitetsprinsippet henger sammen med helsetilbudet. Videre vil det bli gitt eksempler på hvordan informantene i denne avdelingen opplever at helsetilbudet i fengselet ikke er

tilfredsstillende nok. Her vil det være særlig fokus på at de ikke opplever å bli tatt seriøst når det kommer til deres helseplager. Det oppleves problematisk å få helsehjelp fra spesialist utenfor fengselet og det oppleves vanskeligere å få tak i de medisinene de mener de har behov for. Deretter vil det foreligge et delkapittel om de innsattes muligheter for fysisk aktivitet under soningsoppholdet og avslutningsvis hvilke opplevelser de innsatte har rundt rusmestring i fengselet.

7.1 Normalitetsprinsipp og helsetilbud

Dårligere helse skal ikke være en del av straffen innsatte påføres. Innsatte i Norge har etter normalitetsprinsippet krav på samme helsetilbud i fengsel som utenfor (Engbo, 2017). Slik det ble presentert i kapittel 5 er det de relevante myndighetene som har ansvar for helsetjenestene og ikke kriminalomsorgen. Det betyr at helsepersonellet i fengsel er preget av importmodellen, noe som innebærer at leger, sykepleiere og annet helsepersonell ikke er ansatt av kriminalomsorgen, men av den aktuelle kommunen. Dette er med på å sikre at innsatte får samme behandling etter samme standard som de øvrige borgerne (Storvik, 2011, s. 39).

Til tross for disse prinsippene gir mine informanter uttrykk for å være svært misfornøyde med helsetilbudet i fengslene. Marie uttaler blant annet: *«Jeg bodde i tre forskjellige fengsel, og har dessverre ingenting godt å si om helsetilbudet i fengsel»* (Marie). Andre informanter uttaler også at de opplever å få et dårligere tilbud i fengselet enn hva som er tilfellet utenfor fengsel. Den største belastningen ved helsesystemet er i følge kvinnene at de ikke opplever å bli hørt og møtt i sine utfordringer.

«De [betjentene] tar liksom ikke ting på alvor. Og så er det veldig dårlig samarbeid (...) Det er veldig lite kommunikasjon mellom dem. Du kan liksom si en ting til en, som sier han skal si det videre, og så skjer det liksom aldri. Og en som var her, hun var veldig dårlig. Men de brydde seg ikke så mye» (Amanda).

For innsatte er fengselsbetjentene ofte de første som kontaktes i forbindelse med helseproblemer. Det er vanligvis betjentene som tar beskjeder videre til helsepersonellet og sørger for at de innsatte får kontakt med det personellet som er aktuelt i situasjonen. Flere av

kvinnene opplever at betjentene ikke tar dem seriøst og at problemstillingene ikke blir tatt alvorlig. Kvinnene forteller blant annet at de har opplevd at medinnsatte har vært alvorlig syke, og at ingen tok tak i dette og gav dem den hjelpen de trengte: *«En som var her, hun var veldig dårlig. Men de brydde seg ikke. Og til slutt når hun ble kjørt til sykehuset så sa de at hvis hun ikke hadde kommet nå, så kunne hun ha dødd»* (Amanda). Camilla forteller lignende historie der en annen innsatt hadde hatt prolaps i ryggen og lå og gråt i tre dager uten å få den hjelpen hun trengte.

Her er det sentralt å kommentere at dette er kvinnes egne oppfatninger av situasjonene. Ved disse utsagnene får vi kun deres side av historien. Dersom betjentenes side også hadde blitt hørt kan det hente at historien hadde blitt fremstilt annerledes. Et annet poeng som er viktig å poengtere er at det ut fra disse sitatene ikke kan garanteres for at historiene Camilla og Amanda forteller egentlig er den samme historien. Slik det ble presentert i forrige kapittel om innsattes relasjoner til medinnsatte, forteller informantene selv om høy grad av sladding og ryktespredning i fengselet. Hanne fortalte blant annet at *«en fjær blir til ti høns»* og det kan jo tenkes at dette har vært tilfellet i historiene til Camilla og Amanda. Hovedfokuset i denne avhandlingen er likevel ikke hvorvidt informantenes utsagn er faktamessig korrekte. For Amanda og Camilla er dette virkeligheten. Det er nettopp dette som er en feminologisk studie, der informantens virkelighet står i fokus.

Hanne forteller at den manglende oppmerksomheten fra betjentene når det kommer til helserelevante utfordringer får henne til å føle seg mindre verd: *Man føler seg ikke så mye verdt da. (...) Noen [betjentene] er jo veldig omsorgsfulle, andre igjen er liksom... maskiner. De har ikke følelser, virker det som»* (Hanne). Amanda er den informanten som kanskje sterkest uttrykker sin misnøye med helsetilbudet. *«Helsen min blir bare verre og verre her»* forteller hun. Dette begrunnes med at hun ikke opplever å bli tatt seriøst. I følge henne selv får hun kun tilbud om å møte helsesøster når hun selv ønsker en legetime. *«Altså når de sitter og sender papirfly til hverandre. Da sier det kanskje litt! Og hvis du er i dårlig form da, så sier de bare at du kan gå til helsesøster. Men det er jo ikke noen lege det!»*

Innsatte har i følge pasientrettighetsloven krav på å få behandling utenfor fengselet dersom det skulle være nødvendig (Kriminalomsorgen, I). Dette gjelder for eksempel for

helseproblemer som krever spesialistbehandling. Marie opplever derimot at det å skaffe helsehjelp utenfor fengselet ikke er så lett som det burde være:

«Og det er sånn at, og så og så heter det, liksom hvis du føler at du ikke får tilstrekkelig hjelp eller at du ikke får den behandlingen, eller du ikke er fornøyd med den behandlingen, så har du krav på å bruke en lege på yttersiden, men da liksom må du, at du kan få en permisjon eller fremstilling til å dra på den legetimen. Og hvis ikke så er det ikke greit. Så det er litt sånn da» (Marie).

Med andre ord opplever Marie at kravet om å få en annen legebehandling enn den det er tilrettelagt for i fengselet ikke oppfylles. Til tross for at de innsatte har mulighet til å få helsehjelp på utsiden av fengselet med tilretteleggelse av permisjon eller fremstilling, skal dette passe inn i en ellers travel fengselshverdag, der blant annet underbemanning av personell er en utfordring. Hanne har en lignende fortelling. Hun forteller at hun trengte en tannlegetime på grunn av en kronisk sykdom i kjevepartiet. Hanne forteller at betjentene sa de hadde bestilt legetimen. Dette viste seg i etterkant å være feil. Hun forteller videre at hun må vente lenge på legetimen og at man ikke får vite på forhånd når timen er. På grunn av sikkerhetstiltak får man som innsatt ikke vite om legetimen før kort tid før avreise. Dette skaper en del frustrasjon hos de innsatte. Som innsatt har du mye tid til å tenke på helseproblemene du står ovenfor. Disse helseplagene kan derfor oppta en stor del av hverdagen, noe som ikke nødvendigvis hadde vært tilfellet utenfor fengsel. Dette kan være noe av grunnen til at helseplagene oppleves ekstra belastende under fengselssoningen.

I utvalget til JURK (2018, s. 53) oppgir halvpartene av kvinnene at de gikk på reseptbelagte medisiner før soning. Dette tyder på at mange innsatte har eller har hatt en form for sykdom med behandlingsbehov. Informantene i denne avhandlingen belyser at de opplever at det er vanskelig å få tak i de medisinene de selv mener de har behov for under soningen. Lignende opplevelser ser vi også i JURK-rapporten der 56% av kvinnene som gikk på reseptbelagte medisiner fikk samme medisin i fengsel, 18% fikk ingen medisin, mens 25% fikk erstatningsmedisin. Over halvparten av kvinnene som fikk erstatningsmedisin poengterte at denne ikke fungerte tilsvarende (JURK, 2018, s. 55). Marie forteller at mangelen på forståelse for behov av medisiner er noe hun ofte hører fra andre innsatte:

«Og så hører man fra andre, og folk kommer inn. Og så la oss si du har en sykdom du har hatt hele livet. Og du har funnet ut at, ja, liksom sånn og sånn, det er det som hjelper meg, og de og de medikamentene. Ja, la oss si en hudsykdom da. Så kommer du inn hit her, så skal du liksom ikke få bruke de produktene som du vet funker. Og den kunnskapen du har. Det er liksom sånn «jeg er lege og jeg vet best» (Marie).

For Amanda fører dette til at hun ikke føler hun får den hjelpen hun trenger: *«Jeg får ikke den hjelpen jeg trenger. Allergimedisin får jeg ikke. Jeg sier at jeg trenger den, men jeg får den ikke. Og jeg begynner å klø i hele ansiktet og blir dekket av blod til slutt liksom, men de sier at jeg bare ikke må klø» (Amanda).* Sofie forteller at det er lett å få tak i paracet i fengselet, men at andre medisiner er svært vanskeligere å få tak i. Dette er igjen situasjoner som fører til mye frustrasjon hos de innsatte. Selv om begrenset tilgang på medisiner ofte begrunnes som et sikkerhetstiltak fører det til at de innsatte ikke føler seg sett og hørt. De opplever å miste rettigheter og svekket helse på grunn av dette. Igjen er dette et eksempel på at informantene ikke føler seg sett og hørt.

Følelsen av å ikke bli møtt med sine helseturfordringer kan ses i lys av Crewes (2011) «Depth, weight and tightness»-teori. Å oppleve å ikke bli sett og hørt fører til at soningen oppleves ekstra belastende. Eksempelvis kan følelsen av å bli oversett føre til at soningen oppleves «dypere». «Dybde» viser til følelsen av å være utrygg. Slik enkelte av informantene uttaler er de ikke overbevist om at noen ville hjelpe dem dersom de skulle komme ovenfor alvorlige helseproblemer. Dette resulterer også i at tillitten til betjentene svekkes, noe som igjen styrker følelsen av «dybde» (Crewes, 2011). Informantenes opplevelse av å bli oversett ses også som et tap av rettigheter og privilegier.

I «Pains of Imprisonment» trekker Sykes frem at innsatte blir fratatt en rekke goder, men fortsatt får tilrettelagt grunnleggende materialistiske behov og medisinsk behandling (Sykes, 2007). I det norske fengselssystemet er det, som vist tidligere, normalitetsprinsippet og importmodellen som skal sikre den medisinske behandlingen. Informantenes opplevelser er eksempler på at dette ikke alltid er tilfellet. Informantene forteller at de *ikke* får den behandlingen de opplever å ha behov for. Dette er i stor grad en juridisk rettmessig diskusjon, knyttet til hva kvinnene har rett til og krav på. I denne sammenhengen er ordet «opplevelse» sentralt. Opplevelsen av helsetilbudet ses antagelig forskjellige etter hvilken side man står på,

slik det er blitt nevnt tidligere. Mens informantene opplever å ikke få det tilbudet de føler de har krav på, kan helsepersonellet ha en opplevelse av at tilbudet er tilfredsstillende nok da de ser fengselssystemet fra et annet ståsted.

Kristine har et annet syn på helsetilbudet enn de andre informantene som har blitt presentert så langt. Hun opplever ikke at tilbudet er spesielt dårlig: *«Jeg synes jo egentlig utgangspunktet er det veldig bra, eller ikke veldig bra, men bra»* (Kristine). Hun forteller videre at hun til tross for dette har brukt fastlegen sin på utsiden mye under soningsoppholdene. Hennes fastlege ringer til fengselet og sender reseptene til fengselet. En utfordring ved å være innsatt i fengsel, som blant annet blir løftet frem av JURK (2018, s. 56), er at man som pasient har anledning til å bytte fastlege dersom man skulle ønske det, mens man i fengsel er henvist til å bruke fengselslegen.

Dette er en spesielt aktuell problemstilling for kvinnelige innsatte, da rapporten til JURK (2018) viste at enkelte av kvinnene unngikk å oppsøke helsehjelp da fengselslegen var en mann. Flere av de innsatte kvinnene har erfaringer med overgrep, slik det er blitt pekt å en rekke ganger tidligere i avhandlingen. Dette resulterer i at kvinnene kan ha negative opplevelser med menn, og derfor også problemer med å forholde seg til en mannlig lege (JURK, 2018, s. 56, Sivilombudsmannen, 2016, s. 43). Det er også et poeng at kvinnene ikke nødvendigvis trenger å ha negative opplevelser med menn for å ønske å ha et kvinnelig helsepersonell. Det kan også tenkes at kvinnene rett og slett synes det er mer komfortabelt å snakke om kvinnehelseproblematikk med en kvinnelig lege. Dette er noe de i mindre grad har mulighet til i fengsel.

Da Kristine ble spurt om hun opplevde helsetilbudet som bedre på utsiden av fengselet svarte hun: *«Både ja og nei. For da hadde jeg ikke fulgt det opp selv. Da hadde jeg sikkert hatt de samme problemene som jeg har tidligere. Da hadde jeg sikkert ruset meg også, hvis jeg kom ut nå. Og da, da hadde det ikke blitt så mye ... tatt så mye vare på meg selv da»* (Kristine). For Kristine er helsetilbudet i fengselet altså mer positivt betinget enn for de andre informantene. Dette begrunnes i at helsetilbudet i fengselet fører til at noen følger opp problemene hennes, noe som ikke hadde vært tilfellet på utsiden grunnet en rushistorikk. Denne oppfølgingen er spesielt sentral da Kristine har kroniske sykdommer som krever oppfølging.

7.2 Psykisk helse

En landsdekkende undersøkelse i norske fengsler konkluderte, i følge JURK (2018, s. 54) med at innsatte har betydelig høyere grad av psykiske lidelser enn den generelle befolkningen. Dette kommenteres også i Sivilombudsmannens rapport fra 2016 (s. 41). I følge JURK (2018) sitt utvalg er det kun 8% som oppga at de *ikke* hadde tegn på psykisk lidelse. 54% av de innsatte oppgir at de har slitt psykisk i løpet av tiden som innsatt i fengselet (JURK, 2018, s. 54). Innsatte med psykiske lidelser er, i følge Sivilombudsmannen (2016, s. 41), en ekstra sårbar gruppe. Tall fra JURK (2018, s. 53) viser at mens seks av ti kvinner slet med angst under soning, gjelder dette for fire av ti menn. Kvinnene slet også i langt større grad med angst før soning sammenlignet med mennene. Mens en femtedel av mennene oppga at de hadde forsøkt å ta sitt eget liv før soning, gjaldt dette dobbelt så mange av kvinnene. Dette tyder på at kvinner har et særlig behov for psykisk helsetilbud under soningsoppholdet.

Flere av informantene i denne avhandlingen kommenterte til tross for dette at det ikke er så lett å få psykologisk hjelp som det de skulle ønske. Lignende uttalelser fremlegges også i JURKs undersøkelse (JURK, 2018, s. 56). Hanne forteller at hun hadde satt pris på større psykologisk oppfølging. Hun har ulike psykologiske traumer, blant annet det faktum at to av hennes brødre tok selvmord i fengsel under soning. Dette fører til at hun opplever fengselsoppholdet som ekstra belastende. Hun forteller at dette oppleves særlig vanskelig i år, da det er første året siden brødrenes dødsfall der hun har vært rusfri. Ved tidligere soningsopphold har hun blitt flyttet til psykiatrisk avdeling da fengselsbelastningen ble for stor. Hanne uttrykker manglende muligheter til å snakke om dette traumet under fengselsoppholdet:

«Jeg har liksom prøvd, fordi i morgen så er det jo åtte år siden den første broren min tok livet sitt. Jeg har jo vært rusa gjennom hele tiden etterpå. Så dette er liksom første nyktre dagen da, hvor jeg faktisk må kjenne på følelsen og sånn. Så hvis du prøver å få en samtale, så er det ... De [betjentene] vet sikkert ikke hva de skal svare, for de har sikkert ikke kompetansen til det» (Hanne).

Hanne opplever betjentene som lite forståelsesfulle, eller lite opplyste om selvmordtematikken. Dette er for så vidt forståelig, da selvmord for mange er et vanskelig tema som kan innebære flere komplekse følelser. Tematikken kan også kreve faglig kompetanse (LEVE, udatert, Helsedirektoratet, B). Hanne har i liten grad tilgang til psykologisk hjelp. Et viktig poeng her er at psykologisk hjelp kan være utfordrende å få tak i også utenfor fengselet, for eksempel på grunn av lange køer og ventelister. Prinsippet i norsk

kriminalomsorg er at man ikke skal få dårligere helsehjelp i fengsel. Man skal med andre ord få lik behandling som man ville fått på utsiden, ikke nødvendigvis et *bedre* tilbud. Likevel er innsatte en særlig sårbar gruppe, slik vi kan se av statistikken for antallet som har psykiske utfordringer (JURK, 2018, Sivilombudsmannen, 2016). Innsatte har med dette som bakgrunn et særlig behov for oppfølging.

7.3 Fysisk aktivitet, treningstilbud og vektøkning

Fysisk aktivitet er en sentral forutsetning for opprettholdelse av god psykisk og fysisk helse. Tilbudet om fysisk aktivitet i fengsel kan ses som et «hybridtilbud» som tildels er iverksatt som et helsetilbud og tildels som et aktivitetstilbud. Da fysisk aktivitet henger tett sammen med god helse vil denne tematikken bli drøftet i dette kapittelet. Aktivitetstilbud i fengsel vil bli drøftet i neste kapittel, men inkluderer da ikke fysisk aktivitet.

Det er godt dokumentert at regelmessig fysisk aktivitet gir stor helsegevinst (Oslo Universitetssykehus, 2018, Helsedirektoratet, A, Folkehelseinstituttet, 2019). I følge Sivilombudsmannen (2016, s 39) egner fysisk trening seg som en del av et rehabiliteringsprogram for særskilt utsatte grupper slik som psykisk syke og rusmiddelmissbrukere. Mennesket er skapt for bevegelse. Et stillesittende liv fører derfor til økt sykdomsrisiko (Helsedirektoratet, A, s. 5). Blant annet er det med på forebygge utvikling av hjerte-karsykdommer, høyt blodtrykk, diabetes type 2, overvekt og ulike kreftformer (JURK, 2018, Helse- og omsorgsdepartementet, m.fl., 2005-2009).

Slik det allerede er blitt poengtert en rekke ganger tidligere begrenses innsattes frihet og autonomi kraftig under fengselssoningen. Dette innebærer også at bevegelsesfriheten begrenses i større og mindre grad (Sykes, 2007, Sivilombudsmannen, 2016, JURK, 2018). Begrensningene for fysisk aktivitet i fengslene medfører en økt risiko for inaktivitet, som kan ha en negativ effekt på innsattes helse.

Omfanget av reduserte muligheter for fysisk aktivitet henger sammen med fengselets sikkerhetsnivå. I et høysikkerhetsfengsel tilbringer den innsatte mye tid på cellen, mens innsatte ved lavere sikkerhet har mulighet til å bevege seg rundt på området i større grad. Uavhengig av sikkerhetsnivå er det liten tvil rundt at man i de aller fleste tilfeller beveger seg langt mindre under soning enn ellers. Fengselsområdet er et relativt avgrenset området

geografisk sett. Alt den innsatte skal i løpet av en dag ligge innenfor kort rekkevidde. For eksempel trenger ikke innsatte lengre å komme seg på jobb på den andre siden av byen, da jobben i fengselet gjerne ligger i nabobygget. Helsedirektoratet (2013) skriver i «Helse- og omsorgstjenester til innsatte i fengsel» at siden innsatte har begrensede muligheter til bevegelse har de særlig behov for å delta i tilrettelagt aktivitet, da inkludert fysisk aktivitet.

Flere av informantene i denne oppgaven gir uttrykk for å ha en relativt inaktiv hverdag. Sofie, Hanne og Amanda forteller bant annet at de bruker mye tid på å se på film og eventuelt lese bøker. Flere av informantene deltar i fengselets arbeidstilbud, som vil være tema for neste kapittel, men dette er tvilsomt nok i seg selv til å oppfylle anbefalt nivå av aktivitet fra helsedirektoratet.

I fengselet som informantene soner i på intervju tidspunktet har de innsatte tilgang til treningsrom. Slik det ble presentert i første analysekapittel tar ikke Amanda og Camilla i bruk treningsrommet, da de opplever det som ubehagelig å bli overvåket i denne situasjonen. Hanne forteller at hun ikke tar i bruk treningsrommet da hun har «bakteriefobi» og ikke opplever renholdet som tilfredsstillende nok. Marie forteller derimot at fengselsoppholdet har gitt henne en treningsglede som hun ikke hadde forut for innsettelsen:

«Men etter at jeg begynte å gå ned litt for at jeg følte at jeg måtte, jeg ville prøve å gå ned noen kilo. Og, og så plutselig så var det jo bare, trening det er jo faktisk deilig. Og så kjente jeg liksom, det var som om jeg bare fikk lufta hodet, og kjente at jeg, ja, bare kjente sånn her velvære etterpå (...) Jeg kjente så bra jeg fikk det, og den vevlæren det ga meg. Så har jeg på en måte blitt avhengig av det. Og så ja, begynte å låne, ja, vi har jo tilgang på bibliotek her, så begynte å låne bøker, alt mulig av treningsbøker. Liksom ja. Sette meg liksom litt inn i det. Jeg hadde jo aldri trent før» (Marie).

For Marie er treningen et viktig avbrekk fra fengselshverdagen. Hun forteller også om hvor sentralt det har vært at hun på lavere sikkerhet har hatt muligheten til å trene når hun selv ønsker, kontra til faste tider, som er tilfellet ved høysikkerhet. Hun gir uttrykk for at treningen er en slags form for terapi. Hun drar for eksempel ofte og trener for å få utløp for negative følelser. Marie uttrykker også at hun ønsker å fortsette med treningen etter løslatelsen.

Inaktivitet i fengselshverdagen kan være en av årsakene til at flere av kvinnene forteller at de har gått mye opp i vekt under soningsoppholdet. Marie forteller at hun har gått opp 16 kg siden soningsstart, mens Camilla forteller at hun har hatt en vektøkning på 12 kg. Kristine forteller at hun har ansvaret for «klesbua» i fengselet som tilbyr brukte klær til kvinner, blant annet fordi de har gått mye opp i vekt under soningsoppholdet. Dette kan tyde på at det er et problem for flere av kvinnene som soner i fengsel. Vektøkningen kan med første øyekast virke som en triviell belastning. Verdens helse organisasjon, WHO, skriver derimot:

«Carrying extra fat leads to serious health consequences such as cardiovascular disease (mainly heart disease and stroke), type 2 diabetes, musculoskeletal disorders like osteoarthritis, and some cancers (endometrial, breast and colon). These conditions cause premature death and substantial disability» (WHO, 2013).

Konsekvensene WHO lister opp har en tendens til å bli assosiert med alvorlig overvekt. WHO poengterer derimot at risikoen for helseproblemer starter allerede ved svak overvekt (WHO, 2013). Alvorlig overvekt kan i verstefall føre til død, mens lettere overvekt kan også få store konsekvenser for livskvaliteten. Marie beskriver at det nettopp er den økte livskvaliteten som er hovedårsaken til at hun fortsetter med treningen.

Hvorvidt informantene som kommenterer at de har opplevd vektøkning under soningsoppholdet er overvektige eller ei, er ikke noe jeg har belegg for å kommentere. Det som derimot kommer frem av intervjuene er at de opplever dette som en belastning. Uavhengig av om vektøkningen har ført til overvekt eller ikke, er det heller ikke til å komme bort i fra at eksempelvis 16 og 12 kg vektøkning er relativt mye på et så kort soningsopphold. Overvekt er et globalt problem (Djalalinia, m.fl., 2015). I følge Djalalina, m.fl. (2015) bør dette behandles som en viktig offentlig helseprioritet. Slik vi også har sett i rapportene fra JURK og Sivilombudsmannen, burde fengslene i større grad tilrettelegge for økt fysisk aktivitet i både lavsikkerhets- og høysikkerhetsfengsler. Dette vil kunne forbedre de innsattes helsesituasjon og dermed også øke soningskvaliteten.

7.4 Rusmiddelmissbruk og rusmestring

Innsatte i fengsel er overrepresentert når det kommer til rusmiddelproblematikk, sammenlignet med den øvrige befolkningen (Bukten, 2016, s. 20, Skarøhamar, 2003).

Mellom 60 og 70% av de innsatte rapporterer som rusmiddelmissbruk forut for innsettelsen (Mjåland, 2016, Skarðhamar, 2003). 50% kategoriseres i følge Kristian Mjåland (2014) som «heavy drug users», eller «tunge stoffmissbrukere» noe som innebærer at de har et sterkt behov for behandling. I følge Sivilombudsmannen er kvinnelige innsatte klart mer rusbelastede enn mannlige innsatte (Sivilombudsmannen, 2016, s. 14, 44). Dette gjenspeiles i utvalget til dette prosjektet der flere av kvinnene soner for rusmiddelrelaterte dommer. Det er verdt å merke seg at det er utfordrende å måle hva som ligger i «rusmiddelmissbruk». Enkelte vil vurdere et hvert inntak av ulovlige rusmidler som missbruk, mens andre har en noe høyere terskel (Skarðhamar, 2003). Helsetjenester og rusmestring har som formål å fremme idealet om rehabilitering og bidra til humanitet i straffegjennomføringen (JURK, 2018, s. 53). Målet er derfor å hjelpe innsatte til å bli rusfrie, slik at tilbakefallssannsynligheten til kriminalitet reduseres.

Av de seks kvinnene som ble intervjuet nevnte fire av dem at de har eller har hatt et avhengighetsforhold til rusmidler. Marie forteller at hun har vært mye frem og tilbake, men at de siste 20 årene av livet hennes stort sett har vært preget av rusmiddelmissbruk: *«Jeg har jo ja, hatt rusproblemer og eeh, gått på metadon, og ja, det har veldig sånn, til og fra, i forhold til rus da. Men det har jo på en måte preget livet mitt i de siste 20 årene. Og det er jo derfor jeg sitter her og da»* (Marie). Kristine har lignende historie, men forteller at rusmiddelmissbruket tok særlig fart etter at mannen døde i en politijakt. Frem til da hadde hun levd et relativt normalt liv. Camilla har også et vanskelig forhold til rusmidler og har bodd på gata i flere år som resultat av dette. Hanne har aktivt brukt rusmidler store deler av livet, men forteller at hun nå klassifiserer seg som «tidligere rusmiddelmissbruker» da hun ikke lenger ruser seg.

Kvinnene har ulike opplevelser med rus forut for innsettelsen og har med dette også ulike opplevelser av tilbudet de mottar i fengsel. Marie og Kristine soner ved fengselets rusmestringsenhet. Dette er en enhet de innsatte selv må søke seg inn på og fungerer som et supplement til helse- og omsorgstjenesten (Helsedirektoratet og Kriminalomsorgsdirektoratet, 2016, s. 8). Både Marie og Kristine uttrykker å være svært forøyde med dette tilbudet. De forteller at det oppleves som en helt annen verden å sone ved denne enheten, kontra de andre avdelingene i fengselet. Kristine forteller at hun har deltatt på rusmestringsprogrammet under flere soningsopphold og at hun håper på å lære litt for hver gang. Marie forteller at hun ikke

kan få roset personalet ved rusmestringen nok. De har hjulpet henne på en rekke punkt, for eksempel å få kontroll på økonomien frem til løslatelsesdato. Dette er noe hun ikke hadde klart på egenhånd. Hun forteller også at de har bedre tilgang til psykologisk hjelp, deriblant ukentlige samtaler med psykolog. Dette er noe kvinnene på de andre avdelingene skulle ønske de hadde mer av. For Marie gir rusmestringen et håp om at hun en gang skal klare å leve rusfritt etter løslatelse.

Hanne og Camilla, som ikke har tilbud om å sone på rusmestringsenheten, har en annen opplevelse. Hanne forteller at hun ikke lenger ruser seg, men at de andre innsattes snakk om rusmidler og medisiner oppleves som en «trigger». Slik det ble presentert i forrige kapittel er det lite rom for privatliv og det kan derfor være vanskelig å distansere seg fra disse samtaleemnene. Dette resulterer i at Hannes viljestyrke settes på prøve og hun blir urolig for om hun klarer å holde seg rusfri etter denne eksponeringen. Hun forteller blant annet at hun er bekymret for å dra til Oslo etter løslatelse. Oslo er, i følge Hanne, en slags metropol for rusmiddelomsetning. Etter eksponeringen i fengselet er bekymringen for å oppholde seg i Oslo, eller bare reise gjennom, økende.

Camilla, som har vært sterkt avhengig av rusmidler i flere år, er spesielt misfornøyd med tilbudet. Misnøyen er knyttet til opplevelser rundt mottakelsen i fengselet. Hun forteller at hun på dette tidspunktet var sterkt preget av abstinenser. *«Jeg fikk jo veldig dårlig behandling her til å begynne med (...) Jeg tror ikke de vet hvordan de skal takle abstinenser og sånt her. For jeg ble bare putta inn på et rom, og der fikk jeg være liksom»* (Camilla). Camilla forteller videre at hun opplevde å ligge lenge alene og at ingen kom inn til henne for å sjekke at hun hadde det bra, det til tross for at hun opplevde å være i veldig dårlig form. *«Jeg skjønnte ikke at de kunne være så umenneskelige da. For jeg var dårlig, jeg var skikkelig dårlig da. Hvordan noen kunne la noen ligge sånn som jeg lå da»* (Camilla). Igjen opplever Camilla å ikke blir hørt eller forstått. Dette kan, slik det ble drøftet tidligere, føre til at fengselssoningen blir belastende i større grad, da det tydeliggjør følelsen av «dybden» fengselet bringer med seg.

JURK (2018, s. 61) poengterer at alle kvinner som har behov for og ønske om rusmestring bør få tilbud om dette. Camilla og Hanne gir ikke uttrykk for å ha søkt om rusmestring. Dette kan skyldes at Hanne ikke lengre ser seg selv som en rusmisbruker og derfor ikke ønsker denne hjelpen. Camilla har tilbud om behandling etter løslatelse, noe som kan være årsaken til at hun

ikke mottar behandling under soningsoppholdet. Det er også mulig at de har som om rusmestring men ikke fått dette innvilget da det er begrensede plasser.

8 Aktivisering i fengsel

Innsatte har, i følge straffegjennomføringsloven, plikt til å være i aktivitet under soningsoppholdet (Strgjfl, 2001, §3). Denne «aktiviteten» kan være i form av arbeid, opplæring, ulike program eller andre tiltak. Aktiviteten skal tilpasses det som er sikkerhetsmessig forsvarlig (Kriminalomsorgen, G). Tiltakene har blant annet som mål å redusere skadevirkningene fra fengselsoppholdet. Dette er med på å skape en meningsfull hverdag og er sentralt for å opprettholde god fysisk og psykisk helse (Sivilombudsmannen 2016, JURK, 2018). Deltakelse i aktiviteter har vist seg å ha en positiv effekt på innsattes helse. Bernice Elger (2009) forklarer hvordan innsatte som aktiviseres i fengselshverdagen blant annet får bedre søvnkvalitet enn de som ikke gjør det. Deltakelsen er også med på å reduseres stress og svekker bekymringen for medisinske og andre helserelaterede utfordringer (Elger, 2009). Tilbudet kan ses på som et forsøk på å ta bort eller minimere belastningen fengselsoppholdet påfører de innsatte. Derfor er aktivitetstilbudet en viktig del av normalitetsprinsippet, der tilbudene i fengselet skal etterligne hverdagen utenfor murene (Engbo, 2017).

Dette kapittelet vil diskutere noen av aktivitetene innsatte har mulighet til å delta i, og hvilke opplevelser informantene har knyttet til dette. Ulike fengsel har ulike tilbud. For å konkretisere og avgrense tematikken vil de aktivitetene informantene selv fortalte om under intervjuene være i fokus i denne sammenheng. Innsatte i andre fengsler kan ha et annet tilbud enn hva som er gjeldene for denne studiens informanter. Det vil være fokus på arbeidstilbud og utdanningstilbud, samt ulike kurs som de innsatte har mulighet til å delta på. Trening og fysisk aktivitet er også en sentral del av fengselets tilbud. I følge Straffegjennomføringsloven §21 har alle innsatte rett til fysisk aktivitet. Da denne tematikken ble drøftet i forrige kapittel om helsetilbudet i fengsler vil ikke dette få videre plass i kapittelet. Det er likevel sentralt å bemerke at trening er en vel så sentral del under aktivitetstilbudet som for helsetilbudet. Avslutningsvis vil det bli drøftet hvordan valgmuligheter kan bidra til å redusere belastningene knyttet til fengselssoningen, sett i lys av teorien «Depth, Weight and Tightness».

8.1 Arbeidstilbud

Slik det er blitt poengtert i tidligere kapitler styres fengslene ut fra et normalitetsprinsipp og hverdagen innenfor murene skal etterligne hverdagen utenfor så godt det lar seg gjøre (Engbo 2017, s. 327). Dette innebærer blant annet at innsatte i de fleste tilfeller får mulighet til å arbeide under soningsoppholdet. Sivilombudsmannen poengterer at så lite som en av tre kvinnelige innsatte var i arbeid forut for innsettelsen i fengsel (Sivilombudsmannen, 2016, s. 35). Dette lave tallet gjenspeiles også i utvalget til dette prosjektet der kun to av de seks kvinnene som ble intervjuet var i arbeid før soningsoppholdet. Med andre ord etterligner ikke arbeidstilbudet i fengsel nødvendigvis kvinnes vanlige hverdag. Å arbeide fulle arbeidsdager representerer snarere en omstilling enn en allerede eksisterende vane. Opplevelsen av fengselsoppholdet og arbeidstilbudet avhenger derfor i stor grad av utgangspunktet forut for innsettelsen. Arbeidsplikten kan oppleves både som et gode og som en belastning, avhengig av hvilke interesser man har, hvilke tilbud fengselet har tilgjengelig og om man vanligvis setter pris på å arbeide eller om man har et mer anstrengt forhold til dette.

Arbeidsdriften i fengslene har som hovedmål å gi kvalifikasjoner til arbeidslivet etter endt soning og tilby arbeidstrening. Dette skal bidra til mestring og motivasjon for videre arbeid. I tillegg gir det også sosialt samvær med andre innsatte (Kriminalomsorgen, G). En utfordring dette tiltaket møter er at arbeidsbehovene skal tilpasses ulike grupper innsatte (JURK, 2018, s. 40). De innsatte har ulike interesser og kompetansenivå. Dette gjør at det kan være utfordrende å tilrettelegge for meningsfullt arbeid for hver enkelt innsatt. JURK (2018, s. 40) skriver at arbeidstilbudet i fengsel stort sett er monterings- og pakkearbeid eller klassisk hus- og håndarbeid. Halvparten av utvalget til JURK oppgir at de er lite fornøyde med arbeidstilbudet, ca. en fjerdedel er veldig fornøyde og den siste fjerdedelen passe fornøyde (JURK, 2018, s. 41). Informantene i denne avhandlingen er i større grad enn JURKs utvalg positive til arbeidstilbudet, men deltar i ulik grad.

Marie, Kristine, Sofie og Camilla deltar i arbeidstilbudet under soning. De jobber alle på fengselets kjøkken under ulike stillinger. Sofie er utdannet institusjonskokk og har derfor fått tildelt denne stillingen også i fengsel. Hun er også en av kvinnene som var i jobb forut for innsettelsen. Sofie gir uttrykk for å sette pris på muligheten til å arbeide i fengsel:

«Jeg jobber som kokk her. Jeg er jo utdannet det, så de ble veldig glad når jeg kom hit. Jeg begynte å jobbe på kjøkkenet med en gang. Det er jo stort kjøkken her, der vi lager mat til de andre, og andre fengsel. Så jeg jobber der, litt avhengig av skift. Noen dager på kveldstid og andre ganger på dagen» (Sofie).

De tre andre hjelper delvis til på kjøkkenet og i oppvasken. Kristine deltar også i andre arbeidstilbud, slik som bilvask av tjenestebilene, samt at hun har ansvaret for «klesbua» som ble nevnt i forrige kapittel. Informantene forteller at arbeidstilbudet er en «flukt» fra fengselshverdagen. De opplever det som et gode, dette begrunnes blant annet med at det får tiden til å gå fortere. Kvinnene virker også fornøyde med kjøkkenarbeidet som arbeidstilbud. Camilla gir uttrykk for at det oppleves mer meningsfullt enn annet arbeid som fengselet tilbyr. *«Hvis jeg ikke hadde hatt oppvasken så hadde jeg ikke hatt noe å gjøre, da hadde jeg jobbet på verksted, sittet å brette pappesker liksom» (Camilla).* I tillegg forteller blant annet Kristine at arbeidet i oppvasken er et fint avbrekk fra all sosialiseringen fengselet krever av henne, da man stort sett står alene. Utfra det informantene forteller virker det også som om det er godt arbeidsmiljø mellom kvinnene som arbeider sammen.

Hanne og Amanda er uføretrygdet og arbeider derfor ikke i fengselet på intervjudtidspunktet. Til tross for dette har de arbeidet ved tidligere tidspunkt. Hanne arbeidet i oppvasken like etter innsettelse, men på grunn av sykdom orket hun ikke å fullføre dette arbeidet. Amanda jobbet i fengselets verksted ved et tidligere soningsopphold. Hun opplevde ikke dette arbeidet som positivt: *«Har bare vært på verkstedet da. Men det gjorde det egentlig bare verre å være her. Altså stå å telle skruer og pusse noen klosser liksom. (...) Det var mest kjedelig. Så jeg gjør ikke det denne gangen. Jeg er jo uføretrygda, så hvorfor skal jeg jobbe her inne da» (Amanda).*

For Amanda ble med andre ord arbeidet en belastning snarere enn et gode, slik det er for de andre informantene. Hun opplevde arbeidet som «kjedelig» og lite meningsfullt. Arbeidet gjorde derfor fengselsopplevelsen mer belastende for henne. Sivilombudsmannen (2016, s. 35-36) har kritisert denne arbeidsformen for å i for stor grad være rutinemessig arbeid samt at det i liten grad gir arbeidskvalifikasjoner som er nyttige etter løslatelse. At Amanda er uføretrygdet gjør muligens arbeidsoppgavene ekstra meningsløse da hun vet at hun ikke skal arbeide etter løslatelse uansett. Det kan tenkes at dette svekker motivasjonen for å delta i

arbeidstilbudet under soningsoppholdet, til tross for at arbeidet kunne vært en positivt opplevelse.

Å delta i arbeidet i fengsel fører til at man mottar noe mer dagpenger enn man ellers ville gjort. Marie forteller at man som innsatt får 48 kroner per dag, og dersom man er i arbeid under soningen mottar man 70 kr per dag. Kriminalomsorgsdirektoratet oppgir også at satsen for dagpenger ligger på 70 kr for ordinær arbeidsdeltakelse (Kriminalomsorgsdirektoratet 2018). Flere av kvinnene forteller om lange arbeidsdager, gjerne opp mot tolv timer. De kommenterer også at de synes de får dårlige betalt for arbeidet de utfører. Med andre ord er timebetalingen nesten ikke-eksisterende. Det er så klart ikke meningen at de innsatte skal tjene store summer på arbeidet de utfører i fengselet. Likevel er det slik at fengselsvesenet trolig sparer store summer på å la innsatte utføre arbeid som uansett måtte blitt utført for at institusjonen skal gå rundt. Dersom ikke innsatte hjalp til på kjøkkenet måtte jo noen utenfra bli ansatt til å utføre dette arbeidet. Lønn er også en viktig motivasjonsfaktor for å opprettholde arbeidsrutinene. I tillegg ville det å få en tilfredsstillende utbetaling vært i tråd med normalitetsprinsippet, da man tross alt får betalt langt mer enn 70 kr per dag for de fleste arbeidsoppgaver utenfor fengselet.

Denne problemstillingen er kanskje mest aktuell fordi flere av de innsatte forteller om en vanskelig økonomisk situasjon, både som resultat av soningsoppholdet og faktorer som forelå forut for innsettelsen (Sivilombudsmannen, 2016, JURK 2018). Marie forteller blant annet at hun må snu om på hver eneste krone for å få råd til dagligdags varer. «[Det] er jo vanskelig å leve på 70 kr dagen. Det er jo litt sånn, det er jo ikke mye du får da liksom. Er jo ikke nok til en pakke tobakk på en uke. Så trenger du en hårfarge og litt shampoo, så er det jo katastrofe» (Marie). I tillegg må de innsatte betale for ringetid til pårørende og slik det ble poengtert i kapittel 6 oppleves dette som en stor utgift. Dårlig økonomi kan blant annet være et resultat av at den innsatte mister muligheten til å arbeide under soningsoppholdet. Det kan da være utfordrende å opprettholde den levestandarden man hadde forut for innsettelsen. På denne måten opplever den innsatte belastning «Deprivation of Goods and Services» som trekkes frem av Sykes (2007). Levestandarden den innsatte hadde forut for innsettelsen er sentral her. Dersom man ikke hadde noen form for inntekt forut for innsettelsen kan 48 eller 70 kr oppleves som et gode og en «oppgradering». Dersom man derimot mister muligheten til å arbeide under soningsoppholdet vil det få langt større økonomiske konsekvenser.

8.2 Skole og utdanningstilbud

Etter henhold til normalitetsprinsippet har også de innsatte rett til å ta utdanning under soningshopp holdet. I tråd med importmodellen skal undervisningen i fengsler i tillegg være likeverdig tilsvarende undervisning i samfunnet for øvrig (Storvik, 2011, s. 39, Engbo, 2017, Christie, 2000, s. 116). Derfor er lokale skoler ansvarlige for utdanningstilbudet i fengslene. Dette er da hovedsakelig videregående skoler som tilbyr studiespesialiserende eller yrkesfaglige utdannelse. I tillegg kan innsatte søke om opptak ved universitet eller høyskole på lik linje med andre innbyggere (St.meld. nr. 27, 2004-2005, s. 10-12).

Flere undersøkelser viser at innsatte generelt har et lavere utdanningsnivå enn hva som er tilfellet for befolkningen ellers (Skarøhamar 2003, Revold 2015, JURK, 2018). I følge fylkesmannen i Hordaland deltar rundt halvparten av innsatte nordmenn i norske fengsler i opplæring (Eikeland, m.fl., 2014 s. 17). Dette gjenspeiles i dette prosjektets utvalg der kun en av informantene har fullført videregående, mens fire av de seks kvinnene har deltatt i utdanningstilbudet i større eller mindre grad. Et godt tilrettelagt undervisningstilbud er i følge Sivilombudsmannen (2016, s. 36) en sentral funksjon for en vellykket rehabilitering. Derfor er det viktig for mange innsatte å fullføre avbrutt skolegang, forbedre karakter, skaffe seg studiekompetanse eller studere. Det gir et bedre grunnlag for å komme tilbake til samfunnet uten å begå ny kriminalitet (Kriminalomsorgen, F).

Kvinnene har i fengselet de soner tilbud om å ta en rekke ulike fag for å fullføre videregående, både studiespesialiserende og yrkesfaglig. Marie har benyttet seg av denne muligheten og har blant annet tatt opp fag som samfunnsfag, norsk og engelsk. Kristine og Camilla har deltatt på noe undervisning, mens Amanda ikke deltar aktivt i opplæring på intervju tidspunktet, men skal begynne på en yrkesfaglig retning kort tid etter at intervjuet finner sted. Sofie har utdanning, som institusjonskokk, og har derfor ikke behov på utdanningstilbudet fengselet tilbyr. Hanne har ikke fullført skolegang, men har likevel valgt å ikke ta del i fengselets undervisningsprogram. Dette skyldes til dels at hun har helseutfordringer som resulterer i at hun ikke orker, og dels at hun soner en relativt kort dom.

Kvinnene som deltar i undervisningen uttrykker at de synes utdanningstilbudet er svært bra og Camilla kommenterer blant annet at det er positivt at man kan ta opp mange ulike fag, til tross

for at man kun skal sone en kort dom. «Jeg synes det er veldig bra tilbud da, at man for ta opp mye fag, selv om noen skal være her veldig kort da» (Camilla). Marie er den informanten som gir uttrykk for å sette størst pris på tilbudet. Hun forteller at hun begynte å ta opp fag allerede fra begynnelsen av soningsoppholdet, da i et annet fengsel:

«Jeg har egentlig gått på skole helt siden jeg kom inn. Det første jeg tenkte på sånn når jeg kom inn, så var det egentlig at jeg måtte prøve å bare få dagene til å gå her. (...) Allerede når jeg var i Fengsel AA så startet jeg på skole. Og så kom jeg til Fengsel YY og da der og, jeg ville gå på skole om dagene. For i fengsel så har du jo arbeidsplikt, og hvis du nekter å jobbe så blir du innelåst på cellen (...) Men hvert fall når jeg kom hit da, så ville jeg fortsette på skolen. Faktisk fått tatt, og det er jo også positivt da, at jeg faktisk har fått tatt tre eksamener på studie kompetansepakken, samfunnsfag norsk og engelsk. Og det gir jo gitt sånn mestringsfølelse, for jeg klarte å få fire på de eksamenen. Og det var jo bare sånn «WOW!»» (Marie).

Marie forteller at hun til å begynne med kun så på skoletilbudet som et salgs tidsfordriv. Etterhvert økte motivasjonen og hun har nå fullført flere fag med gode resultater. Dette har resultert i en økende mestringsfølelse. Det kommer senere frem av intervjuet at mye av motivasjonen stammer fra motiverende lærere som gav henne et dytt i riktig retning og ønsket at hun skulle lykkes. Blant annet var det Maries lærer som meldte henne opp til eksamen. «Hun var veldig god å backe meg opp hun læreren. (...) Og så lagde hun sånn her, den her skal du levere inn da og da, og du får karakter på den» (Marie).

For Marie var det med andre ord avgjørende at noen satt krav til henne og til dels presset henne ut av komfortsonen. Ringvirkningene av dette har for Marie vært en økende selvfølelse som også resulterer i et ønske om å klare å holde seg rusfri også etter løslatelse. Ut i fra hennes fortelling kan vi få et klart eksempel på at utdanningstilbud i fengselet er en viktig brikke i målet om rehabilitering. Utdanningstilbudet har i større grad gjort straffegjennomføringen meningsfull og selv om det ikke fører til at belastningene forsvinner blir ikke soningen kun assosiert med byrder, men også noen goder. Marie er sikker på at hun ikke hadde klart å fullføre disse fagene uten fengselsdommen. Fullført utdanning gir ikke bare en formelt bedre mulighet til å lykkes i å leve et lovlydig liv etter løslatelse. Det gir også en mestringsfølelse og en økt selvtilit som er av stor betydning.

En betydelig andel av forskningen på kvinner i fengsel retter seg mot at kvinner får et dårligere tilbud enn menn, deriblant utdanning og andre aktivitetstilbud. Dette skyldes blant annet at kvinner ofte soner kortere dommer (Kristoffersen, udatert). Mange kvinnelige innsatte rekker derfor ikke å ta en eventuell eksamen i fengsel før de løslates. Dette er for eksempel tilfellet for Camilla som har tatt matematikk under soningsoppholdet, men som ikke rekker å fullføre eksamen. Til tross for dette opplever hun det som positivt at hun har hatt muligheten til å prøve. Dette er et eksempel på at det for mange innsatte i stor grad handler om mestringsfølelse, så vel som det faktiske resultatet av å ha fullført en utdanning eller et kurs. Denne mestringsfølelsen kan styrkes på ulike måter i fengsel, blant annet gjennom arbeid og utdanning, men også diverse kurs som fengselet arrangerer, som er tema for neste delkapittel.

8.3 Andre aktivitetstilbud og fritid i fengsel

Et godt utbygd aktivitetstilbud er en viktig komponent når det kommer til å gi de innsatte en meningsfull progresjon i straffegjennomføringen (Sivilombudsmannen, 2016, s. 33). Fengselet skal vurdere hvilken type aktivitet som er den beste for den enkelte, der det særlig skal vektlegges hva som kan bidra til å redusere skadevirkningene av fengselssoningen og risikoen for utførelse av ny kriminalitet. Aktivitetstilbudet er derfor en viktig del av rehabiliteringsidealet som nevnt innledningsvis. I tillegg skal tiltakene bidra til en mer human straffegjennomføring (JURK, 2018, s. 36). Dette innebærer mer enn bare et skole- og arbeidstilbud. For de fleste inneholder tross alt hverdagen mer enn bare de åtte timene man tilbringer på jobb eller skole.

Fengslene skal i følge kriminalomsorgen sine nettsider legge til rette for ulike typer hobbyvirksomheter. Fritidsaktivitetene skal være en integrert del av straffegjennomføringen for å unngå isolasjon og skadevirkninger det kan gi (Kriminalomsorgen, G). I tillegg har innsatte rett til bibliotekstilgang. De skal gis adgang til å lese litteratur, tidsskrifter og aviser. Dette betyr at innsatte har lik rett til å låne bøker på offentlig bibliotek som befolkningen ellers (Kriminalomsorgen, G), noe som innebærer at bibliotekstjenesten er en del av importmodellen i norske fengsler. Informantene i denne avhandlingen gir uttrykk for å sette stor pris på dette tilbudet. Flere av informantene forteller at de leier filmer på biblioteket og

bruker dette som et viktig tidsfordriv.

I tillegg til bibliotektilbudet forteller informantene at de har mulighet til å delta på en rekke kurs, enten arrangert av fengselet selv eller av aktører utenfra. Informantene forteller blant annet om muligheten til å delta på blomsterdekoratørkurs, baristakurs, linotrykk, bilpleie, PT-kurs, aerobic-instruktørkurs, trøkkførerbevis og datakort. Disse kursene er en del av opplæringstilbudet og skal være kompetansedannende. Det er av betydning å utdype at alle disse kursene og tilbudene ikke finner sted på samme tidspunkt. Tilbudene er aktiviteter informantene har deltatt på på ulike tidspunkt i sin straffegjennomføring. Det er også ulikt nivå av deltakelse på tilbudene blant informantene. Kristine forteller for eksempel at hun har deltatt på det meste, mens andre informanter ikke nevner å ha deltatt på disse aktivitetstilbudene i det hele tatt.

Kristine opplever dette tilbudet som svært positivt. Hun forteller at hun gjennom aktivitetene har opplevd og lært ting hun ikke hadde hatt muligheten til på utsiden, noe som har resultert i at soningsoppholdene oppleves som langt mer positiv enn hva som ellers ville vært tilfellet. For Kristine er disse tilbudene en viktig kilde til mestringsfølelse, noe hun føler hun har mistet på utsiden av fengselet. Det tapte ansvaret for barna førte til at ut mistet mestringsfølelsen som mor, noe som igjen førte til at hun begikk mer kriminalitet for å oppnå mestringsfølelse på andre arenaer.

d«Når du har mista barna dine, så mister du litt den mestringsfølelsen, etterhvert, og etter at jeg begynte å ruse meg og mista omsorgen for barna så måtte jeg bytte ut den mestringen, det har liksom vært avhengig av å ha noe jeg føler jeg mester liksom. Og stjele motorsykler liksom, og det og selge stoff. Og den anerkjennelsen når en motorsykkelfyr ringer og spør om du kan komme og hjelpe, for jeg får det ikke til, og han er jævlig flink. Da har jeg reist for å fikse det da. Så får du en mestringsfølelse. Og den har jeg prøvd å bytte ut med alle disse kursene. Jeg har jo sett at det er et krav, og jeg har jo bestått. Og så blir det en interesse»
(Kristine).

Kristine erstatter mestringsfølelsen lovbruddene gir henne med aktiviteter og kurs som fengselet tilbyr henne. Behovet etter å begå kriminalitet reduseres derfor med at hun har andre arenaer å handle på. Ut i fra dette kan man påstå at aktivitetstilbudet lykkes i å være et viktig

komponent i rehabiliteringsprosessen. Kristine har eksempelvis tatt barsita-kurs under soningsoppholdet, noe hun opplever å ha nytte av etter løslatelse, da hun håper det kan gi henne jobb i søsterens kafé.

Sivilombudsmannen (2016, s. 35) fremlegger at arbeidstilbudet og fritidstilbudet i kvinnefengsler tradisjonelt har vært preget av kjønnsstereotyper, slik som systue, rengjøring og matlaging. I følge Sivilombudsmannen fører dette til at kvinnene i mindre grad sikres god arbeidstrening og kvalifisering for arbeidsmarkedet.

JURK (2018, 44) viser til at kvinnene kan oppleve dette som en tilleggestraff eller som nedverdiggende og forhåndsdommende. Til tross for dette finnes det også eksempler på at kvinnene ønsker disse «kjønnsstereotypiske» aktivitetene. Sofie uttrykker for eksempel at hun skulle ønske det var *større* tilgjengelighet av «kvinnelige» aktiviteter: «*Det er liksom ikke noe for kvinner her. Det skulle vært noe håndarbeid, maling eller strikking*» (Sofie). Sofie skulle altså ønske at fengselet i større grad tilrettela for så kalte «kvinneaktiviteter» enn det som er tilfellet. Hun gir uttrykk for at det tilbudet om fritidsaktiviteter som eksisterer i dag ikke er passende for henne. Dette er et eksempel på at kvinnelige innsatte ikke er en homogen gruppe. De har ulike behov, og det som passer for en innsatt kvinne kan oppleves som helt feil for en annen. Dette er noe av grunnen til at det kan være utfordrende for fengslene å ivareta alle innsattes behov samtidig.

En annen utfordring er at det burde tilbys tilbud for høyere kunnskapsnivåer. Dette er noe spesielt Sofie uttrykker behov for. Hun forteller at mange av aktivitetstilbudene eller kursene som tilbys ofte ikke er utfordrende nok. Hun begrunner dette med at mange av kvinnene som soner i fengselet lever tilnærmet normale liv på utsiden og har både jobb og utdanning «*Vi er jo så mange forskjellige kvinner her, mange som har et normalt liv*» (Sofie). Kursene som tilbys er derfor ikke kompetansebyggende i den graden hun skulle ønske. «*For eksempel hadde vi IT-kurs, det kunne jo vært for litt mer viderekommende. Da lærte vi liksom å bruke en mus, og vipps og sånne ting. Altså alle i dag kan jo sånt. Kanskje ikke de som sliter med rus og ikke kan noe liksom, men de fleste*» (Sofie).

De ulike kursene kvinnene tilbys går ofte over kortere perioder enn hva for eksempel utdanningstilbudet gjør. Derfor kan disse kursene ses som ekstra viktige for kvinnelige

innsatte, da de ofte soner kortere dommer og derfor ikke rekker å fullføre utdanning i fengsel. Disse kursene kan av den grunn være en viktig kilde til mestringsfølelse og kompetanse som styrker kvinnenenes sjanse for å ikke begå ny kriminalitet.

8.4 Valgmulighetenes sammenheng med «Depth, Weight and Tightness»

Slik det er blitt vist har de innsatte kvinnene forskjellige tanker og opplevelser rundt aktivitetstilbudet de tilbys under soningsoppholdet. Det som passer for en innsatt kan være totalt uinteressant for en annen. Derfor kan det være utfordrende for fengslene å tilby et aktivitetstilbud som passer hver enkelt innsatt. At de innsatte har flere aktiviteter å velge blant er likevel svært viktig. Å selv kunne velge hvilket aktivitetstilbud man ønsker å delta på kan være med på begrense eller redusere noe av belastningene de innsatte opplever.

Valgmuligheten styrker autonomiteten. Det gir den innsatte muligheten til å ta tilbake noe av makten og kontrollen over eget liv. Gjennom dette opprettholdes også noe av den innsattes identitet. Dette vil være med på å begrense skadevirkningene som knyttes til fengselssoning, slik som for eksempel tapt identitet slik som Goffman (2012) vektlegger.

Å selv velge hva man ønsker å fylle arbeidsplikten med kan være med på å gjøre soningen mindre psykologisk invaderende. Med dette som utgangspunkt oppleves ikke fengselet som like «dypt». Følelsen av «depth», eller dybde, kan derfor reduseres ved at den innsatte får tildelt større autonomi i form av å selv velge aktiviteter. Dette skaper en følelse av at friheten ikke er like langt unna, slik Crewe (2011) bemerker at «depth» symboliserer.

Valgmulighetene gir den innsatte muligheten til å jobbe aktivt mot en hverdag utenfor fengselet. Man får i større grad kontroll over hvordan man ønsker at hverdagen skal være etter løslatelse. I tillegg kan kompetansedanning føre til flere muligheter etter løslatelse. Slik Kristine forteller kan for eksempel barista-erfaringen fra fengselsoppholdet øke sannsynlighetene for arbeidstilbud etter løslatelse. Dette kan resultere i økt indre motivasjon for rehabilitering hos den innsatte. Resultatet kan også være en økt mestringsfølelse, slik vi for eksempel så at Marie fikk etter å ha gjennomført utdanningstilbudet.

Belastningen «weight» kan også reduseres gjennom at innsatte tilbys valgmuligheter. «Weight» viser til en hverdag gjennomsyret av regler. Den manglende muligheten til å ta egne valg og at autonomien begrenses til et minimum er noen av forholdene som kan virke

tyngende på den innsatte. Å selv kunne velge hvilke aktiviteter man ønsker å drive med mykner opp soningen og gjør det forhåpentligvis «lettere». Innsatte beskriver ofte arbeidstiden som en slags pause eller «flukt» fra fengselshverdagen. Denne «flukten» kan være avgjørende for opplevelsen av soningsoppholdet. Å delta i lystbetonte aktiviteter kan derfor føre til at noe av tyngden den innsatte opplever avtar.

Crewe (2011) trekker også inn begrepet «tightness». Denne belastningen skiller seg fra «depth» og «weight» i denne sammenhengen. Mens valgmuligheter rundt aktivitetstilbudet kan virke reduserende på følelsen av «depth» og «weight» kan det derimot diskuteres for at valgmulighetene gjør følelsen av «tightness» mer fremtredende. Crewe legger frem hvordan «tightness», følelsen av tetthet, kan ses som et resultat av at autoriteten er både myk og hard på samme tid (Crewe, 2011, s. 522). Denne faktoren styrkes i sammenheng med aktivitetstilbudene i fengsel. Fengselsbetjentene og autoriteten spiller flere roller samtidig. De skal være oppmuntrende og omsorgsfulle, samtidig som de skal dele ut sanksjoner for upassende atferd. På den måten spiller de rollen som venn og fiende på samme tid (Fredwall, 2015). Dette kan føre til en absurd virkelighet og skaper en usikkerhet rundt hvordan man skal og kan oppføre seg som innsatt.

Å bli tilbudt mer autonomi i form av valgmuligheter rundt aktivitetstilbudene kan også ses som en absurd situasjon i seg selv i det ellers så kontrollerende og undertrykkende fengselssystemet. Det gjør den innsatte i større grad ansvarlig for egen straffegjennomføring. Dette ansvaret kan oppleves som en belastning i seg selv. Økte muligheter skaper en forventning om at den innsatte benytter seg av mulighetene. Slik det ble eksemplifisert i teorikapittelet er det ikke gitt at dette er en gode for alle innsatte. Enkelte innsatte setter pris på den omfattende kontrollen, og en oppmykningen av straffen blir for dem en belastning snarere enn et gode (Sykes, 2007, s. 74-75). Større grad av autonomi og frihet kan virke overveldende og krevende (Crewe, 2011, s. 518).

9 Konklusjon

Målet med denne avhandlingen har vært å belyse og diskutere kvinners opplevelser med straffegjennomføring i fengsel. Det har primært vært fokus på belastningene de opplever under fengselsoppholdet, men det har også blitt trukket frem positive opplevelser der det har vært aktuelt. «Hvordan kvinner i norske fengsler opplever deres frihetsberøvelse» var avhandlingens hovedproblemstilling. Tapet av frihetsberøvelse ble videre drøftet ut fra temaene tapte autonomi, kontrolltiltak, sosial kontakt under soningsoppholdet, helseutfordringer og aktivitetstilbud. Slik det ble poengtert i oppgaven henger temaene frihetsberøvelse, tapte autonomi og kontrolltiltak sammen, og kan til dels ses som ulike sider av samme belastning. For eksempel er det gjennom kontrolltiltak at den tapte autonomien og friheten kommer til uttrykk. Disse tre temaene dannet derfor bakteppet for de kommende analysekapitlene.

Kvinnene som ble intervjuet i forbindelse med avhandlingen forteller om en rekke ulike opplevelser. Innledningsvis ble det poengtert at opplevelsene med fengselssoning alltid er subjektive og samme soningsforhold kan derfor oppleves svært ulikt. Dette skyldes blant annet at opplevelsene kvinnene har i møte med fengselssystemet henger i stor grad sammen med kvinnenens livssituasjon forut for innsettelsen (Sivilombudsmannen, 2016). Resultatet er at det en kvinne opplever som en belastning, kan en annen oppleve som et gode. Dette tydeliggjøres gjennom flere anledninger i oppgaven, for eksempel ved at flertallet av informantene opplever arbeidstilbudet som noe positivt, mens andre informanter opplever det som en ekstra byrde som gjør soningen tyngre.

Gjennom frihetsberøvelsen og den tapte autonomien opplevde kvinnene å bli umyndiggjort. De mistet rettighetene til å bestemme over eget liv, noe som brakte frem følelsen av å bli behandlet som et barn. Desto høyere sikkerhetsnivå kvinnene sonet under, desto mer fremtredende var disse følelsene. Vel og merke betyr det ikke at å sone på lavere sikkerhet nødvendigvis assosieres med at soningen oppleves som «lett». Å sone i et åpent fengsel innebærer fortsatt at man er avskåret fra samfunnet. Denne isolasjonsfølelsen bringer frem følelsen av «depth» som blir diskutert av Crewe (2011). Gjennom teorien «Gendered Pains of Imprisonment» argumenteres det også for hvordan tap av kontroll over eget liv oppleves som

spesielt belastende for kvinner. I denne sammenheng ble det drøftet hvordan kjønnsforskjeller i stor grad er kulturelt betinget, og at denne påstanden ikke nødvendigvis er gjeldene for alle innsatte.

Kvinnene forteller også om å bli utsatt for en rekke ubehagelige kontrolltiltak. Her trekker informantene spesielt frem overvåkning og kroppsvisering. På grunn av innsattes kvinners bakgrunn, som i stor grad er preget av overgrep (JURK, 2018, Sivilombudsmannen, 2016), har kontrolltiltakene en tendens til å bli opplevd som spesielt belastende. Det bemerkes også hvordan frihetsberøvelse, tap av autonomi og kontrolltiltak resulterer i at informantene blir nedbrutt. De forteller at de blir passive og at soningen oppleves som tyngende. Her trekkes det paralleller til Crewes (2011) «weight»-begrep, som innebærer at soningen oppleves som en fysisk vekt som tynger den innsatte ned. Denne nedbrytelsen kan ses som tap av identitet Goffman (2012), noe som oppleves svært inngripende og belastende. Et vesentlig poeng i denne forbindelse, som trekkes frem av Sykes (2007), er at ikke nødvendigvis alle innsatte opplever tapet av frihet og autonomi som belastninger. For enkelte innsatte kan kontroll og rutiner være en kjærkommen flukt fra det ellers så uforutsigbare og utrygge livet på utsiden av murene.

Flere av informantene forteller at den største og mest inngripende belastningen ved fengselssoningen er reduksjonen i kontakt med pårørende, og da spesielt egne barn. Dette funnet gjenspeiles også i en rekke annen litteratur på temaet. Crewe m.fl. (2017) bemerker at den reduserte kontakten er spesielt betydningsfull for kvinner. Dette begrunnes med at kvinner oftere er hovedforsørgeren og den tapte kontakten oppleves derfor som mer inngripende. I denne sammenheng er det sentralt å ta stilling til mulige forskjeller mellom samfunn hvor kjønnsrollemønsteret kan være noe mer konservativt enn hva som er tilfellet i for eksempel Norge. Med dette som bakgrunn kan det stilles spørsmålstegn til om Crewe m.fl. (2017) sin påstand er gjeldene overalt.

Gjennom Comfort (2008) sitt begrep «sekundærprisonisering», som er en utvidelse av Sykes's «Pains of Imprisonment» blir det poengtert hvordan fengselets belastninger også påvirker pårørende. Informantene gir uttrykk for at det oppleves som ekstra nedtrykkende å være årsaken til at pårørende utsettes for belastninger knyttet til deres fengsling. De forteller også at de ønsker å skjerme sine pårørende og kutter eller reduserer derfor kontakten under

soningsoppholdet. Dette begrunnes også med at savnet etter sine pårørende er så stort at det er lettere å ikke ha kontakt i det hele tatt. Gjennom ideologier om «intensive parenting» belyses det også hvordan innsatte mister muligheten til å oppfylle de forventningene som forventes av dem. Dette er også en stor belastning for innsatte (Granja, m.fl., 2014).

Kvinnene forteller i tillegg om en rekke utfordringer knyttet til kontaktmulighetene. Blant annet blir besøksfasilitetene beskrevet som «stusselige». Dette er noe som preger besøkstiden i stor grad. Besøkene oppfattes som ensformige og er ikke så lystbetone som man gjerne skulle tro. En av informantene trekker også frem hvordan det er lite privatliv rundt telefonsamtalene. Dette skyldes hovedsakelig telefonens plassering i en trafikkert gang. Mangelen på privatliv ser ut til å påvirke kvinnen negativt i stor grad.

Når det kommer til informantenes helseopplevelser under soningsoppholdet er det spesielt følelsen av å ikke bli tilstrekkelig møtt på sine helseutfordringer som oppleves belastende. Informantene forteller at de ikke opplever å bli tatt seriøst når de uttrykker sine behov og ønsker. I tillegg blir det nevnt at kvinnene under soning ikke får utskrevet de medisinene de vanligvis bruker, noe som oppleves som et ekstra stort tap og som fører til stor frustrasjon. Disse opplevelsene kan ses i lys av begrepet «depth». «Depth» viser blant annet til følelsen av å være utrygg, og det er nettopp slik informantene beskriver situasjonen. I tillegg kan det trekkes paralleller til Sykes «Deprivation of Goods and Services» da kvinnene opplever å ikke få den behandlingen de har tilgang til på utsiden. Til tross for dette er det verdt å merke seg at ikke alle innsatte deler disse oppfatningene. En av informantene gir for eksempel uttrykk for å få bedre oppfølging under soningen enn hva hun har muligheten til på utsiden.

Informantene forteller også om en inaktiv hverdag som potensielt kan få store konsekvenser for fysisk og psykisk helse. Når det kommer til rusmestringstilbudet i fengselet har informantene ulike oppfatninger. Informantene som soner på fengselets egen rusmestringsenhet opplever dette som svært positivt og forteller hvordan tilbudet er en viktig del av deres rehabilitering. De innsatte som soner ved ordinær avdeling har derimot mer negative opplevelser og forteller igjen om å bli oversett og ikke tatt hensyn til.

I liket med de andre temaene som har blitt drøftet i denne oppgaven er det ulike opplevelser knyttet til arbeidstilbudet under soningen. For flestparten av informantene er arbeidstilbudet

svært positivt. Det blir omtalt som en etterlengtet flukt fra fengselshverdagen, som bidrar til at soningen går fortere. For en av informantene førte derimot arbeidsoppgavene til at soningen opplevdes mer belastende. Når det kommer til utdanningstilbudet er opplevelsene derimot stort sett positive. Kvinnene opplever det som et gode å få fullført utdanning fra fengselet. For en av informantene er utdanningen en viktig kilde til mestringsfølelse og rehabilitering til et lovlydig liv etter løslatelse. Også kurs-tilbudet blir beskrevet som en viktig kilde til mestringsfølelse, og er spesielt viktig for kvinner som ofte soner kortere dommer, og derfor ikke rekker å fullføre ordinær utdanning før løslatelsen.

Når det kommer til aktivitetstilbud er det spesielt valgmulighetene som er av betydning. Aktivitetstilbudene er iverksatt for å redusere skadevirkningene og belastningene av fengselssoningen. Dette innebærer at spesielt følelsen av «depth» og «weight» svekkes. Gjennom valgmuligheter får den innsatte i større grad tilgang til autonomi og selvbestemmelse. Soningen blir på denne måten fremtidsrettet i større grad, noe som forhåpentligvis resulterer i at den oppleves «lettere» (Crewe, 2011). Baksiden ved valgmulighetene er at man også ansvarliggjøres som innsatt, noe som kan gjøre følelsen av «tightness» mer fremtredende. Det kan oppleves som utfordrende at autoriteten er både myk og hard på samme tid (Crewe, 2011).

Ut fra denne oppsummeringen kan det trekkes en konklusjon om at kvinnelige innsatte har ulike opplevelser knyttet til fengselssoningen og frihetsberøvelsen. Et paradoks er at tiltak som iverksettes i den hensikt om at det skal oppleves som et gode i enkelte tilfeller ender opp med å oppleves som en byrde, slik vi så ved eksempelet om arbeidstilbud. Opplevelsene er ulike fordi individene som opplever dem er ulike. Kvinnene er kanskje en minoritet i fengselssystemet, men det betyr ikke at de er en homogen gruppe. De har alle ulike forutsetninger forut for innsettelsen og opplever derfor soningen på ulike premisser.

En rekke litteratur som er blitt tatt i bruk i denne avhandlingen tyder på at kvinner generelt soner under ugunstige forhold. Det kommer også frem i det informantene forteller. En rekke tiltak burde derfor iverksettes for å bedre kvinners opplevelse under straffegjennomføringen. Eksempler kan være et styrket tilbud for kompetanseutvikling, større tilgang til kvinnelig helsepersonell for de kvinnene som ønsker dette, mer gunstige besøksfasiliteter, større antall plasser ved rusmestringsenhetene og lettere tilgang til psykologisk helsehjelp.

I denne avhandlingen har fokuset vært på kvinners opplevelser av fengselssoningen og det er blitt gjort et forsøk på å belyse kvinners opplevelser uavhengig av menn sine opplevelser. Menn og kvinners fengselsforhold har en tendens til å bli satt opp mot hverandre. Behovet for å iverksette tiltak for å bedre kvinnelige innsattes situasjon utelukker derimot ikke at mannlige innsatte også kan ha behov for flere av disse tiltakene. Det kan for så vidt være gunstig å foreta en sammenligning mellom menn og kvinners soningsforhold fordi det kan avdekke diskriminering. Men slike sammenligninger har, etter min erfaring, en tendens til å bli en konkurranse om hvilket kjønn som har det verst. For den enkelte mann eller kvinne i fengsel vil det jo ikke være noen trøst at det motsatte kjønn har det verre. Det forbedrer tross alt ikke situasjonen man selv står i.

9.1 Videreutvikling av studien

Med tanke på avhandlingens begrensede omfang er det åpenbart at mulighetene for videre utvikling av studien er mange. Den mest åpenbare videreutviklingen er å inkludere et større utvalg. En studie av større omfang ville naturlig gi et større grunnlag for å si noe om fengselsforholdene generelt. Å inkludere informanter fra flere fengsler ville også vært gunstig. Ut fra dette ville det også vært interessant å inkludere ulike sikkerhetsnivå i større grad. En komparativ studie av høy- og lavsikkerhetsfengsler kunne potensielt bydd på flere nyttige funn. En annen interessant vinkling på denne avhandlingen ville vært å intervju informantene etter løslatelse. Her er det to vinklinger som er av spesiell interesse. For det første ville kvinnene ved slik studie kunne drøfte opplevelsene av fengsel etter å ha fått det litt på avstand, noe som potensielt kan gi ett annet resultat. For det andre ville det vært av betydning å kunne si noe hvordan fengselsopplevelsene har påvirket kvinnenens liv i etterkant av løslatelse.

For å trekke videreutviklingen enda lenger kunne det vært aktuelt å foreta en komparativ analyse av kvinner og menns fengselsopplevelse. Et slikt prosjekt vil være langt mer omfattende enn denne avhandlingen, men vil til gjengjeld være en slags norsk versjon av studien «Gendered Pains of Imprisonment». Et siste alternativ ville vært å foreta en sammenligning mellom kvinners opplevelser i ulike land. Slik det er blitt poengtert en rekke ganger i denne oppgaven er opplevelser i stor grad kulturelt betinget. Kvinner med ulik kulturell bakgrunn vil derfor kunne ha svært ulike opplevelser knyttet til det å sone i fengsel.

Ord: 40 292

Litteraturliste

- Alver, Bente, og Øyen, Ørjan (1997) *Forskningsetikk i forskershverdagen*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Andenæs, Johs, og Fliflet, Arne (2017) *Statsforfatningen i Norge*, 11. utg. Oslo: Universitetsforlaget
- Bukten, Anne, Riksheim, Marianne, Skurtveit, Svetlana, Kunøe, Nikolaj, lobmaier, Philipp, Lund, Ingunn, Clausen, Thomas (2016) *Rusmiddelbruk og helsesituasjon blant innsatte i norske fengsel*, Seraf, Universitetet i Oslo:
<https://www.med.uio.no/klinmed/forskning/sentre/seraf/publikasjoner/rapporter/2016/nedlastinger/seraf-rapport-nr-2-2016-rusmiddelbruk-og-helsesituasjon-blant-innsatte.pdf>
- Bukve, Oddbjørn (2016). *Forstå, Forklare, Forandre. Om design av samfunnsvitenskaplige forskningsprosjekt*, Oslo: Universitetsforlaget
- Carlen, Pat (2002) *Women and Punishment: The struggle for justice*, Cullompton: Willan
- Carlen, Pat (1994) Why study women's imprisonment? Or anyone else's? *The British Journal of Criminology* (34), Prison in Context, Oxford University Press:
https://www.jstor.org/stable/23638192?seq=1#metadata_info_tab_contents
- Carlen, Pat, og Worrall, Anne (2004) *Analysing Women's Imprisonment*, Willan Publishing.
- Chesney-Lind, Meda (1995) *Rethinking women's imprisonment: A critical examination of trends in female incarceration i: The Criminal Justice System and Women. Offenders, Victims and Workers*, 2. utg., McGraw-Hill Inc.
- Christie, Nils (2000) *Kriminalitetskontroll som industri. Mot GULAG, vestlig type*, Oslo: Universitetsforlaget
- Comfort, Megan (2003) *In The Tube At San Quentin: The 'Secondary Prizonization' of Women Visiting Inmates*, *Journal Of Contemporary Ethnography*:
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0891241602238939>
- Comfort, Megan (2008) *Doing Time Together: Love and Family in the Shadow of the Prison*, University of Chicago Press
- Conaghan, Joanne (2013) *Law and Gender*, 1. utg., Oxford: Oxford university press.
- Creswell, John, og Poth, Cheryl (2017) *Qualitative Inquiry and Research Design. Choosing Among Five Approaches*, 4. utg., Sage Publications

- Crewe, Ben (2011) *Depth, Weight, Tightness: Revisiting the Pains of Imprisonment, Punishment & Society*:
<https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1462474511422172>
- Crewe, Ben, Hulley, Susie og Wright, Serena (2017) *The Gendered Pains of Imprisonment*, Oxford University Press: <https://doi.org/10.1093/bjc/azw088>
- Cullen, Francis, Agnew, Robert og Wilcox, Pamela (2014) *Criminological Theory: Past to Present*, 5. utg., New York: Oxford University Press
- de Beauvoir, Simone (2000) *Det annet kjønn*, Norsk utgave, Oslo: Pax Forlag
- Djalalinia, Shirin, Qurbani, Mostoafa, Peykari, Niloofar, Kelishadi, Roya (2015) *Health Impacts of Obesity*, Pakistan Journal of Medical Science:
https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4386197/?fbclid=IwAR1-5bdvcvNH0Rz1Tm8cdEiY7TKWoq3BNm4Wl47fBNaZrSe0GsEVT0wzW_Q
- Dobash, Russell, Dobash, Emerson og Gutteridge, Sue (1986) *The Imprisonment of Women*, 1. utg., London: Basil Blackwell
- Duwe, Grant og Clark, Valerie (2011) *Blessed Be the Social Tie That Binds: The Effects of Prison Visitation on Offender*, Criminal Justice Policy Review:
https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0887403411429724?casa_token=-QKWehJ7Ct8AAAAA:ivGVhcRpnF3iMFquzDoYGFmMfbRcGgOFecc2QSXcb5y0sa8Rv5wRa64YdHmeU0X7LMdEDxm9ZIKmxQ
- Dyb, Evelyn, Brattbakk, Ingar, Bergander, Klaus og Helgesen, Janne (2006) *Løslatt og hjemløs. Bolig og bostedsløshet etter fengselsopphold*, NIBR, KRUS, Byggforsk:
<https://krus.brage.unit.no/krus-xmlui/bitstream/handle/11250/160676/L%C3%B8slatt%20og%20hjeml%C3%B8s.pdf?sequence=1>
- Elger, Bernice (2009) *Prison life: Television, sports, work, stress and insomnia in a remand prison*, International Journal of Law and Psychiatry 32(2):
<https://doi.org/10.1016/j.ijlp.2009.01.001>
- Engbo, Hans Jørgen (2017) *Normalisation in Nordic Prisons - From a Prison Governor's Perspective* i: Smith, Schraff Peter og Ugelvik, Thomas (2017) *Scandinavian Penal History, Culture and Prison Practice*, Palgrave Mcmillian:
https://link.springer.com/chapter/10.1057%2F978-1-137-58529-5_14
- Ericsson, Kjersti (2002) *Fengslets tid - og livets* i: Heggen, Kristin og Sætersdal, Barbro (2002) *Den beste hensikt: «Ondskap» i behandlingssamfunnet*, Oslo: Akribe
- Finstad, Liv, og Gjertvik, Anne Lise (1980) *Varetekstsfanger forteller*, Oslo: Universitetsforlaget
- Folkehelseinstituttet (2019) *Helseeffekter av fysisk aktivitet*, folkehelseinstituttet.no:
<https://www.fhi.no/ml/aktivitet/helseeffekter-av-fysisk-aktivitet/>

- Foucault, Michel (1999) *Overvåkning og straff: Det moderne fengselets historie*, 3. utg, Oslo: Gyldendal Akademisk
- Fredwall, Terje (2015) *Murer og moral. En bok om straff, verdier og fengselsbetjenter*, Cappelen Damm Akademisk
- Garland, David (1997) "Governmentality" and the problem of crime: Foucault, Criminology and Sociology, Theoretical Criminology: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1362480697001002002>
- Goffman, Erving (2012) *Anstalt og mennesket*, 10. utg., Jørgen Paludan
- Granja, Rafaela, da Cunha, Manuela Ivone og Machado Helena (2014) *Mothering From Prison and Ideologies of Intensive Parenting: Enacting Vulnerable Resistance* 36(9). <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0192513X14533541>
- Hawkey, Louise (2020) *Social Isolation, Loneliness and Health i: Solitary Confinement*. Oxford University Press
- Helsedirektoratet (2013) Helse- og omsorgstjenester til de innsatte i fengsel, IS-1972: https://www.helsedirektoratet.no/veiledere/helse-og-omsorgstjenester-til-innsatte-i-fengsel/Helse-%20og-%20omsorgstjenester%20til%20innsatte%20i%20fengsel%20%E2%80%93%20Veileder.pdf/_attachment/inline/54b7b100-9415-4bc0-993e-66175a4cd4c1:5537f215b0ba85ca4a0159612413ab7450b23467/Helse-%20og-%20omsorgstjenester%20til%20innsatte%20i%20fengsel%20%E2%80%93%20Veileder.pdf
- Helsedirektoratet (2017) *Motiverende intervju som metode*, Helsedirektoratet.no: <https://www.helsedirektoratet.no/tema/motiverende-intervju-mi/motiverende-intervju-som-metode>.
- Helsedirektoratet, A (udatert) *Aktivitetshåndboken. Fysisk aktivitet i forebygging og behandling*, IS-1592: https://www.helsedirektoratet.no/veiledere/aktivitetshandboken/Aktivitetsh%C3%A5ndboken%20%E2%80%93%20Fysisk%20aktivitet%20i%20forebygging%20og%20behandling.pdf/_attachment/inline/e7710401-9ac5-4619-916d-ff15a9edb3d4:380162e0f16eef64d00906fc472987340fbcc711/Aktivitetsh%C3%A5ndboken%20%E2%80%93%20Fysisk%20aktivitet%20i%20forebygging%20og%20behandling.pdf?fbclid=IwAR048Ud6OTvyc9ZrcKCwZgNs3GO6_5FWHBNdsWq3n2_L64DJbXBnPJ0SYC4
- Helsedirektoratet, B (udatert) *Etter Selvmordet - Veileder om ivaretagelse av etterlatte ved selvmord*, IS-1898: https://www.helsedirektoratet.no/veiledere/ivaretagelse-av-etterlatte-ved-selvmord/Etter%20selvmordet%20%E2%80%93%20Veileder%20om%20ivaretagelse%20av%20etterlatte%20ved%20selvmord.pdf/_attachment/inline/19d2ef7f-fd51-4f9b-83eb-a02d3b691a50:0ed69c301405f473659691591d3aa7cd2d3f0ab6/Etter%20selvmordet

%20%E2%80%93%20Veileder%20om%20ivaretagelse%20av%20etterlatte%20ved%20selvmord.pdf

Helsedirektoratet og Kriminalomsorgsdirektoratet (2016) *Veileder - rusmestringsenhetene*, Helsedirektoratet.no:
https://www.helsedirektoratet.no/veiledere/rusmestringsenhetene-helse-og-kriminalomsorgsfaglige-tjenester-til-innsatte-i-fengsel/Helse-%20og%20kriminalomsorgsfaglige%20tjenester%20til%20innsatte%20i%20fengsel%20%E2%80%93%20Veileder%20rusmestringsenhetene.pdf/_/attachment/inline/390f8f7b-0740-4124-811e-def775046fa7:be3b6628cb10313aaa57ff07dbc57516d68adc01/Helse-%20og%20kriminalomsorgsfaglige%20tjenester%20til%20innsatte%20i%20fengsel%20%E2%80%93%20Veileder%20rusmestringsenhetene.pdf

Hirschi, Travis (2002) *Causes of Delinquency*, New Brunswick/London: Transaction Publisher

Jacobsen, Nina (2018) *Fengsel og frihet: gjengangers soningserfaringer* i: Rye, Johan og Lundeberg, Ingrid (2018) *Fengslende sosiologi. Makt, straff og identiteter i Trondheims fengsler*, Cappelen Damm.

Johannessen, Asbjørn, Tuft, Per Arne og Christoffersen, Line (2010) *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*, 4. utg., Abstrakt forlag.

JURK (2018) *Kvinnens erfaringer med å sone i norske fengsler våren 2017*, JURK - Juridisk rådgivning for kvinner: <https://foreninger.uio.no/jurk/publikasjoner/rapport-jurk-kvinnens-erfaringer-med-a-soner.pdf>

Karlsen, Marie (2018) *Femininiteter i fengselet: kvinnelige innsattes soningsforhold* i: Rye, Johan og Lundeberg, Ingrid (2018) *Fengslende sosiologi. Makt, straff og identiteter i Trondheims fengsler*. Cappelen Damm.

King, Roy og McDermott, Kathleen (1995), *The State of Our Prisons*, Oxford: Clarendon Press

Kriminalomsorgen (2015) Likeverdige forhold for kvinner og menn:
<https://www.kriminalomsorgen.no/likeverdige-forhold-for-kvinner-og-menn.5706772-237613.html>

Kriminalomsorgen, A (udatert) *Kvinner i fengsel*, Kriminalomsorgen.no:
<https://www.kriminalomsorgen.no/kvinner-i-fengsel.475245.no.html>

Kriminalomsorgen, B (udatert) *Kvinner under kriminalomsorgens ansvar*, Kriminalomsorgen.no:
<https://www.kriminalomsorgen.no/kvinner-under-kriminalomsorgens-ansvar.5516385-237613.html>

Kriminalomsorgen, C (udatert) *Type fengsel og sikkerhet*, Kriminalomsorgen.no:
<https://www.kriminalomsorgen.no/type-fengsel-og-sikkerhet.237877.no.html>

- Kriminalomsorgen, D (udatert) *Særlig høyt sikkerhetsnivå*, Kriminalomsorgen.no:
<https://www.kriminalomsorgen.no/type-fengsel-og-sikkerhet.237877.no.html>
- Kriminalomsorgen, E (udatert) *Barn av innsatte og domfelte*, Kriminalomsorgen.no:
<https://www.kriminalomsorgen.no/barn-av-innsatte-og-domfelte.237872.no.html>
- Kriminalomsorgen, F (udatert) Utdanning og opplæring, Kriminalomsorgen.no:
<https://www.kriminalomsorgen.no/utdanning-og-opplaering.237883.no.html>
- Kriminalomsorgen, G (udatert) *Arbeidsdrift og aktivitetstilbud*, Kriminalomsorgen.no:
<https://www.kriminalomsorgen.no/arbeidsdrift-og-aktivitetstilbud.237884.no.html>
- Kriminalomsorgen, H (udatert) *Besøk, telefon og brev*, Kriminalomsorgen.no:
<https://www.kriminalomsorgen.no/besoek-telefon-og-brev.237857.no.html>
- Kriminalomsorgen, I (udatert) *Helsetilbud og rusavhengighet*, kriminalomsorgen.no:
<https://www.kriminalomsorgen.no/helsetilbud-og-rusavhengighet.237882.no.html>
- Kriminalomsorgen, J (udatert) *Permisjon*, Kriminalomsorgen.no:
<https://www.kriminalomsorgen.no/permisjon.237864.no.html>
- Kriminalomsorgsdirektoratet, Rundskriv (2018) *Regler for økonomisk stønad 2019*,
 Rundskriv:
<https://www.kriminalomsorgen.no/getfile.php/4351989.823.susssmnnbmuqu/Regler+for+%C3%B8konomisk+st%C3%B8nad+2019.pdf>.
- Kristoffersen, Ragnar (udatert) *Discrimination against women sentenced to prison in Norway is a myth*, University of Cambridge, Comparative Penology, Institute of Criminology:
<https://www.compen.crim.cam.ac.uk/Blog/blog-pages-full-versions/discrimination-against-women-sentenced-to-prison-in-norway-is-a-myth>.
- Kvale, Steinar, og Brinkmann, Svend (2009) *Det kvalitative forskingsintervjuet*, Oslo: Gyldendal.
- Lemert, Edwin (1951) *Primary and Secondary Deviation i: Social Pathology*, McGraw Hill
- LEVE (udatert) *Har du mistet noen?*, LEVE - Landsforeningen for etterlatte etter selvmord:
<https://leve.no/har-du-mistet-noen/>
- Lorentzen, Jørgen, og Mühleisen, Wencke (2006) *Kjønnsforskning. En grunnbok*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Mathiassen, Charlotte (2017) *Being a Women in Mixed-Gender Prisons i: Smith, Scharff Peter og Ugelvik, Thomas (2017) Scandinavian Penal History, Culture and Prison Practice*, Macmillan Publisher Ltd
- Mathiesen, Thomas (2007) *Kan fengsel forsvares?* Oslo: Pax Forlag

- McIntosh, Michele, og Morse, Janice (2015) *Situation and Construction Diversity in Semi-Structured Interviews*, *Global Qualitative Nursing Research*:
<https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2333393615597674>
- Mills, Alice og Codd, Helen (2008) *Prisoner's families and offender management: Mobilizing social capital*, *Probation Journal*:
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0264550507085675>
- Mjåland, Kristian (2014) '*A culture of sharing*': *Drug exchange in a Norwegian prison*, *Punishment & Society* 16(4):
<https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1462474514527149>
- NESH (2016) *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, jus og teologi*, De nasjonale forskningsetiske komiteene:
<https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/>
- Newborn, Tim (2013) *Criminology*, 2. utg., London: Routledge
- Oslo Universitetssykehus (2018) *Fysisk helse*: https://oslo-universitetssykehus.no/avdelinger/klinikk-psykisk-helse-og-avhengighet/sondre-oslo-dps/fysisk-helse?fbclid=IwAR1YOr93-Ty4Otdxj70rFDPbEww5YIVX8xNb_LafCUcCrYhFePpkS0oll54
- Renvold, Killengreen, Mathias (2015) *Innsattes levekår 2014. Før, under og etter soning*, SSB, Statistisk Sentralbyrå: https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/attachment/244272?_ts=150b8c1bce0
- Rua, Marte, og Smith, Peter Scharff (2019) *Isolasjon. Et fengsel i fengselet*, Oslo: Cappelen Damm Akademisk
- Shammas, Victor (2014) *The Pains for Freedom: Assessing the Ambiguity of Scandinavian Penal Exceptionalism on Norway's Prison Island*, *Punishment & Society* 16(1):
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1462474513504799?journalCode=puna>
- Shammas, Victor (2017) *Pains of Imprisonment*, Wiley Online Library:
<https://doi.org/10.1002/9781118845387.wbeoc020>
- Sivilombudsmannen (2016) *Kvinner i fengsel. En temarapport om kvinners soningsforhold i Norge*, Sivilombudsmannen: https://www.sivilombudsmannen.no/wp-content/uploads/2017/05/Temarapport_Kvinner-i-fengsel.pdf
- Sivilombudsmannen (2017) *Ransaking og visitasjon - balanse mellom sikkerhet og verdighet*:
<https://www.sivilombudsmannen.no/aktuelt/tortur-forebygging/ransaking-visitasjon-balanse-sikkerhet-verdighet/>
- Sizemore, Christine (2017) *Anxiety in a Kafka: Function of Cognitive Dissonance*, *Journal of Modern Literature* 6(3), JSTOR, Indiana University Press:

- Skaðhamar, Tordbjørn (2003) *Inmates' Social Background and Living Conditions*, Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention. Routledge, Tylor and Francis Group:
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14043850310012314?needAccess=true>
- Skilbrei, May-Len (2019) *Kvalitative metoder*, Oslo: Fagbokforlaget
- Small, Mario (2009) *How many cases do I need? On science and the logic of case selection in field-based research*, SAGE Journals 5 (10):
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1466138108099586>
- Smith, Peter Scharff (2014) *When the Innocent are Punished. The Children of Imprisoned Parents*, 1. utg., Palgrave Macmillan
- Smith, Peter Scharff, og Jakobsen, Janne (2010) *Når straffen rammer uskyldige. Børn af fængslede i Danmark* København: Gyldendal
- SSB (2018) *Tre av fire straffede er menn*, SSB - Statistisk sentralbyrå:
<https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/tre-av-fire-straffede-er-menn>
- SSB, Tabell 10530, *Innsatte, etter fengslingstype, alder, kjønn, statestikkvariabel og år*, SSB - Statistisk sentralbyrå: <https://www.ssb.no/statbank/table/10530/tableViewLayout1/>
- St.meld, nr. 27 (2004-2005) *Om opplæring innenfor kriminalomsorgen, "Enda en vår"*, Utdannings-og forskningsdepartementet:
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-27-2004-2005-/id407448/>
- Storvik, Birgitte (2011) *Straffegjennomføring*, Kristiansand: Høyskoleforlaget
- Strgjfl. (udatert) *Straffegjennomføringsloven, lov om gjennomføring av straff, §§2, 3, 21, 23*:
https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2001-05-18-21/KAPITTEL_4#%C2%A77.
- Sykes, Gresham (2007) *The Society of Captives, A Study of a Maximum Security Prison*. First Princeton Classic Edition, New Jearsy: Princeton University Press.
- Thagaard, Tove (2013) *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode*, 4. utg., Bergen: Fagbokforlaget
- Ugelvik, Thomas (2011) *Når er et fengsel som et hotell?*, Kritisk juss 37:
https://www.idunn.no/kritisk_juss/2011/02/naar_er_et_fengsel_som_et_hotell.
- Vollan, Marianne (2016) *'Mot normalt'? Normalitetsprinsippet i norsk straffegjennomføring*, Tidsskrift for strafferett 16:
https://www.idunn.no/tidsskrift_for_strafferett/2016/04/mot_normalt_normalitetsprinsippet_i_norsk_straffegjennom
- WHO (2013) *What are the health consequences of being overweight?* WHO, Worlds Health Organization:
<https://www.who.int/features/qa/49/en/?fbclid=IwAR02Dwp6yy8vtJH3IPzvlinKA1zx>

CaDEpM0E952jLBC6hKM9GRT6SXDRpGg

West, Candance, og Zimmerman, Don (1987) «*Doing Gender*». *Gender and Society* 1(2)
https://www.jstor.org/stable/189945?seq=1#metadata_info_tab_contents.

Zaitzow, Barbra (2013) «*Doing Gender' i a Women's Prison*» i: Ziatzow, Barbra og
Thomas, Jim (2013) *Women in Prion: Gender and Social Control*, Colorado: Lynne
Reiner Publisher

Vedlegg 1: Informasjonsskriv

Informasjonsskriv – Kvinner i fengsel

Informasjonen nedenfor vil forklare hva denne studien vil gå ut på, min kontaktinformasjon og hva din deltakelse vil innebære. Vennligst les informasjonen før du avgjør om du vil delta.

Formål

Dette prosjektet handler om kvinner i fengsel og jeg er derfor interessert i deg som er kvinnelig innsatt. Prosjektet har som formål å belyse hvilke former for belastning kvinner opplever av å være fengslet i Norge. Jeg er derfor interessert i hvilke opplevelser du har som kvinnelig innsatt, både positive og negative. Jeg vil benytte meg av tradisjonelle teorier om hvilken påvirkning fengslingen har på individet som sitter fengslet og prøve å belyse hvorvidt disse teoriene forklarer kvinners belastning ved fengsling som de forklarer menns. Prosjektet er et masterprosjekt som gjennomføres fra høsten 2019 til våren 2020. For å gjennomføre prosjektet trengs mellom 6 og 10 informanter.

Hvem gjennomfører prosjektet?

Det er Universitetet i Oslo, som har det overordnede ansvaret for gjennomføringen av prosjektet. Videre er det jeg, Marion Hellebust, masterstudent ved Institutt for kriminologi og rettsosnologi, som gjennomfører prosjektet og som kommer til å holde intervju med deg, dersom du ønsker å delta.

Hva innebærer det for deg å delta?

Deltakelse i prosjektet innebærer at du ønsker å delta på et intervju. Intervjuet vil vare i ca. en time. Målet er å få frem dine tanker, følelser og opplevelser rundt soningsoppholdet i fengsel, både negative og positive. Under intervjuet vil jeg stille deg spørsmål om din bakgrunn og eventuelt hvilken nasjonalitet og/eller etnisitet du tilhører. Du plikter *ikke* til å fortelle om noe du synes er ubehagelig, eller av andre grunner ikke ønsker å snakke om. Intervjuet vil tas opp med båndopptaker. Denne er det kun jeg som har tilgang til og all informasjon som kan knyttes til deg vil anonymiseres. Dersom du ikke ønsker at båndopptaker tas i bruk kan jeg også ta skriftlige notater underveis.

Det er helt frivillig å delta i prosjektet. Dersom du velger å delta kan du når som helst trekke tilbake samtykke, uten at du må oppgi grunn for dette. Alle opplysninger om deg vil da bli slettet. Det vil ikke ha negative konsekvenser for deg å ikke delta, eller hvis du velger å trekke deg fra prosjektet.

Ditt personvern

Jeg vil kun bruke opplysningene om deg til formålene som er blitt lagt frem i dette skrivet. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Det er kun jeg som har tilgang til informasjonen du deler. Alt av navn, kontaktopplysninger og andre karaktertrekk ved deg som deltaker vil bli anonymisert, slik at intervjuet ikke kan knyttes til deg ved en senere anledning. Prosjektet vil etter planen avsluttes mai 2020. Personopplysninger og opptakt vil da slettes og ikke kunne spores opp igjen.

På oppdrag fra Universitetet i Oslo har NSD, Norsk senter for forskningsdata AS, vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Som deltaker i prosjektet har du rett til:

- å få innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg
- å få rettet personopplysninger om deg
- å få slettet personopplysninger om deg
- å få utlevert en kopi av dine personopplysninger
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Jeg vil også legge til at du også har rett til å trekke deg fra studien, til tross for at du har signert samtykkeskjema, og at dette kan skje når som helst.

Kontaktinformasjon

Dersom du har spørsmål til prosjektet eller deltakelse, ønsker å benytte deg av dine rettigheter, eller ønsker å finne ut mer om prosjektet, kan du kontakte:

Marion Hellebust per: telefon: 95094231 eller e-mail: marion.hellebust@hotmail.no Peter Schraff Smith (veileder) per: telefon: 22850158 eller e-mail: p.s.smith@jus.uio.no

NSD, Norsk senter for forskningsdata AS per: telefon: 55 58 21 17 eller e-mail:

personverntjenester@nsd.no

Vårt personvernombud: Maren Magnus Volla per e-mail: personvernombudet@uio.no

Vedlegg 2: Intervjuguide

Intervjuguide

Generelle spørsmål

- Navn, Alder?
- Hvor lenge har du sittet på Ravneberget?
- Har du sittet inne tidligere?
  - o Hvor lenge / hvor mange ganger?
- Hvordan er situasjonen din utenfor fengsel?
  - o Familie? Jobb? Utdannelse? Bor du langt unna?
- Kan du fortelle meg om en vanlig dag i fengselet for deg?

Fengselsrelaterte spørsmål

- Hva syns du om å sitte i fengsel?
  - o Hva er hovedgrunnen til dette?
- Hva er det verste med å sitte i fengsel?
- Er det noe positivt?

Fradragelse av frihet

- Hva legger du i frihetsberøvelse?
- Føler du at du har mistet friheten av å sitte i fengsel?
  - o På hvilken måte føler du at du har mistet friheten din?
- På hvilke punkt i livet merker du dette i størst grad?
- Blir man vant til dette, tilpasser seg? Eller er det like ille hele tiden?
- Er det noen aspekter ved dette som du syns er spesielt ubehagelige?
- Føler du at du taper mer enn friheten?

Familieforhold

- Hvordan er familieforholdene dine utenfor fengselet?
  - o Har du noe kontakt med familiemedlemmer?
- Har du kontakt med disse innenfor fengselet?
  - o Får du noen gang besøk?
- Syns du det er vanskelig å opprettholde kontakt med eventuell partner?
- Har du kontakt med eventuelle barn?

Tilbud under soning

- Har du noe aktivitetstilbud på Ravneberget?
  - o Eventuelt hva?
- Synes du dette tilbudet passer til deg, med tanke på interesse, alder, ferdighetsnivå?
- Deltar du på disse aktivitetene?
- Hvilken påvirkning har det på din hverdag?

Fragragelse av sikkerhet

- Føler du at din sikkerhet blir i varetatt i fengsel?
- Har du tillit til dem som jobber her?
- Har du tillit til de andre innsatte?
- Føler du deg noen gang usikker eller redd?
- Føler du at du får den helsehjelpen du trenger?
  - o Tilsvarer dette den hjelpen du får utenfor fengselet?
  - o Både lege, sykepleier, psykolog, medisiner
- Har du mulighet til å trene eller annen fysisk aktivitet?

Avslutningsvis

- Har det vært noe positivt med å sitte i fengsel?
- Noe du ikke hadde opplevd dersom ikke fikk en fengselsdom

Vedlegg 3: Godkjennelse fra Kriminalomsorgen

Kriminalomsorgen region øst

Marion Hellebust

Deres ref:

Vår ref:
201900137-50

Dato:
19.06.2019

SØKNAD OM Å SAMLE INN DATA TIL FORSKNING I KRIMINALOMSORGEN BREDTVEIT FENGSEL OG FORVARINGSANSTALT OG RAVNEBERGET FENGSEL

Det vises til søknad med vedlegg av 24.05.2019

Bakgrunn og formål

Arbeidstittelen på studentens mastergradsprosjekt er «Kvinneres opplevelse av fengsel».

Studenten anfører at hun «Gjennom denne masteroppgaven er formålet å se på kvinners opplevelse av å sitte i fengsel. Jeg vil se på om den «tradisjonelle» fengselsteorien, blant annet Sykes' teori om «pains of imprisonment» også er aktuell for kvinner. Problemstillingen er derfor: Kan teorier om belastningen ved å sitte i fengsel overføres til et feministisk perspektiv? Videre er aktuelle underproblemstillinger om kvinner opplever fengselet i samsvar med disse teoriene, eller må nye teorier komme på banen for å få en fullverdig beskrivelse og forståelse av kvinners soningsforhold.

Metode

Søker ønsker å gjennomføre kvalitative intervju med 6-10 informanter, litt avhengig av hva hun får tilgang og mulighet til. Målet med prosjektet er å få innsikt i individuelle meninger, følelser og opplevelser.

Regelverk

Kriminalomsorgens adgang til å behandle søknader om forskning reguleres av Rundskriv G-2007-7 fra Justis- og politidepartementet, Retningslinjer for behandling av søknader om forskning i kriminalomsorgen.

Det følger av retningslinjer for behandling av søknader om forskning i kriminalomsorgen at regionalt nivå i kriminalomsorgen er ansvarlig for å avgjøre søknader om adgang til å rekruttere innsatte/domfelte og tilsatte til forskningsprosjekter og for å behandle søknader om bruk av taushetsbelagte opplysninger fra kriminalomsorgen til forskning hvor det kreves dispensasjon fra taushetsplikten. Alle søknader om forskning skal vurderes individuelt. Hvis søknaden ikke anses

Postadresse:
Postboks 694
4302 Sandnes

Besøksadresse:
Solheimsgata 21, 2000
Lillestrøm

Telefon: 21 53 73 00
Telefaks:
Org.nr: 982 349 419

Saksbehandler:
Ellen C. Bjercke

E-post: postmottak-
8100@kriminalomsorg.no

Kriminalomsorgen region øst

å tilfredsstillende krav som er skissert i retningslinjene, må det innhentes nødvendig tilleggsdokumentasjon, jf. retningslinjene pkt. 5 – individuell vurdering.

Lokalt nivå skal få mulighet til å uttale seg om søknaden. De skal vurdere om de har kapasitet til å ta imot forskeren, om prosjektet er praktisk gjennomførbart og sikkerhetsmessig forsvarlig, jf. retningslinjene pkt. 1 – vurdering av lokalt nivå. Søknaden kan avslås av etiske, sikkerhetsmessige eller kapasitetsmessige årsaker, jf. retningslinjene pkt. 8 - avslag.

Tilgang til forskning i kriminalomsorgen bør i hovedsak gis i prioritert rekkefølge til forskningsinstitusjoner, til doktorgrads- og masterstudenter. I følge retningslinjene kan bachelorstudenter få tilgang til å innhente data i Kriminalomsorgen hvis søknaden anses å tilfredsstillende krav som er skissert i retningslinjene og hvis kapasiteten tillater det.

Vår vurdering

Søknaden innvilges delvis.

Saken har vært oversendt Bredtveit fengsel og forvaringsanstalt og Ravneberget fengsel. Bredtveit fengsel og forvaringsanstalt har opplyst at de ikke har ressurser til å kunne legge til rette for at studenten kan gjennomføre prosjektet på en forsvarlig måte. Ravneberget fengsel har imidlertid opplyst at de kan ta imot studenten.

Det er en forutsetning at respondentene på forhånd har fått utdelt informasjonsmaterialet og samtykkeskjemaet og deretter har gitt klart uttrykk overfor tjenestemenn at de ønsker å delta i studien før studenten kan ta kontakt med respondentene. Videre må enhetene ha ressurser til å legge til rette for at studenten kan gjennomføre intervjuene på en sikkerhetsmessig forsvarlig måte.

Kontaktpersoner er Leif Skaug i Ravneberget fengsel, mailadresse:

leif.skaug@kriminalomsorg.no.

Det gjøres oppmerksom på at studenten må undertegne taushetsplikterklæringer i alle enheter og at hun plikter å rette seg etter gjeldende regler, samt eventuelle pålegg gitt av enhetenes tjenestemenn.

Datainnsamlingen må være fullført senest innen slutten av desember 2019.

Klageadgang

Vi gjør oppmerksom på at vedtaket kan påklages til Kriminalomsorgsdirektoratet, jf. forvaltningsloven § 27. En eventuell klage sendes via Kriminalomsorgen region øst, innen 3 uker fra mottakelsen av dette vedtaket.

Med hilsen

Brit Kari Kirkeeide
ass. regiondirektør

Ellen C. Bjercke
seniorrådgiver

Vedlegg 4: Godkjennelse fra NSD

NSD sin vurdering

Skriv ut

Prosjekttittel

Kvinner i fengsel

Referansenummer

571945

Registrert

23.05.2019 av Marion Hellebust - mariohe@uio.no

Behandlingsansvarlig institusjon

Universitetet i Oslo / Det juridiske fakultet / Institutt for kriminologi og rettssosiologi

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Peter Scharff Smith, p.s.smith@jus.uio.no, tlf: 22850158

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Marion Hellebust, marion.hellebust@hotmail.no, tlf: 95094231

Prosjektperiode

01.08.2019 - 22.05.2020

Status

31.05.2019 - Vurdert

Vurdering (1)

31.05.2019 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen vil være i samsvar med personvernlovgivningen, så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet den 31.05.2019 med vedlegg, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD.

Vurderingen fra NSD betinger at søknad sendt til den regionale kriminalomsorgen blir innvilget. Tillatelsen skal fremlegges for NSD så snart innmelder mottar denne. Behandlingen kan starte når tillatelse fra kriminalomsorgen foreligger.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde:

https://nsd.no/personvernombud/meld_prosjekt/meld_endringer.html

Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige personopplysninger, særlige kategorier av personopplysninger om rasemessig eller etnisk opprinnelse og personopplysninger om straffedommer og lovovertridelser frem til 22.05.2020.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 nr. 11 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse, som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake.

For straffeopplysninger vil lovlig grunnlag for behandlingen være de registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 a), jf. art. 10, jf. personopplysningsloven § 11(2) a), jf. § 9 (2).

For alminnelige og særlige kategorier av personopplysninger vil lovlig grunnlag for behandlingen være de registrertes samtykke, jf. henholdsvis, personvernforordningen art. 6 nr. 1 a), og personvernforordningen art. 6 nr. 1 a) jf. art. 9 nr. 2 bokstav a, jf. personopplysningsloven § 10, jf. § 9 (2).

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen:

- om lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet.

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20).

NSD vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1 f) og sikkerhet (art. 32).

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må prosjektansvarlig følge interne retningslinjer/rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Mathilde Hansen

Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)